

**SİRT
ÜNİVERSİTESİ**
Bilimin Işığında

Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

FSBAD

Journal of Fikriyat Social Sciences Studies

e-ISSN: 2791-7533 Yıl / Year: 2023

Cilt/ Volume: 3 Sayı / Issue: 2

Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Journal of Fikriyat Social Sciences Studies

e-ISSN: 2791-7533

Yıl/Year: 2023

Cilt/Volume: 3 Sayı/Issue: 2

Kapsam/Scope: Türk Dili ve Edebiyatı, Karşılaştırımlı Edebiyat, Tarih, Coğrafya, Eğitim Bilimleri ve Öğretmen Yetiştirme Programları, Felsefe, Sosyoloji, Psikoloji, Sanat Tarihi başta olmak üzere sosyal bilimleri konu alan çalışmalar derginin kapsamındadır.

Studies on social sciences, especially Turkish Language and Literature, Comparative Literature, History, Geography, Educational Sciences and Teacher Training Programs, Philosophy, Sociology, Psychology, Art History, are within the scope of the journal.

Periyot/Period: Yılda iki kez (Haziran ve Aralık) yayımlanır.

The journal publishes two issues in a year (June and December)

Yayın Dili / Publication Language: Türkçe ve İngilizce/ Turkish and English

Dergimizin Yer Aldığı Veritabanları/Databases

Modern Language Association (MLA), Index Copernicus, SIS Index, Citefactor, Researchbib, Asos Index

Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi en az iki hakemin görev aldığı çift taraflı kör hakemlik sistemi kullanmaktadır.

Journal of Fikriyat Social Sciences Studies Uses a double-sided blind referee system in which at least two referees serve.

Bu dergideki makaleler iThenticate programıyla taranmıştır. The articles in the journal were processed iThenticate through program

Yayıncı/ Publisher

Siirt Üniversitesi

Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye/ Siirt University

İmtiyaz Sahibi

Siirt Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Adına/ On Behalf of Siirt University Faculty of Arts and Sciences

Prof. Dr. Saba SAMATYA ÖLMEZ

Editörler/Editors

Doç. Dr. Ulaş BİNGÖL

Dr. Öğr. Üyesi Yunus ÖZDURĞUN

İletişim Bilgileri / Contact Details

e-mail: fikriyatd@gmail.com

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fikriyat>

Tel/Phone: (0484) 212 11 11

Adres/Address

Siirt Üniversitesi Kezer Yerleşkesi Fen Edebiyat Fakültesi/Siirt

Yayın Tarihi / Publication Date

31.12.2023

Dergide Yayımlanan Makalelerin Tüm sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergi Yayın Kurulu gönderilen yazıları yayımlayıp yayımlamama konusunda serbesttir. Yayın kurulu ve editöryal ekip makalelerle ilgili herhangi bir yasal yükümlülük kabul etmez

All responsibility of the articles published in the journal belongs to the authors. Editorial board of the journal is free to publish the articles. Editorial board does not accept any legal liability for articles.

Yayın Kurulu/Editorial Board

- Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA (Emekli Öğretim Üyesi, İstanbul, Türkiye)
Prof. Dr. Cemalettin ERDEMCİ (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)
Prof. Dr. Maria DİBATİSSA (Princeton Üniversitesi, Princeton, USA)
Prof. Dr. Kemal SILAY (Indiana Üniversitesi, Bloomington, USA)
Prof. Dr. İbrahim KAVAZ (Fırat Üniversitesi, Elazığ, Türkiye)
Prof. Dr. Hasan Basri MEMDUHOĞLU (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)
Prof. Dr. Murat AĞARI (Karabük Üniversitesi, Karabük, Türkiye)
Prof. Dr. Cahit EPÇAÇAN (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)
Prof. Dr. Ahmet KANKAL (Ankara Yıldırım Bayezit Üniversitesi, Ankara, Türkiye)
Prof. Dr. Abdülmecit CANATAK (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, Türkiye)
Prof. Dr. Salahaddin BEKKİ (Kırşehir Üniversitesi, Kırşehir, Türkiye)
Prof. Dr. Konuralp ERCİLASUN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, Türkiye)
Prof. Dr. Cholpon CHOTAEVA (American University of Central Asia, Bişkek, Kırgızistan)
Prof. Dr. Abdülhalik BAKIR (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Bilecik, Türkiye)
Prof. Dr. Aydın ÇELİK (Fırat Üniversitesi, Elazığ, Türkiye)
Prof. Dr. Erdal AÇIKSES (Munzur Üniversitesi, Tunceli, Türkiye)
Prof. Dr. Mustafa ALİCAN (Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, Türkiye)
Prof. Dr. Pınar ÜLGEN (Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Tokat, Türkiye)
Doç. Dr. Murat SERDAR (Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Tokat, Türkiye)
Doç. Dr. Rıskul JOLDOSHEV (Kırgızistan İlimler Akademisi, Bişkek, Kırgızistan)
Doç. Dr. Şerif DEMİR (Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu, Türkiye)
Doç. Dr. Murat ZENGİN (İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye)
Dr. Jonas ELBOUSTY (Yale Üniversitesi, Connecticut, USA)
Dr. Öğr. Üyesi Mehdi REZAI (Allameh Tabataba'i University, Tahran, İran)

Danışma Kurulu/ Advisory Board

- Prof. Dr. Kemal TİMUR (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Figen KANBİR (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)
Doç. Dr. Seyfettin KAYA (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)
Doç. Dr. Resul BABAOĞLU (İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İzmir, Türkiye)
Doç. Dr. Mustafa YİĞİTOĞLU (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Abdulhakim TUĞLUK (İğdır Üniversitesi, İğdır, Türkiye)

Alan Editörleri

Türk Dili ve Edebiyatı

Prof. Dr. Hüseyin YAŞAR (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)

Felsefe

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fatih GÜLOĞLU (Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kilis, Türkiye)

Sosyoloji

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet TAN (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)

Psikoloji

Dr. Zakir ELÇİÇEK (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, Türkiye)

Eğitim Bilimleri ve Öğretmen Yetiştirme Programları

Doç. Dr. Veysel OKÇU (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)

Coğrafya

Doç. Dr. Adnan ALKAN (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)

Tarih

Prof. Dr. Gülnisa AYNAKUL (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)

Yabancı Dil Editörleri

Dr. Öğr. Üyesi Cüneyt DEMİR (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)

Öğr. Gör. Halil ÖZDEMİR (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye) Yabancı Dil Editörleri

Mizanpaj

Arş. Gör. Dilan TAPAR (Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye)

Bu Sayının Hakemleri/ Reviews of This Issue

Doç. Dr. Ahmet BAŞKAN, Hitit Üniversitesi

Doç. Dr. Nusret YILMAZ, Iğdır Üniversitesi

Doç. Dr. Erkan IŞIKTAŞ, Siirt Üniversitesi

Doç. Dr. Resul BABAOĞLU, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Doç. Dr. Said OLGUN, Siirt Üniversitesi

Doç. Dr. Şerif DEMİR, Kastamonu Üniversitesi

Doç. Dr. Yasin COŞKUN, Siirt Üniversitesi

Dr. Okan CEYLAN, Ege Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makaleleri/ Research Articles

Batı İttifakı ve Küresel Kapitalizm Sarmalında Türk Ekonomisi: Adnan Menderes Hükümetlerinin Ekonomi Politikaları
Turkish Economy in the Spiral of Global Capitalism and the Western Alliance: Economic Policies of Adnan Menderes Governments 65-78
Abbas BALCI
Resul BABAOĞLU
Özen SÖYLER

1920-1946 Yılları Arasında Siirt Yöresinde Seçilmiş veya Seçilmeye Namzet Mebus Adayları Bağlamında Siyaset
Politics in the Context of Deputy Candidates Elected or Potential to be Elected in the Siirt Region Between 1920 and 1946.....79-100
Hikmetullah SEVİNÇ

El-Aksa Tufanı Operasyonu ve Türkiye’de Kamuoyunun Filistin Algısı
Operation Al Aqsa Flood and Public Perception of Palestine in Türkiye.....101-118
Hüseyin MUCUK
Hüseyin ÖZDEMİR
Mehmet Aziz ANİK

Soğuk Savaş Dönemi Türk Sergiciliği: Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Kenan Özbel Sergileri
Turkish Exhibitionism in the Cold War Period: Social and Cultural Aspects of Kenan Özbel Exhibitions.....119-134
Tolgahan YALÇINKAYA

Kitap Tanıtımı / Book Launches

Bir Balo Masalı’ndan Fazlası-Anti Masallar Serisi -I
More Than a Ball Fairy Tale - Anti Fairy Tales Series -I.....135-138
Mehmet KILIÇ

Değerli hocam,

2021 yılının başında Siirt Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi bünyesinde kurduğumuz Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi'nin üçüncü cildin ikinci sayısının yayımlanmasının mutluluğunu yaşıyoruz. Dergipark sisteminde yayın hayatına devam eden Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi Index Copernicus, Sis Index, Asos Index, Researchbib ve MLA tarafından taranmaktadır. Önümüzdeki süreçte dergimizin TR Dizin'de taranması için başvuruda bulunacağız. Bilimselliği temel ilke edinen dergimiz diğer sayılarda olduğu gibi bu sayıda da makalelerin değerlendirme sürecini titizlikle yürütmüştür. Bu sayıda yayımlanan beş makalenin de kendi alanlarına katkı sağlayacağını ummaktayız. 2024 Haziran ayında yayımlamayı planladığımız gelecek sayımız için siz değerli araştırmacıların çalışmalarını dergimize göndermenizi bekliyoruz.

Doç. Dr. Ulaş BİNGÖL/Editör

**Batı İttifakı ve Küresel Kapitalizm Sarmalında Türk Ekonomisi: Adnan Menderes
Hükümetlerinin Ekonomi Politikaları**

***Turkish Economy in the Spiral of Global Capitalism and the Western Alliance: Economic
Policies of Adnan Menderes Governments***

Abbas BALCI,
Milli Eğitim Bakanlığı
Siirt, Türkiye
Ministry of Education, Siirt, Türkiye
ORCID: 0000-0003-0256-4339
Email: abbasbalci@gmail.com

Doç. Dr. Resul BABAÖĞLU
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi,
Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi,
İzmir, Türkiye
İzmir Kâtip Çelebi University,
Faculty of Social Sciences and
Humanities, İzmir, Türkiye
ORCID: 0000-0002-8726-904X
Email: babaogluresul@hotmail.com

Dr. Özen SÖYLER
Siirt Üniversitesi, Kurtalan
Meslek Yüksek Okulu, Siirt,
Türkiye
Siirt University, Kurtalan
Vocational School, Siirt,
Türkiye
ORCID:0000-0002-1130-3221
Email: ozensoyler@siirt.edu.tr

Makale Bilgisi / Article Information

Cite as/Atıf: Balci, A., Babaoğlu, R. ve Söyler, Ö. (2023). Batı ittifakı ve küresel kapitalizm sarmalında Türk ekonomisi: Adnan Menderes hükümetlerinin ekonomi politikaları. *Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 65-78.

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 19.10.2023 **Kabul Tarihi / Accepted:** 13.11.2023

Yayın Tarihi / Published: 31.12.2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December 2023

Cilt/ Volume: 3 Sayı/ Issue: 2

Sayfa / Pages: 65-78

İntihal / İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two reviewers and confirmed to be plagiarism-free.

Yayıncı / Published by: Siirt Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi / Siirt University Faculty of Arts and Sciences

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Abbas BALCI, Resul BABAÖĞLU ve Özen SÖYLER). It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Öz

Türkiye’de 1950’li yıllar siyasal liberalizmin yapısal temellerinin atıldığı savaş sonrası dönemin bir laboratuvarı mahiyetindedir. Genel itibarıyla çok partili yarışmacı siyasal düzen şeklinde tarif edilen bu dönemin dikkatlerden kaçan bir özelliği de demokratik Batı ülkeleriyle iktisadi alanda kurulan sıkı ilişkilere sahne olmasıdır. Liberal ekonomi düzeninin yerleştirilmeye çalışıldığı Demokrat Parti döneminin tek parti dönemiyle kıyaslandığında oldukça istisnai denilebilecek bir ekonomi politikasına yönelmesi, Türkiye’nin savaş sonrası dünyada kapitalist düzene eklemlenme çabalarını yansıtmaktadır. Bu çalışmada, Menderes hükümetlerinin ekonomi alanında takip ettiği iktisat politikalarının incelenmesi suretiyle döneme ilişkin bütünlüklü yorumlamalara gidilmeye çalışılmıştır. Dönemi konu alan monografik eserler, basın ve meclis zabıtları çalışmanın temel kaynaklarını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Adnan Menderes, Demokrat Parti, Ekonomi, Kapitalizm, Liberalizm

Abstract

In Turkey, the 1950s was a laboratory for the post-war period, in which the structural foundations of political liberalism were laid. An overlooked feature of this period, which is generally described as a competitive multi-party political order, is that it witnessed close economic relations with democratic Western countries. The fact that the Democrat Party period, in which the liberal economic order was tried to be established, turned towards an economic policy that can be called quite exceptional when compared to the single-party period, reflects Turkey's efforts to articulate with the capitalist order in the post-war world. In this study, it has been tried to make a holistic interpretation of the period by examining the economic policies followed by the Menderes governments in the field of economy. Monographic works, press and parliamentary minutes about the period are the main sources of the study.

Keywords: Adnan Menderes, Democratic Party, Economy, Capitalism, Liberalism

Giriş

Türkiye’de iktisat tarihi konusunda yapılan araştırmalarda yaygın olarak karşılaşılan yanılgılardan biri, Demokrat Parti’nin (DP) iktidara geldiği 14 Mayıs 1950 tarihinin yeni bir iktisat politikasının başlangıcıymış gibi ele alınmasıdır. Oysa Türkiye’de özellikle 1940’lı yılların ikinci yarısından itibaren iç ve dış etkenlerle belirlenen ekonomi politikası büyük ölçüde DP tarafından da sürdürülmeye çalışılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında karşılaşılan ekonomik ve sosyal sıkıntıları aşmanın yollarını arayan tek parti yönetimi, çıkardığı yasalarla bu sorunları halletmeyi planlamıştır. 26 Ocak 1940’ta olağanüstü şartlarda, milli ekonomi ve savunmayı alakadar eden meselelerde hükümete geniş bir yetki alanı sağlayan *Milli Korunma Kanunu* yürürlüğe konulmuştur (Özdemir&Koçlar, 2017, s. 267). Bütün bu önlemlere rağmen karaborsa sürmüş, stokçuluk dizginlenemez bir vaziyet almıştır. Savaş zenginlerinin kazandıkları maddi servet, ekmeğini bile karneyle temin eden vatandaşlar arasında büyük tepkiye evirilmiştir. Bunun üzerine CHP Meclis Grubu, 12 Kasım 1942’de *Varlık Vergisi*’ni kabul ederek hem devlet gelirlerini arttırarak enflasyonla mücadele etmek hem de karaborsa ve ihtikârla mücadele etmeyi hedeflemekteydi (Baytal, 2017, s. 545; Aktar, 1996, s. 193). Bununla birlikte, 1944 yılında kabul edilen *Toprak Mahsulleri Vergisi* ile tarımsal kazançlardan gelir elde edilmeye çalışılmıştır (Boratav, 2012, s. 85).

II. Dünya Savaşı’nın bitmesinin ardından çıkarılmaya çalışılan ve daha sonra beraberinde Türkiye’nin demokrasi tarihinde büyük bir değişimi de getirmiş olan *Çiftçiye Topraklandırma Kanunu* (T. C. Resmi Gazete, 15 Haziran 1945), mecliste büyük tartışmaların yaşanmasına sebep olmuş, sonrasında da kanuna muhalefet eden milletvekillerinin Demokrat Parti’yi kurlmalarını sağlayacak gelişmeleri doğurmuştur.

Ülke siyasetinde *Dörtlü Tahrir* (Ahmad&Ahmad, 1976, s. 13) olayından sonra yaşanan tartışmalar sürerken savaş sonrası ülke ekonomisinin düştüğü güç durumdan kurtulmanın çözüm yolları için Saraçoğlu Hükümeti, Harp Sonrası Kalkınma Planı ve Programı’nın düzenlenmesi kararını aldı (Boratav, 1982, s. 272). Bu planın hazırlanması için kurulmuş olan bakanlıklar arası komisyonda eski Kadroculardan Şevket Süreyya Aydemir ve İsmail Hakkı Gerede’nin yer alması, çalışmalarda izlenecek olan yöntemin ağırlıklı olarak devletçilik merkezli olmasını da beraberinde getirmiştir. Yapılan çalışmaların ardından ilan edilen 5 yıllık ekonomi planı, kendi kendine yeterli siyasetine ve devlet murakabesini odağa alan savaş dönemi ekonomi planını andırıyordu (Zurcher, 2010, s. 316; Tezel, 2002, s. 327). Ancak aradan uzun bir süre geçmeden, gerek Demokrat Parti’nin gerekse de İstanbullu işadamlarının desteklediği yeni bir kalkınma planı benimsenerek 1947’de yürürlüğe konmuştur. Yeni plan, serbest girişimi esas alarak tarımın ve tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesini, demiryolları yerine karayollarına ağırlık verilmesini öngörüyordu.

1945 yılından sonra dünya genelinde yaşanan iki kutuplu yeni küresel düzende birçok devlet gibi, Türkiye de yeni arayışlara girmiştir. Büyük ölçüde, Sovyet Rusya’nın özellikle 1945 yılından sonra Türkiye’ye karşı sergilediği düşmanca tutumundan dolayı yeni bir güvenlik ittifakına duyulan ihtiyaç, Türkiye’nin genel olarak batı, fakat özelde merkezini ABD’nin oluşturduğu bir siyasi yapıya yönelmesine yol açmıştır (Saray, 2000). Aynı zamanda, Türkiye’nin ekonomi politikalarını da belirleyecek olan bu yeni ittifak oluşumu, ülke içinde izlenecek olan iktisat anlayışına da yön vermiştir. Öte yandan Türkiye, II. Dünya Savaşı koşullarında ortaya çıkan ekonomik darboğazın aşılabilmesi için savaş sonrası dönemde Amerikan mali yardımlarına başvurmuştur. Amerika’nın 1940’lı yılların sonlarından itibaren, özellikle Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik durumlarını düzeltip Sovyet Rusya uyudusu olmalarını engellemek amacıyla uygulamaya koyduğu *Truman Doktrini* ve *Marshall* yardımları çerçevesinde Türkiye’ye de yapılan yardımlar, Türkiye’nin izleyeceği ekonomi anlayışına yön verme şartını da taşımasıyla oldukça önemli sonuçlar doğurmuştur (Ertem, 2009, s. 377).

Türkiye, Seferberlik yıllarından sonra yoksullaşmış olduğundan, Amerikan mali yardımına büyük ihtiyaç duyuyordu. Türk hükümeti dış yardımların artırılması amacıyla bir dizi reformu hayata geçirmek için girişimlerde bulunarak, öncelikle Mart 1947’de Uluslararası Para Fonu (IMF) üyeliği için başvuruda bulunmuş ve üyeliğe hak kazanmak için de 7 Eylül kararlarını almıştır. Bu kararlar esas olarak, Türk lirasının % 120 devalüasyonunu ve Türkiye ekonomisinin dünya ekonomisiyle bütünleşmesini hedefleyen birtakım liberalleşme tedbirleri getirmiştir. DP’nin kurulmasıyla, siyasi hayatta yaşanan dönüşüm ortamında parti teşkilatlarının vatandaşlara bakış açıları da değişmiştir (Lewis, 1951, s. 320). 1946 seçimlerinden itibaren çok partili bir sistemle yapılan seçim yarışlarında

siyasi iktidarlar, toplum sahnesinde artık seyirci değil, aktör olarak yer alan vatandaşların oylarını kazanmak için çeşitli vaatler öne sürmek ve esnaf, köylü, işçi vs. gibi toplum katmanlarının yaşam şartlarında iyileştirmelerde bulunma yoluna gitmişlerdir.

CHP Hükümeti'nin özellikle 1946'dan beri ekonomi politikasında katı devletçilikten uzaklaşıp takip ettiği liberal çizgiye ek olarak, İstanbul Tüccar Derneği, 29 Haziran 1948 tarihinde aldığı bir kararla... *memleketin aktüel iktisadi meselelerini memleket ölçüsünde bir inceleme ve tartışma konusu yapmak üzere* İstanbul'da bir *Türkiye Ticaret ve İktisat Kongresi* toplanmasını uygun bulmuştur (Tokgöz, 2011, s. 135). Devletçilik politikalarından vazgeçilmesi ve özel sektörün güçlendirilmesi çağrısını yapan bu kongre, dönemin ticari hayatına yön veren çevrelerin siyasi iktidardan isteklerini ortaya koymasından önemlidir. DP döneminde tarımı merkeze alan gelişmeyi gerçekleştirmek amacıyla, bilhassa dönemde gıda ürünleri ve hammadde ihtiyacında olan Batı Avrupa'ya ihracatını artırmak üzere, Türkiye 1948 yılından itibaren Marshall yardımı programı ile traktör ithaline başladı. Tarımsal gelişimini sağlamak üzere karayolları inşaatı, ABD'li uzmanların yardımıyla tesis edilen Karayolları Müdürlüğü'nce gündeme getirildi. Üretim bölgelerinin pazarlara bağlanması böylece mümkün olabilecekti (Kazgan, 2005, s. 102; Sabah, 22 Ağustos1997; Karwin, 1948).

Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin izlediği dış siyaset doğrultusunda ve aynı zamanda iç nedenlerden de ileri gelen etkenlerle uygulamaya koyduğu yeni iktisat anlayışı, devletçilikten uzaklaşmayı, tarıma dayalı ve yabancı sermayenin öncülüğünde bir kalkınma planını öngörüyordu. Bu yıllarda hâkim görüş, yabancı sermaye akışının sağlanması yoluyla burjuvazinin bürokrasiye karşı korunacağı şeklindeydi (Sunay, 2004, s. 89). Bu iktisadi anlayış, çok partili yaşam tartışmalarının olanca şiddetiyle yaşandığı bir politik ortamda siyasetçilerin liberalizm konusunda bütünüyle hemfikir olmaları sonucunu da doğurmuştur.

1. Demokrat Parti'nin İlk İktidar Yıllarında Türkiye Ekonomisi (1950-1954)

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimlerde %52.28 oy oranıyla TBMM'de büyük bir temsil gücüne sahip olan Demokrat Parti, seçim yarışına girerken birçok konuda izleyeceği liberal politikalar ile ilgili vaatlerde bulunarak puan toplamaya çalışmıştır (Eroğul, 2003, s. 87; Karaömerlioğlu, 2006, s. 89; Babaoğlu, 2017, s. 382). Bununla birlikte DP, seçim propagandalarında CHP'nin tek parti döneminde izlediği katı devletçi iktisat anlayışını, *Varlık Vergisi* uygulamalarını (Güven, 2005, s. 108) ve ithalata konan sınırlamaları konu alan eleştirilerde bulunmuş, böylelikle de geniş çevrelerin sempatisini kazanmıştır. DP'nin iktidara geldiği yıl olan 1950'yi ekonomi politikaları açısından yeni bir dönem olarak değerlendirmek mümkün değildir. Nitekim önceki bölümde de ifade edildiği gibi, 1946 yılından itibaren izlenen iktisadi anlayış, büyük ölçüde liberal temelleri esas alıyordu. Bunun yanında, Demokrat Parti ile CHP arasındaki en önemli anlaşmazlık, kamu iktisadi teşekkülleri konusunda yaşanıyordu (Boratav, 2012, s. 98).

Bu yıllarda savunulan ekonomi siyaseti ile liberal politikayı esas alan, özel teşebbüsün desteklediği, yabancı sermaye ve yatırımlarına çeşitli kolaylıklar sağlanan bir iktisadi yapının oluşturulmak istendiği Demokrat Parti Tüzük ve Programının ilgili maddelerine bakıldığında kolaylıkla anlaşılmaktadır (Demokrat Parti Tüzük ve programı, 1951). Sanayi sektörüne ve tarım alanına yönelik yapılan yardım ve yasal düzenlemeler sonucunda Türkiye'de tarımsal büyüme ve altyapı yatırımları 1950-1958 arasında sırasıyla, % 21,7 ve % 29 artarken sanayi ve madencilik % 22,8 oranında artış göstermiştir (Okyar, 1979, s. 325). DP döneminde iktisadi hayatın canlanmasına paralel bir şekilde bankacılık işlemleri de artmış, bir yandan özel ticari bankalar, diğer yandan özel yasal düzenlemelerle kamu bankaları kurulmuştur. Özel bankalar arasında 1944 yılında kurulmuş bulunan Yapı ve Kredi Bankası'nı birbiri ardına kurulan Türkiye Garanti Bankası (1946), Akbank (1948) ve Türkiye Kredi Bankası (1948), Demirbank(1953), Buğday Bankası (1955), Pamukbank (1956), Raybank(1956) ve diğer bankalar izlemiştir (Akgüç, 1989). Ülke yönetimini fiilen devralan DP, siyasi sorumluluğu alışının ikinci ayı olan Ağustos ayının ilk haftasında özel sermayeyi teşvik etmek amacıyla, *Türkiye Sınai Kalkınma Bankası*'ni kurmuştur (Şeyhanlioğlu, 2011, s. 276). Bu bankanın kurulmasının en önemli amacı yerli sermaye grupları ile yabancı şirketler arasında köprü görevini yerine getirmektir. Buna ek olarak, yerli girişimcilerin yatırımlarına destek olmak ve KİT'lerin özelleştirilmesi konusunda kolaylıklar sağlamak da bankanın amaçları arasındaydı. Kamu mallarının özel kesime devredilmesi konusunda Demokrat Parti'nin düşüncesi, zaman zaman mecliste savunulmuştur. Dönemin Maliye Bakanı Hasan Polatkan, 29 Haziran 1954 tarihinde *Amme hizmetlerine muhassas olup kullanılmasında*

lüzum kalmayan gayrimenkullerin tasfiyesi hakkındaki Kanun münasebetiyle mecliste şu açıklamayı yapmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, C.1, 1954).

Şimdi müzakeresi yapılan kanun tasarısı ile ortaya konulan mevzu şudur. Hazineye ait muhtelif gayrimenkuller, muhtelif amme hizmetlerine tahsis edilmiştir, fakat zamanla ciheti tahsisin değişmesi o gayrimenkulün bulunduğu mahallin yeni inkişafa mazhar olması, bulunduğu kasaba ve şehirde o yerin artık o hizmet için 'elverişli halden çıkması yahut gayrimenkulün artık 'o hizmetin ifasına kâfi gelmemesi veya amme hizmetinin o mahalde görülmesinin müşkül olması gibi muhtelif sebepler dolayısıyla bu gayrimenkulü başka bir hizmete tahsis etmek veya lüzumu kalmamışsa elden çıkarmak, ona mukabil görülmesi 'gereken hizmet için münasip mahalde yeni 'bir gayrimenkul temin ve tedarik etmek lüzum ve zarureti belirmiştir Bir misalle arz edeyim: Bir kasaba ve şehirde bundan 30 - 40 yıl önce bir kışla yapılmıştır, bir talim sahası 'edinilmiştir, fakat kasaba ve şehrin, zamanla inkişafı dolayısıyla o kışla ve talim sahası o kasaba ve şehrin ortasında, en işlek yerinde kalmış ve artık bir talim sahası olmaktan çıkmış bulunmaktadır. Bunun, muhtelif kasaba ve vilâyetlerde hepiniz birçok misallerini bilirsiniz.

Maliye Bakanı Polatkan'ın bu ifadeleri, DP'nin özelleştirmelerle ilgili görüşünü ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir.

Özelleştirmeler konusunda DP Hükümetinin çok istekli davranmasına karşın, istenen sonuca bir türlü ulaşamamıştır. Dönemi inceleyen araştırmalarda sıklıkla tekrar edilen bu husus yakın dönemi tarihçiliğimizde adeta bir galat-ı meşhur halini almıştır. Bu yaklaşıma göre DP iktidarının ilk yıllarından itibaren tarım, sanayi ve özelleştirmeler konusuna ciddi bir hassasiyetle odaklanılmıştır (Yeşilbursa, 2005, s. 208; Osmanbaşoğlu, 2016, s. 246). Aksine, devletin kamu yatırımları bu dönemde artış bile göstermiştir. Bu yıllarda KİT'lerin sermayeleri artırılarak ekonomik yapı içerisindeki varlığı devam ettirilmiştir. Kamu kuruluşlarının, hükümet programında altı çizildiği şekilde özel sermayeye devri yerine bunun büsbütün karşıtı bir siyasetin izlenmesi, bunun sadece KİT'leri satın alacak özel sermayenin var olmadığı gibi sathi nedenlere bağlanamaz. Esas amil, hükümetin iktisadi gelişmeyi KİT yoluyla sağlamak zorunda kalmış olmasıdır (Kepenek, 1983, s. 87). Dikkatlerden kaçmaması gereken bir diğer nokta da, az gelişmiş ülkelerde kamu yatırımlarının aynı zamanda istihdam kaynağı olarak da değerlendirilebildiği gerçeğidir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, 1950 yılında Kamu İktisadi Teşekküllerinde istihdam edilen işçi sayısı 76 bin iken, 1954'te 86 bin ve 1959'a gelindiğinde 123 bine yükselmesi, sözü edilen amaç doğrultusunda hareket edildiğinin en önemli göstergesidir (Okyar, 1979, s. 335). Ayrıca, Demokrat Parti döneminde kamu yatırımları zaman zaman patronaj amacıyla da kullanılmıştır.

1.1. 1950'li Yıllarda İktisadi Kalkınma ve Tarımsal Üretim

DP lideri Adnan Menderes, iktidarının ilk hükümet programında tarım hakkında, *Ziraatın iktisadi büyümemizin temelini teşkil ettiğini hiçbir zaman gözden uzak tutmayacağız* ifadeleriyle ekonomik kalkınmada tarıma verilen önceliği gösterirken, *mevcut tarımın karasaban ve kağınının mahkûmu* olmasını da eleştirmiştir (Demir, 2010, s. 542). Demokrat Parti döneminde, karayolları ağına verilen önem artırılarak köy ile şehir arasındaki ulaşım engelleri ortadan kaldırılmış ve tarımsal kalkınmanın ön şartı olan lojistik imkânlar yeterli bir düzeye ulaştırılmıştır. Demokrat Parti'nin Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın karayolları ile ilgili mecliste yaptığı açıklamada (T.B.M.M. Z.C, Devre: 10, Cilt: 17, İçtima:3, s.107.)

Muhterem arkadaşlarım; iktidara geçtiğimiz günden beri yol mevzuuna verdiğimiz ehemmiyet cümlece malûmdur. Bunu her vesile ile tebarüz ettirdik, müşahede buyurdunuz. Bu sahada kat olunan mesafe yine ezcümlece malûmdur. 1950 yılında sadece 53 milyon lira olan karayolları tahsisatı 1957 bütçesinde 431 milyon lira olmuştur. 1950 yılında il ve köy yolları sadece 7 milyon lira tahsisat almışken 1957 de 75 milyon olmuştur ifadeleriyle parti olarak tarımsal ürünlerin pazar ekonomisine kazandırılması ve köy- kasaba arasındaki sosyal etkileşime verilen önemi göstermektedir.

Son dönemlerde teknoloji, bilgi ve makinenin zirai faaliyetlere taşınması istihsalı basitleştirmiş, ziraatın gelişmesi ve köylüyü rahatlatmak amacıyla hayvan ve zirai mahsul vergisi de yürürlükten kaldırılmıştır. Bu dönemde, toprağı az olan veya hiç olmayan köylüye devlet arazisinden toprak

dağıtılarak traktör ve diğer tarım makinelerinin ithalinde büyük kolaylıklar sağlanmıştır (Keyder, 1993, s. 186). DP'nin toprağa dayalı büyüme hedefi doğrultusunda sergilediği bu politik vizyon, Thornburg Raporu'na duyulan sadakatten ileri geliyordu. Esasında, ABD Dış İşleri Bakanlığı Petrol Müşaviri olan Max Thornburg, 1949 yılında kaleme aldığı Turkey: An Economic Appraisal adlı çalışmada ABD'nin yürüttüğü siyasetin bir parçası olarak Türkiye'nin verimli bir ekonomi için izlemesi gereken iktisat anlayışına yer veriyordu. Bu çalışmanın neyi ifade ettiğini kısa bir cümleyle belirtmek gerekirse; raporun baştan sona, Türkiye'de devletçilik siyasetinin ve mevcut düzenin keskin bir eleştirisini yapmakta olduğu görülürken, ülkenin sanayileşme politikasının yanlış olduğunu ve çözüm yolu olarak Amerikan tecrübelerinin ışığında liberal bir ekonomi politikası tercihinin yapılması gerektiğini tavsiye eden bölümleri de mevcuttur (Güven, 1998, s. 101). Bunun yanında, Marshall yardımlarını garantilemenin en önemli şartı, ABD'li uzmanların öneri raporlarını oluşturan liberal dış ticaret rejimi ve tarıma dayalı kalkınma stratejilerini hayata geçirmektir (El-Fadl, 2009). Marshall Planı Türkiye özel Misyonu Başkanı Russel Dorr, 1951 yılında yaptığı bir açıklamada, ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardımların amacını şu şekilde açıklıyordu: Türkiye'nin iktisadi program neticesinde çoğalan buğday mahsulü hür dünyanın ordularını ve savunma fabrikaları işçilerini beslemeye yardım edecektir. Hür dünyanın kuvvetlenmesi, Türkiye'de istihsalin artmasıyla, dostlarına hayati ihtiyaçları olan gıda maddeleri, kömür ve malzeme ihracatıyla elde edilebilir (Güven, 2005, s. 1). Birleşik Amerika'nın yeni dünya düzeninde Türkiye'ye gıda ve hammadde tedarikçisi rolünü biçtiği, bu açıklamadan kolaylıkla anlaşılmaktadır. Bir bakıma, Demokrat Parti'nin seçimlerdeki başarısını küçük ve orta büyüklükteki toprak sahiplerine borçlu olması, bu politik vizyonun kurumsallaşmasını kolaylaştırmıştır.

Menderes döneminde tarım alanlarının genişliğinde de büyük bir büyüme yaşanmıştır. Özellikle, köylerde traktörün yaygın olarak kullanılmaya başlaması ve tarımsal faaliyetlerde modernizasyonun sağlanması gibi gelişmelerin bir sonucu olarak ekilen ve kullanılan tarımsal alan 1950'de 14,5 milyar hektardan 1960'da 23,264 milyar hektara ulaşmıştır. 1950'de 8.244.183 ton olan zirai mahsulün de, 1960'da 12.945.000 tona çıkması sağlanmıştır (Demir, 2010, s. 455; Demokrat Parti Tüzük ve programı, 1951, s. 63). Bu dönemde tarımsal üretimde yaşanan artışın bu seviyeyi yakalamasının bir sebebi de, hava koşullarının ve yağış durumunun son derece olumlu olmasıydı. Öte yandan II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte yıkımın yaralarını sarmaya çalışan Avrupa ülkelerinin tarımsal ürün ve hammaddelere duydukları büyük ihtiyaç, Türkiye'de tarıma dayalı büyümeye verilen ağırlığın temelini oluşturuyordu (Babaoğlu, 2019, s. 2684).

Bu yıllarda tarım alanında sulama işleri veya gübre fabrikaları kurulması gibi altyapıya yönelik çalışmalardan ziyade, kısa dönemli kârları amaçlayan büyümeye öncelik verilmiştir. *Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası*'nın Haziran 1951 tarihinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a sunduğu bir rapor; tarımsal gelişmeyle alakalı uzun erimli ve verimliliği artırmak için personel yetiştirilmesini, tohumluk uygulamaları, suni gübre kullanımı vb. uygulamaları tavsiye ediyordu. Bu rapora karşı DP'li yetkililer, kısa vadede sonuç alınabilecek politikaları tercih ederek tarımsal planlamadan uzaklaşmışlardır (Ahmad, 2010, s. 179). Bununla beraber, tarımsal destek büyük miktarda artırılarak uluslararası uzmanların önerilerine ters bir şekilde DP döneminde yeni kurulmuş olan Tarım Kredi Kooperatiflerinin ve Ziraat Bankası'nın çiftçilere verdiği tarımsal kredilerde de büyük artış yaşanmıştır. Örneğin 1949 yılında Ziraat Bankası'nın çiftçiye ödediği kredi 412 milyon TL dolaylarında iken bu rakam 1959 yılında 2.313 milyon TL'ye ulaşmıştır (Nicholls, 1955, s. 58). Tarımsal destekler pazar şartlarının iyileştirilmesi sayesinde özellikle büyük tarım üreticilerinin hayat şartlarında kayda değer bir iyileşmeyi de beraberinde getirmiştir (Kaçmazoğlu, 2012, s. 195; Oktar&Varlı, 2010). Nitekim toprak reformunun henüz gerçekleştirilemediği bu dönemde yaşanan toplumsal refah belli bir zümrenin zenginleşmesini sağlamıştır. Bu zenginliğe paralel olarak tüketim mallarına duyulan talep, arz-talep dengesinin bozulmasına yol açmış, böylelikle ithalatın aşırı bir yükseliş göstererek dış ticaret açığının büyük bir boyuta taşınmasına neden olmuştur.

Tarımsal üretimin vergi dışı bırakılması sonucunda büyük toprak sahipleri ciddi miktarda sermaye birikimi yaparak ekonomik avantaj elde etmiş, buna karşın topraksız köylü, ortakçılık* sistemiyle çalışarak toplumsal refahtan pay alamamıştır. Tarım üreticisine yapılan büyük miktardaki destek ve uygun kredi koşulları, 1950'li yılların ortalarından itibaren ekonomide yaşanan enflasyonun önemli bir sebebinin teşkil etmiştir.

*Ortakçılık: Bir tarımsal araziden elde edilen ürünün daha önce yapılmış anlaşma gereğince, toprak, toprağa bağlı tesisler ve tohumluk, gübre, ilaç gibi girdileri sağlayan toprak sahibi ile ortakçı arasında paylaşıldığı üretim ilişkisi.

1.2. Sanayi Yatırımları ve Yabancı Sermaye

DP'nin kuruluş felsefesinde belirgin bir şekilde yer alan liberalizm fikri, ekonominin her alanında uygulamaya konmuştur. Ekonomik kalkınmanın sadece yerli girişimcilerin çabalarıyla gerçekleşmeyeceği fikri 1940'lı yılların sonlarından itibaren ABD'li uzmanların Türk siyasetçilerine aşılacakları bir düşünce olmuştur (Boratav, 2012). ABD'den yardım elde edilmesi ve Soğuk Savaş döneminde oluşan iki kutuplu siyasal ortamda kapitalist sistemin içine girilmesi ile birlikte Türkiye, yabancı girişimin ülkede yatırım yapmasını özendirici yasal değişikliklere yönelmiştir. Bu bağlamda, özellikle 1946 seçimlerinden sonra mevzuat değişikliklerine başlanmıştır. Yasal düzenlemelerin ilki; 25 Şubat 1930 tarihli ve 1567 sayılı *Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun*'a dayanılarak çıkartılan 22 Nisan 1947 tarihli ve 13 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Karardır. Türkiye'de ayrıca yabancı sermayenin teşviki amacıyla yasa çıkarma yoluna gidilerek (Görgün, 2001, s. 48-80) önce 1 Mart 1950 tarih ve 5583 sayılı kanun yayınlanmış, bunu 1 Ağustos 1951 tarih ve 5821 sayılı kanun takip etmiştir. Fakat bu da yeterli görülmemekle Ocak ayında 6224 sayılı kanun kabul edilmek suretiyle, Türkiye'ye gelecek olan yabancı sermayeye daha etraflı faaliyet imkânı ve yasal teminat sağlanmıştır (Zarakolu, 1954, s. 590-600). 6224 sayılı kanunun yürürlüğe konulduğu 1954'ten itibaren Türkiye'ye girişine izin verilen yabancı sermaye (ayni + nakdi + gayri nakdi) miktarında patlama kaydedilmiştir. 1953 yılında izin verilen miktar 1.066 milyon dolar iken, ertesi yıl rakam 10.667 milyon dolara yükselmiş, 1955 ve 56'da ise sırasıyla 14 ve 12 milyon doların üzerinde seyretmiştir (Kocabaşoğlu, 2001, s. 372).

1950 yılındaki önemli bir girişim de endüstriyel faaliyetlerin finansmanı konusunda oldu. 1920'li yıllardaki Sınai Kredi Bankası'nın sonuç vermeyen denemelerinden sonra Türkiye'de özel girişime kaynak temin edecek müesseseler gelişmemişti. Sümerbank yalnız kamu kesiminin girişimlerine ve ortaklıklarına kaynak sağlıyordu. İş Bankası ise, birçok alanda ortaklıklara girmesine karşın esas olarak bir ticaret bankası idi. O günlerin şartlarında özel sermayenin yurtdışından kredi elde etmeleri ise mümkün değildi. Az gelişmiş devletlerde işleyen bir sermaye (hisse) piyasasının erken bir tarihte tesis edilmesinin gerçekçi olmadığını göz önüne alan Dünya Bankası, sanayi finansmanı için bir kalkınma bankası modeli düşünmüştü. Bunun ilk uygulaması da Türk Hükümeti'nin desteği ile kurulan *Türkiye Sınai Kalkınma Bankası* oldu. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, başta İş Bankası olmak üzere birkaç özel ticari banka, sigorta şirketi, sanayi kuruluşu ve bireyler tarafından 12,5 milyon lira sermaye ile kurulmuştur. T.C. Merkez Bankası, banka tarafından ihraç edilen 12,5 milyon liralık tahvile garantör olarak destek vermiş, hükümet de Dünya Bankası'ndan sağlanan 9 milyon dolarlık krediye garanti sağlamıştı. Ayrıca, *Marshall Planı Karşılık Fonlarının* da özel girişimcilere verilmesinde TSKB'nin aracılık etmesi kararlaştırılmıştır (Yenal, 2013, s. 110).

Dünya Bankası'nın teknik ve mali yardımlarından da yararlanan TSKB, 1960 yılına dek *ithal ikamesi* stratejisine uygun olarak kurulan ve daha çok tüketim malı üreten sanayi işletmelere destek sağlamıştır. Özel sektörün yoğun olarak; tekstil, inşaat malzemeleri, gıda ve demir dışı metal endüstrileri alanına girmesinde bu bankanın büyük katkısı vardır. Özel sermayenin bu dönemde yöneldiği diğer girişim alanları olarak bankacılık, karayolları taşımacılığı ile inşaat müteahhitliği alanları sayılabilir. Yatırım alanlarının hemen hemen tümünde faaliyet gösteren yabancı sermayeden asıl beklenen şey, yerli yatırımcılara yön gösterici ve belli alt sektörlerle sürükleyici rol oynamasıydı. Yabancı sermayenin çıkış ülkelerine göre dağılımı, dönemin ekonomik gelişmesinde ABD kökenli sermayenin önemini göstermektedir. Nitekim bu dönemde gelen yabancı sermayenin % 40 dolayında bir bölümü ABD ortaklıklarına aittir. ABD'yi Batı Almanya, İsviçre, Fransa ve Hollanda her biri % 10 dolayında bir payla izlemiştir. Bu dört ülke kökenli yabancı sermayenin payı, toplam gerçekleşen yabancı sermayenin % 95'ini oluşturmuştur (Tokgöz, 2011, s. 149). Bir anlamda, dış kaynaklı sermayenin kökenine bakılıp bir değerlendirme yapıldığında, Türkiye'nin soğuk savaş ortamında yerini aldığı batı ittifakı ile yabancı sermayenin menşei arasında bir paralellik olduğu açıkça görülür.

Demokrat Parti döneminde sanayi alanında yapılan en büyük yatırımlardan biri, imparatorluk döneminden beri ülkenin endüstri hayatında önemini koruyan tekstil sektöründe görülmüştür. Öte yandan, bu yıllarda, ekonomik büyümenin önemli bir ögesi olan inşaat sektörünün alanına giren çimento, briket, kiremit vs. gibi mamüllerin üretilmesine de ayrı bir önem verilmiştir (Okyar, 1953, d. 209-217). Altyapı çalışmalarının (Baraj, elektrik, karayolu vs.) olanca hızıyla devam ettiği bu yıllarda Dünya Bankası ve Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın özel müteşebbislere verdiği kredi ve diğer desteklere rağmen, bu dönemde %13.2'lik tarımsal büyüme hızına karşılık sanayi sektörü, %9.2'yi bulabilmiştir (Boratav, 2012, s. 101).

Devletin kamu yatırımlarının dikkate değer bir seviyeyi koruduğu bu yıllarda imalat kesimindeki devlet faaliyetlerinin payındaki artış da aynı derecede dikkat çekici oldu. Kamu kesimi faaliyetlerinin kapsamı da çok genişledi. Bu genişleme, sadece ulaştırma, haberleşme, demir çelik, şeker, tekstil, selüloz ve kâğıt gibi devletin önceden girdiği alanlardaki genişleme ile sınırlı kalmayarak, ticari dağıtım, akaryakıt rafineleri ve pazarlaması, gübre üretimi, lastik sanayii ve inşaat alanlarına da yayılmış, hatta kamu kesimi ile bağdaştırılması zor olan et ve balık, bakkaliye, sinemacılık ve gece kulübü işletmeciliği gibi alanlara da girilmiştir (Yenal, 1999, s. 151; Demirer, 2006, s. 27).

DP'nin bu dönemde 1950-54 yılları arasında halkın temel gereksinimlerinin karşılanması amacıyla giriştiği önemli kamu yatırımlarından bazıları şunlardır: Makine Kimya Endüstrisi Kurumu (1950), Denizcilik Bankası (1951), Et ve Balık Kurumu (1953), Türkiye Çimento Sanayi (1953), Türkiye Azot Sanayi (1953) ve Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (1954) gibi önemli girişimlerin yanı sıra, PTT İşletmeleri Genel Müdürlüğü de 1953'te çıkarılan 6145 sayılı yasa ile bir KİT haline getirilmiştir (Demirer, 2006, s. 27). Zafer gazetesine göre Mayıs- Ağustos arasını kapsayan son üç ayda 33 endüstriyel proje gerçekleştirilmiştir (Zafer, 13 Ağustos 1957).

DP döneminde yabancı sermayeyi ülkeye çekmek amacıyla başvurulmuş çarelerden biri de *Petrol Kanunu* olmuştur. 18 Mart 1954'te kabul edilen Petrol Kanunu, yabancı şirketlere Türkiye'de petrol arama ve işletme izni vermiştir (Eroğul, 2003, s. 136). Petrol şirketleri avukatı Marks Ball' e hazırlatılan 6326 sayılı Petrol Kanunu 7 Mart 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu düzenleme, petrolde devletçilikten vazgeçmekte, petrol kaynaklarının özel girişim eliyle işletilmesini kabul etmekteydi. Bu gelişmeden sonra Shell ve Mobil gibi yabancı şirketlerle eşit olarak çalışmak durumunda bırakılan Türkiye Petrolleri bir anonim şirket olarak tesis edilmiştir. Bu kanun 16 Mart 1954 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Toy, 2009, s. 76). 6326 sayılı Petrol Kanunu, yabancı şirketlere, üzerinde arama yaptığı veya işletme kurduğu araziye satın alma hakkını da vermektedir. Kanuna göre yabancı firma her türlü petrol faaliyeti ile ilgili ihtiyaç duyduğu malzemeyi gümrük ödemeksizin ithal etmek hakkına sahip olmuştur. Petrol şirketleri 1957 yılında 6987 sayılı kanunla Petrol Kanunu'nda yapılan bir değişiklik sonucunda Türkiye'de rafineri kurma hakkını elde etmişlerdir (Kocabaşoğlu, 2000, s. 374).

Muhalefet çevrelerince kapitülasyonlara benzetilen yeni Petrol Kanunu, iktidara yakın duran Zafer gazetesinde yer alan bir haberde başka bir açıdan yansıtılmıştır. Haberde şu ifadeler yer almaktaydı: ...bu kanun, ecnebi petrol şirketlerine memleketimizde çalışma imkânlarını sağlayacak hükümleri ihtiva ettiği kadar, milletimizin bu kaynaklardan dünyada aynı şartlar altında bulunan diğer mıntıkalarda elde edilen neticelerden eksiksiz ve hatta daha üstün faydalar sağlamasını temine edecek hükümler de içermektedir (Zafer, 2 Şubat 1954). Uygun şartların yaratılması durumunda yabancı sermayenin Türkiye'ye yöneleceği ön kabulünden hareketle yapılan bütün yasal düzenlemelere rağmen ülkeye gelen yabancı sermaye sınırlı kalmıştır. Özellikle 1954 yılından itibaren ülkede yaşanan hammadde kıtlığı ve yapısal sorunlarla beraber sermaye yatırımlarını yönetecek nitelikli bir uzman sınıfının olmayışı da yabancı sermaye yatırımlarının istenen düzeye ulaşmasına engel olmuştur (Morris, 1960, s. 1-14). Yabancı sermayeden umduğunu bulamayan DP Hükümetleri, Merkez Bankası kaynaklarına yönelerek ekonomideki canlılığı korumaya çalışmıştır (Coşar, 2005). Büyük oranda piyasadaki para miktarının artırılmasıyla karşılanan yatırımlar ve kredi ödemeleri nedeniyle ülkede artan enflasyon ve para sıkıntısı sonucunda, özellikle 1954'ten itibaren ekonomide kötü bir dönemi işaret eden gelişmeler yaşanmıştır.

2. Ekonomideki Durgunluk, İstikrar Arayışları ve Normalleşme Çabaları

1950'li yıllarda Menderes kabinelerinin ekonomi politikasının en belirgin özelliği olan dışa dayalı kalkınma modeli, bir zaman sonra dış ticaret açıklarının artması sonucunu doğurmuştur. Dış ticaret fazlasının kaydedildiği son yıl olan 1946'da 100 milyon dolar civarında bir artış gerçekleşmesine karşın bu yıldan itibaren kronik dış ticaret açıkları kaydedilmiştir. 1955 yılına gelinceye dek dış ticarete oluşan yaklaşık 500 milyon dolarlık açığın neredeyse tamamına yakını ABD yardımları ve dış kredilerle kapatılabilmektedir (Boratav, 2012, s. 102). DP'nin liberal bir iktisadi modele dayanarak ithalatın önündeki zorlukları kaldırmasının bir sonucu olarak ithalatta patlama yaşanması fakat ihracatın aynı ölçüde bir artış göstermemesi, cari açığı derinleştirmiştir. 1954 yılından itibaren Türkiye'nin en önemli ihraç ürünlerini oluşturan tarımsal üretimin düşmesi, açığı çevrilebilir olmaktan çıkardı. Bu durum DP Hükümetini büyük bir döviz darlığı ile karşı karşıya bıraktı. Öte yandan, alınan borçların vadesinin gelmesi, ekonomik krizi kaçınılmaz hale getirdi. Türkiye'nin uluslararası kuruluşlardan talep ettiği

yardımlara karşılık, istikrar programlarının dikte edilmesi, hükümetin iç piyasa koşullarını kontrol etme imkânlarının azalmasına yol açtı (Demir, 2010, s. 468; Öymen, 2009, s. 535).

Bu dönemde tarımsal üretimde kötü hava koşullarından ileri gelen bir düşüş yaşanması (Ahmad&Ahmad, 1976, s. 112) ve iç fiyat artışlarının olumsuz etkileriyle hazine gelirlerinde azalma olmuştur. Ortaya çıkan bu durum, dış ödeme güçlüklerine yol açarak hükümetin yeni iktisadi arayışlara girmesine sebep olmuştur. DP Hükümeti, özellikle 1955'ten sonra çoğunluğu sosyalist ülkeler olmak üzere bazı ülkelerle kliring* anlaşmaları yaptı. Ayrıca, bir kısım Avrupa ülkesiyle ikili anlaşmalar yapılarak, bu ülkelerin Türkiye'den alacakları ürünlerin döviz karşılığının bir bölümünün, bu ülkelerden yapılan dış alımın karşılanmasında kullanılması yoluna gidilmiştir (Kepenek, 1983, s. 106). Ne var ki, tüm bu uygulamalar, dış ticaret makasının daralmasına ve ekonomide bir stabilizasyon yaşanmasına yetmemiştir.

Kamu harcamalarının yüksek düzeyde seyrettiği bu dönemde ekonomi, bütçe açıkları ve dış kredilere dayanıyordu. Ayrıca, ekonomide belirleyici konumda olan yüksek sermaye sahipleri ile yatırımcıları gerektiği gibi kapsamayan bir vergi politikasının uygulanması ve dolaylı vergilerle halkın geneline yansıtılan vergi yükü, 1955'ten sonra ortaya çıkan enflasyon ortamında toplum genelinde artan bir rahatsızlığa neden olmuştur (Simpson, 1965).

Demokrat Parti'nin ekonomide hızlı bir büyüme amacıyla piyasaya uyguladığı para arzı ve krediler, kamu ve özel teşebbüsün sağladığı üretimden daha büyük bir oranda gerçekleşmiştir. 1948 ile 1958 arasında yapılan para arzı tam beş kat artış göstermiştir (Morris, 1960, s. 9). Hatta özel bankaların piyasaya açtıkları krediler sekiz kat artmıştı. Bu dönemde izlenen iktisadi anlayış ve hızlı kalkınma amacı dolayısıyla iç ve dış borçlar iki kat artış göstermiş, bütçe dengeleri bozulmuştur.

Ekonomideki kötü gidişatın her alanda gözlemlendiği bu dönemde, döviz kıtlığının yol açtığı koşullarda ithalatın temel mallar ve hammaddelerle sınırlandırılmasına karar verilmiş ve ithalatçılardan tediyelelerini beş ay içinde Merkez Bankası'na yatırmaları istenerek spekülasyon engellenmeye çalışılmıştır. Kâr marjlarını sınırlayan bir kararname çıkarılarak fiyatları kontrol etmek için bir daire oluşturulmuştur. Öte yandan, bu dönemde dış seyahatlere ve dövize sınırlamalar konulmuş; hatta hükümetin tarımsal kredileri kısma ve tarım gelirlerini vergilendirme niyetinde olduğuna dair söylentiler bile duyulmuştur (Ahmad, 2010, s. 183). Bu önlemlere karşın mal kıtlığı, vurgunculuk ve spekülasyon azalmadan devam etmiştir. 1955 ortalarında hükümet, DP içinde epey nabız yoklamasından sonra 18 Mayıs 1956'da meclisten geçirilen Milli Korunma Kanunu da dâhil, olağanüstü denetim tedbirleri düşünmeye başlamıştır. Partinin daha önce vermiş olduğu vaatlere aykırı olan bu kanun, hükümete, mal ve hizmetlerin dağılımını ve fiyatlandırılmasını belirlemede artan bir yetkiyle birlikte ekonomiyi düzenleme yetkisi de veriyordu (Ahmad, 2010, s. 183).

1950'li yılların sonlarına doğru yaşanan ekonomik gelişmeler karşısında DP Hükümeti'nin aldığı önlemler, seferberlik yılları uygulamalarına benzer özellikler taşıyordu. IMF ve ABD'li uzmanların telkin ettikleri istikrar önerilerine direnen Menderes Hükümeti, polisiye yöntemlerle ekonomik koşulları düzeltmeye çalışıyordu. Ancak alınan bütün önlemlere rağmen karaborsacılık önlenememiş ve bakkal kuyruklarına bir çözüm bulunamamıştır (Lewis, 1974, s. 145). Ekonomideki bu olumsuz tablonun halk üzerinde yarattığı ağır yük dönemin gazete haberlerine somut şekilde yansımıştır. Örneğin, bir gazetede; *Şeker zamları protesto edildi. Piyasada peynir neden bulunmuyor?* (Akşam, 23 Ocak 1957) haberleri yer alırken, başka bir gazete de artan sebze fiyatlarını haber yapmıştır (Ulus, 26 Mart 1957). Cumhuriyet gazetesinde yer alan bir haberde ise; *Milli Koruma Kanunu neden işlemedi? Bu kanunun ucuzluk yaratması bekleniyordu.* (Cumhuriyet, 6 Nisan 1957.) ifadelerine yer verilmiştir.

Artan enflasyon ve fiyat artışlarının sebep olduğu ekonomik bozulmalar karşısında IMF uzmanlarının 1954 yılından itibaren kredi karşılığında DP'ye önerdikleri istikrar programı nihayet 1958 yılında kabul edilerek yürürlüğe konmuştur. IMF, Dünya Bankası ve OECD uzmanlarının Türk ekonomisini boğulmaktan kurtarmak için önerdikleri ve Menderes Hükümeti'nin de kabul edip uygulamaya koymak zorunda kaldığı istikrar önlemleri özetle; Türk Lirasında devalüasyon yapılıp

***Kliring:** Malın malla ödenmesi. İki yanlı ticaretin bir türü olup takasa benzer. Ancak takastan farklı olarak kliringde farklı ülkelerin ithalatçı ve ihracatçıları aralarında, döviz kullanmadan, dolaylı biçimde bağ kurarlar. Kliring, ülkeler arasında imzalanan ikili anlaşmalara göre yürütülür. Bu anlaşmalarla, ülkelerin birbirleriyle yapacakları ithalatın tutarı ve bileşimi belirlenir.

<http://www.hazine.org.tr/makaleler/Teknik%20Terimler%20Sozlugu.pdf>. ERT: 19.04.2013.

değerinin düşürülmesi, para arzının sıkı kontrollere tabi tutulması, KİT ürünlerinin fiyatlarının yükseltilmesi, ihracatı hızlandırmak, bütçe denkleğinin sağlanması ve yatırımlarda kısa ve verimli projelere öncelik verilmesi gibi konuları içeriyordu (Tokgöz, 2011, s. 158). Nitekim hükümet, 4 Ağustos 1958 tarihinde istikrar politikasına ilişkin kararları açıklamıştır. Hükümet öncelikle TL'yi devalüe ederek 1 Amerikan Doları'nın karşılığını 2,8 liradan 9.02 liraya yükseltmiştir. Ancak, uygulamada primli kur uygulamasına gidilmiştir. Bu bağlamda sermaye, ithalat ve diğer döviz işlemleri için dolar karşılığı 9.02 lira öderken, Petrol Kanunu'ndan yararlanan yabancı sermayeli ortaklıklar kar transferinde 2,8 TL karşılığı dolar satın alma hakkına sahip olmuşlardır (Kocabaşoğlu, 2000, s 376).

İstikrar programı çerçevesinde hammadde ve ara mallarına öncelik tanınan ithalat, üç aylık programlara bağlanmıştır. Özetle, dış ticaret kontrolleri sınırlı olarak gevşetilmiş, Milli Koruma Kanunu uygulamaları durdurulmuştur. 1958 istikrar programının en dikkat çeken yönü; *yatırım planlaması* kavramının ortaya atılması ve kamu kesiminde eşgüdümü sağlamak için yeni bir örgütlenmeye gidilerek Koordinasyon Bakanlığı'nın kurulmasıdır. Ancak, IMF uzmanlarının öngörülerini doğrultusunda uygulamaya konan istikrar önlemleri uzun vadede beklenen sonuçları vermemiştir. Ağustos ayında yapılan devalüasyon ve ithalata getirilen liberasyon, ithal mallarının fiyatlarında bir artışa neden olurken, kamu kuruluşlarının uyguladıkları zamlar da, yine maliyetlerin ve fiyatların yükselmesine yol açmıştır (Erdost, 1982, s. 152). Ortaya çıkan bu ekonomik tablo, ileriki yıllarda da siyasi iktidarların aşmakta güçlük yaşayacakları ekonomik durgunluk ve yapısal sorunlara zemin hazırlamıştır.

Sonuç

Demokrat Parti, II. Dünya Savaşı'nın sebep olduğu yıkıcı ekonomik şartlara maruz kalan geniş halk kitlelerinin refah ve gönence arzularına hitap eden politikalarla çok partili siyasetin ilk iktidarı olarak tarihteki yerini almıştır. Demokrat Parti, seçim sürecinde ağırlıklı olarak ekonomik kalkınma, serbest teşebbüsün desteklenmesi ve liberal ekonomi ilkelerinin benimseneceği gibi vaatlerde bulunması toplumda karşılığını bulmuş ve kısa zamanda geniş halk kitlelerinin desteğini kazanmıştır. Türkiye, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, ABD'nin öncüsü olduğu Batı ittifakına yakın politikalar izleyerek bu ittifakın savunduğu politik, toplumsal ve ekonomik değerleri benimsemiştir. Özellikle Truman Doktrini ve Marshall Yardımı programlarıyla ABD'den sağlanan destek ve krediler ekonomiye de belirgin bir canlılık getirmiştir. Bu dönemde takip edilen iktisat anlayışının oluşmasına etki eden en önemli faktör, ABD'li maliye uzmanlarının görüş ve önerileri olmuştur.

Türkiye'nin 1950'li yıllarda IMF, Dünya Bankası ve OECD'ye üye olmasından sonra giderek artan bir şekilde küresel ekonomiyle bütünleştiği görülmüştür. Büyük ölçüde, ABD yardımları doğrultusunda gerçekleştirilen tarımsal büyüme, mekanizasyon ve altyapı yatırımları ile birlikte kamu yatırımlarına dayanan bir iktisat politikası izleyen DP'li yetkililer, özellikle 1950-53 arasında ciddi bir büyüme kaydederek ekonomiye canlılık kazandırmışlardır. Bununla birlikte Kore Harbi yıllarında Avrupa'da artan hammadde ve gıda ihtiyacına binaen geliştirilen ihracat faaliyetleri Türkiye'nin bütçesini kayda değer bir oranda rahatlatmıştır. Tarımsal ürünlerin destekleme kapsamına alınması, krediler ve altyapı yatırımları sonucunda iyi bir gelişme kaydeden tarım sektörü, 1954 yılından sonra birtakım iç ve dış etkenlerle gerilemeye başlamıştır. Bu dönemde olumsuz hava koşullarının etkisi ve Avrupa'daki savaş sonrası koşulların değişmesi, tarımsal gelirdeki azalmanın temel nedenleridir. Öte yandan, DP'nin ilk iktidar yıllarında kaydettiği tarımsal mekanizasyon kapsamında alınan binlerce traktör daha sonraki yıllarda döviz kıtlığı nedeniyle darlaşan ithalat olanakları koşullarında yedek parça ve yakıt sıkıntısıyla kullanılamaz hale gelmiştir.

DP, yabancı sermayenin ülkeye yatırım yapması için birçok yasal düzenleme ve teşvik programlarını uygulamaya koyarak ekonomiyi canlandırmaya çalışmıştır. Bunun bir sonucu olarak, 1951 ile 1958 yılları arasında başta ABD, Almanya, İngiltere, Hollanda ve Fransa olmak üzere özellikle batı ülkelerinden Türkiye'ye 56 milyon dolar civarında yabancı sermaye yatırımı yapılmıştır. Bu alanda birçok kişinin istihdam edilmesine rağmen, genellikle riskli olmayan, emlak, altın ve bankacılık yatırımlarını tercih eden yabancı sermaye, bir türlü istenen düzeye ulaşamamıştır.

1954 yılından itibaren devletin yaptığı para arzı ve özel bankaların sağladığı kredi miktarının yapılan üretim faaliyetlerinden kat kat fazla olduğu mali koşullarda, devlet bütçesi dengesini yitirmiş ve bütçe açık vermeye başlamıştır. Dış ticaret açığının telafi edilemez bir seviyeye bulduğu bu yıllarda ABD yardımlarının da azalmasıyla iç piyasada enflasyon yaşanmış, buna bağlı olarak ortaya çıkan ithalat kıtlığı ve hayat pahalılığı sonucunda da karaborsa, istifçilik vb. sosyal problemler yaygınlaşmaya

başlamıştır. Bütün bu ekonomik koşullar, bir bakıma DP'nin dış krediler ve tarımsal ihracat gelirleriyle sürdürmek istediği ekonomik büyüme hedefinin birer sonucuydu. II. Dünya savaşı sırasında ciddi miktarda biriken altın rezervlerinin de tükenmesi, iç ve dış piyasa koşullarının eşit olmayışı gibi nedenlerle azalan dış ticaret oranı ekonomik durgunluğa sebep olmuştur. Yabancı sermayenin de bu koşullarda ülkeye yatırım yapma konusundaki isteksizliği, devlet yöneticilerini ABD ve IMF reçetelerini kabul etmeye zorlamıştır. Öncelikle Türk Lirası'nın 4 Ağustos kararlarıyla değerinin düşürülmesiyle başlayan istikrar önlemleri, ithalatın serbest bırakılması, fiyat kontrollerinden vazgeçilmesi ve kamu yatırımlarının artırılmasıyla ekonomideki kötü gidişat önlenmeye çalışılmıştır. Alınan bu önlemlerle, dış ticaret açığı 1958 yılında 101 milyon dolardan 26 milyon dolara düşürülmüş ancak fiyatların serbest bırakılması ve uygulanan devalüasyon bütün yükü halkın omuzlarına yüklemiştir.

Kabul edilen istikrar önlemleri doğrultusunda girişilen uygulamalar, ekonomideki kötü gidişatı durduramamış, ancak bir süreliğine ertelemiştir. 1960 yılından itibaren yeni bir siyasi mecraaya sürüklenen Türkiye'de siyasi karar alıcılar, planlı ekonomiye geçiş ile birlikte ekonomiyi stabil bir hale getirmeye çalışmışlardır.

Kaynakça

Akşam

Cumhuriyet

Sabah

Ulus

Zafer

Zafer

Ahmad, F ve Bedia, T. (1976). *Türkiye’de çok partili politikanın açıklanmalı kronolojisi 1945-1960*. Bilgi Yayınevi.

Ahmad, F. (2010). *Demokrasi sürecinde Türkiye, 1945-1980*. Hil Yayınları.

Avrupa Araştırma Enstitüsü (15.04.2013). *Wikipedia* içinde. <http://www2.lse.ac.uk/europeanInstitute/research/ContemporaryTurkishStudies/Paper%20RA.pdf>

Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (19.04.2013). *Wikipedia* içinde. <http://www.oecd.org/general/organisationforeuropeaneconomicco-operation.htm>.

Babaoğlu, R. (2017). İngiliz belgelerinde Türkiye’nin demokrasiye geçiş yılları: Demokrat Parti’nin kuruluşu ve 1946 seçimleri. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 371-402.

Babaoğlu, R. (2019). Seçim yenilgisi ve hizipleşme tartışmalarının gölgesinde Cumhuriyet Halk Partisi XI. kurultayı (26-30 Temmuz 1954). *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi-OPUS*, 13/19, 2679-2708.

Baytal, Y. (2007). Demokrat Parti ekonomi politikaları, 1950-1957. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 40, 545-567.

Boratav, K. (2012). *Türkiye iktisat tarihi, 1908-2009*. İmge Yayınevi.

Boratav, K. (1982). *Türkiye’de devletçilik*. Savaş Yayınevi.

Coşar, N. (2005). Demokrat Parti dönemi maliye politikası. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 60/1, 2005, 30-58.

Demir, Ş. *Türk siyasi tarihinde Adnan Menderes*. Paraf Yayınları.

Demirer, M. A. *Demokrat Parti’nin yatırımları*. Lazer Yayınevi.

Demokrat Parti tüzük ve programı. (1951). Ankara.

Erdost, C. (1982). *IMF istikrar politikaları ve Türkiye*. Savaş Yayınları.

Eroğlul, C. (2003). *Demokrat Parti tarihi ve ideolojisi*. İmge Yayınları.

Ertem, B. (2009). Türkiye- ABD ilişkilerinde Truman doktrini ve Marshall planı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12/21, 377-397.

Görgün, T. (2001). Dünya’da ve Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımları *İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi*, 149, 48-80.

Güven, S. (1998). *1950’li yıllarda Türk ekonomisi üzerinde Amerikan kalkınma reçeteleri*. Ezgi Kitabevi.

Kaçmazoğlu, H. B. (2012). *Demokrat Parti dönemi toplumsal tartışmaları*. Doğu Kitabevi.

Karwin, R. W. (1948). Türkiye’de karayollarının inkişafı. *İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1/4.

Kazagan, G. (2005). *Türkiye ekonomisinde krizler, ekonomi politik açısından bir irdeleme*. Bilgi Yay.

Kepenek, Y. (1983). *Gelişimi, üretim yapısı ve sorunlarıyla Türkiye ekonomisi*. Teori Yayınevi.

Keyder, Ç. (1993). *Türkiye’de devlet ve sınıflar*. İletişim Yay.

- Kocabaşoğlu, U. (2000). *Türkiye İş Bankası Tarihi*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Lewis, B. (1951). Recent developments in Turkey, *International Affairs*, 320-331.
- Lewis, G. (1974). *Modern Turkey*. Praeger Publishers.
- Nicholls, W. H. Investment in agriculture in underdeveloped countries. *the American economic review*, 45/2, *Papers and Proceedings of the Sixty-Seventh Annual Meeting of the American Economic Association*, 58-73.
- Morris, J. A. (1960). Recent problems of economic development in Turkey. *Middle East Journal*, 14/1, 1-14.
- Oktar, S.ve Arzu V. (2010). Türkiye’de 1950-54 döneminde Demokrat Parti’nin tarım politikası. *Marmara Üniversitesi, İ.Ü.İ.B.F. Dergisi*, XXVIII/I, 1-22.
- Okyar, O. (1979). Development background of the Turkish economy 1923- 1973. *International Middle East Studies*, 10/3, 325-344.
- Osmanbaşoğlu, G.K. (2016). Political economy of the Democrat Party A dual employment of theory and practice. *bilig*, 76, 245-267.
- Öymen, A. (2005). *Öfkeli yıllar*. Doğan Kitap.
- Özdurgun, Y. ve Koçlar, B. (2017), Demokrat Parti’nin iktidara gelişinin basına yansımaları. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 4/13, 264-296.
- Reem, A.E. F. (2009). Turkey’s accession to NATO: building a little America. *2nd doctoral dissertation conference of Ise contemporary Turkish Studies*, London School of Economics.
- Saray, M. (2000). *Sovyet tehdidi karşısında Türkiye’nin NATO’ya girişi II. Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın hatıraları ve belgeler*. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Simpson, D. J. (1965). Development as a process, the Menderes phase in Turkey. *Middle East Journal*, 19/2, 141-152.
- Sunay, C. (2004). *Türkiye’de kentleşme ve değişen siyasal kültür (1950-1960)*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Kocaeli Üniversitesi.
- Şeyhanlıoğlu, H. (2011). *Türk siyasal muhafazakârlığının kurumsallaşması ve Demokrat Parti*. Kadim Yayınevi.
- T.B.M.M. (1954), *Z C, Devre: X. Cilt: 1*, Altıncı İnikat.
- T.B.M.M. (1954), *Z C, Devre: X, Cilt: 17*, İçtima:3.
- Terimler sözlüğü (19.04.2013). *Wikipedia* içinde.
<http://www.hazine.org.tr/makaleler/Teknik%20Terimler%20Sozlugu.pdf>.
- Tezel, Y. S. (2002). *Cumhuriyet döneminin iktisadi kaynakları, 1923-1950*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tokgöz, E. (2011). *Türkiye’nin iktisadi gelişme tarihi, (1914-2009)*. İmaj Yayıncılık.
- Toy, E. (2009). *Demokrat Parti döneminde yabancı sermaye ve yatırımlar, 1950-1960*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Yenal, O. (1999). *İktisat siyasası üzerine incelemeler*. İş Bankası Yayınları.
- Yenal, O. (2013). *Cumhuriyet’in iktisat tarihi*. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yeşilbursa, B. K. (2005). Economic developments in Turkey during the Democrat Party period (1950-1960). *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/10, 207-239.
- Zarakolu, A. (1954). Yabancı sermayeyi teşvik kanunu. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11/1, 590-600.
- Zurcher, E. J. (2010). *Modernleşen Türkiye’nin tarihi*. İletişim Yayınevi.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Kurul İzni

Çalışmada etik kurul iznine gerek duyulmamıştır.

**1920-1946 Yılları Arasında Siirt Yöresinde Seçilmiş veya Seçilmeye Namzet Mebus Adayları
Bağlamında Siyaset**

*Politics in the Context of Deputy Candidates Elected or Potential to be Elected in the Siirt Region
Between 1920 and 1946*

Hikmetullah SEVİNÇ

Milli Eğitim Bakanlığı, Siirt, Türkiye

Ministry of Education, Siirt, Türkiye

ORCID: 0000-0002-8274-792X | Email: hikmetullahsevinc@gmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Cite as/Atıf: Sevinç, H. (2023). 1920-1946 yılları arasında Siirt yöresinde seçilmiş veya seçilmeye namzet mebus adayları bağlamında siyaset. *Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 79-100.

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 15.11.2023 **Kabul Tarihi / Accepted:** 14.12.2023

Yayın Tarihi / Published: 30.12.2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December 2023

Cilt/ Volume: 3 Sayı/ Issue: 2

Sayfa / Pages: 79-100

İntihal / İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two reviewers and confirmed to be plagiarism-free.

Yayıncı / Published by: Siirt Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi / Siirt University Faculty of Arts and Sciences

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Hikmetullah SEVİNÇ). It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

* Bu çalışma yazarın “İttihat ve Terakki Deneyiminden Halk Fırkası'na: Siyasal Örgütlenmenin Taşrada Uygulanması (1913-1946): Siirt Örneği” adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Öz

Bu çalışmada Siirt yöresinin Kurucu Meclis döneminden tek partili siyaset anlayışının hâkim olduğu döneme uzanan süreçte seçilmiş veya seçilmeye aday mebus adaylarından hareketle Siirt yöresinin siyasi ve sosyolojik durumu ifade edilmeye çalışılmıştır. Çalışma, genel olarak arşivden ilk defa çıkarılan ve adaylık başvuruları için kullanılmış olan hüsn-ü hâl tercümelemleri ışığında sürdürülmeye çalışılmıştır. Bununla beraber 1937-1946 arası döneme ait Siirt gazetesi nüshaları ile yöreyle alakalı diğer kaynaklarından da yararlanılmaya çalışılmıştır. Siirt özelinde siyasal ve sosyolojik atmosfer özetlenecek olunursa, Milli Mücadele Dönemi'nden itibaren ülke genelinde başlayan siyasal ve sosyolojik değişimler Siirt yöresinde de karşılık ve uygulama alanı bulmuşlardır. Elde edilen bilgiler ve belgeler değerlendirilerek tek parti iktidarı döneminde Siirt'in siyasi yapısı açıklanmaya çalışılmış böylece Siirt yöresinin siyasal ve sosyolojik durumu da çalışmaya dâhil edilerek özgün bir çalışma elde edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın yöntemine bakıldığında seçilmeye talip aday adayları ile bu adayların seçim faaliyetleri, yapılan seçimler ile bu seçimlere ait sonuçlar gibi konularda sayısal verilerden de yararlanılarak çıkarımlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Arşiv taramaları sonucunda elde edilen bu bilgiler yazılı olarak açıklanmaya çalışılırken aynı zamanda sayısal istatistiklere de yer verilerek, objektif bir biçimde ve bilimsel etik kuralları dâhilinde tablolarla sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tek parti dönemi, Siirt mebus adayları, Siirt, Cumhuriyet, Siirt seçimleri.

Abstract

In this study, the political and sociological situation of the Siirt region has been tried to be expressed, based on the parliamentary candidates who were elected or candidate to be elected in the period extending from the Constituent Assembly period to the period when the single-party political approach dominated. The study has been tried to be carried out in the light of good-natured translations, which were generally extracted from the archive for the first time and used for candidacy applications. In addition, an attempt was made to benefit from Siirt newspaper copies from the period between 1937 and 1946 and other sources related to the region. If the political and sociological atmosphere in Siirt is summarized, the political and sociological changes that started throughout the country since the War of Independence have found a response and application area in the Siirt region as well. By evaluating the information and documents obtained, the political structure of Siirt during the single-party government period was tried to be explained, thus an original study was tried to be obtained by including the political and sociological situation of the Siirt region into the study. Considering the method of the study, it was tried to reach inferences by making use of numerical data on issues such as candidates aspiring to be elected, their election activities, the elections held and the results of these elections. While trying to explain this information obtained as a result of archive searches in writing, numerical statistics were also included and it was tried to be presented objectively and in tables within the rules of scientific ethics.

Keywords: Single party era, Siirt deputy candidates, Siirt, Republic, Siirt elections.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan Yeni Türk Devletinin kuruluşuna kadar kapsayan süreçte değişim ve yenilikler aşamalı ve sancılı olmuştur. Tazimat Döneminden itibaren başlayan yenileşme hareketleri siyasal açıdan ciddi deneyimler kazanılmasını sağlamıştır. Merkezdeki bu deneyimler bir domino taşı etkisiyle memleketin dört yanında etkisini göstererek ülkenin siyasi gelişimine katkı sunmuştur. Resmin bütününe bakıldığında ise ileride kurulacak olan Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal rejiminin oluşmasına da temel teşkil etmiştir.

Değişimlerin ve özellikle de siyasal değişimlerin sancılı olduğu yazının başında belirtilmiştir. Ülkenin genel manada yaşadığı siyasi ve ekonomik sıkıntılar diğer sıkıntılarla da birleşerek en ücra köşelerdeki taşra merkezlerinde de hissedilmiştir. Siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeyleri açısından geri kalmış şark illerinde bu sıkıntılar daha ciddi bir şekilde hissedilerek halk üzerinde ağır travmalar meydana getirmiştir. Çünkü sosyal devlet anlayışının en temel gereklerinden olan sosyal hizmetler dahi sekteye uğramış ve uzun süre imkânsızlıklarla uğraşılmasına neden olmuştur. Siirt ili de hem jeopolitik konumu hem de siyasal temsil konusunda geri kalmışlığın acısını uzun bir süre hissederek ciddi sorunlarla uğraşmak durumunda kalmıştır. Öyle ki yapılan bazı yenilikler ve değişimler Siirt halkı tarafından coşkuyla karşılanmış ve yöre halkında ciddi bir motivasyon oluşturmuştur. Çünkü Cumhuriyetin kuruluşundan 1950'li yılların sonuna kadar uzanan süreçte Siirt yöresindeki sorunlar incelendiğinde yol, su, elektrik, temizlik, salgın hastalıklar gibi ciddi sorunlarla mücadele edildiği anlaşılmaktadır (*Siirt gazetesi*, 1939). O dönem Siirt'ten seçilen mebusların özgeçmişlerine ve çalışmalarına bakıldığında Siirt ilinin geri kalmışlık konusundaki olumsuz durumuna yapıcı bir katkıde bulunabildikleri söylenemez. Bu açıdan seçilmiş mebuslar kadar mebusluk konusunda namzet olan aday adayları da sundukları hal tercümelerinde Siirt'in çok renkli ve donanımlı memleket sevdalıları olmalarına rağmen gerekli desteği göremediklerinden bahsederek mebus olarak seçilemediklerini, tüm bunların bir sonucu olarak memleket sorunlarının uzunca bir süre devam ettiğini ifade eden yakınmalarda bulunmuş oldukları görülmüştür.

Bu dönemle ilgili önemli olan önemli hususlardan biri de Siirt özelinde memleketin okuryazarlık profilinin ve kültür düzeyinin arşiv vesikaları sayesinde ortaya çıkarılması ve derinlemesine analizleri yapılarak gelecek kuşaklara aktarımının sağlanması olmuştur. Çalışma yapılırken ciddi bir literatür araştırması yapılmış olup bölge ile ilgili ortaya konan tüm çalışmalar ve tezlerin yanı sıra devlet arşivlerinden de yararlanılarak objektif ve bilimsel bir çalışma ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmanın geneline bakılacak olunursa merkezdeki siyasal değişimin taşradaki yansıması özetlenmeye çalışılmış olup Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve sonrasındaki tek partili siyasal zemine uzanan süreç ile bu sürecin meşruiyet kaynakları ortaya konmaya çalışılmıştır. Her ne kadar çalışmamızın çıkış noktası siyaset ve aday adayları olsa bile bunların analizinde ülkenin yaşadığı siyasal değişimler ve bu değişimlerin taşradaki yansımaları ortaya çıkarılmıştır. Örneğin Milli Mücadele Dönemi'nde ülke Ulusal Kurtuluş Savaşı ile mücadele ederken çaresiz Siirt halkı da Millî Mücadele'ye destek için çeşitli zamanlarda Ankara Hükümeti'ne destek telgrafları çekmiş ve yoğun katılımlı mitingler düzenleyerek Milli Mücadele'de tarafını belli etmiştir. Hatta o dönemde bölgede meydana gelen eşkıyalık faaliyetlerine karşı da halk, elinden geldiğince karşı koymaya çalışmıştır (Obuz, 2017b).

Ülke kurulup Cumhuriyet ilan edildikten sonra Siirt Halkını temsil için seçilen milletvekillerinin profiline baktığımızda elde edilen bilgilere göre milletvekillerinin genelini ülke siyasetinin gelişiminde ve memleket sıkıntılarının giderilmesinde ciddi bir katkı sağlamadıklarını hatta bazılarının mecliste konuşmasının dahi olmadığını görmekteyiz. Bu duruma bir tepki olarak milletvekilliği için namzet gösterilmek isteyen aday adaylarının da bu durumdan şikâyet edişleri ile seçilmeleri halinde memleket için yapacaklarına inandıkları çalışmalarını ifade ettikleri belgeler, arşiv kayıtlarından objektif bir şekilde derlenerek çalışma tamamlanmaya çalışılmıştır.

1. Siirt'in Sosyal, Kültürel ve Siyasal Geçmişi

Siirt'in siyasal gelişim sürecini yorumlayabilmek için birbirini etkileyen ya da tetikleyen faktörlerin beraber değerlendirilmesi gerekmektedir.

Siirt şehri, kadim bir geçmişe sahip olmasına karşın bulunduğu coğrafi konum itibarıyla Med, Pers, Emevi, Abbasi, Moğol, Selçuklu, Safevi, Mervani gibi çeşitli uygarlıkların hâkimiyetine girmiş

bunun sonucu olarak sık sık istilalara uğrayarak el değiştirmiştir (Seçkin, 2006). İslam orduları tarafından fethedilmeden önce siyasi ve askeri erklere sahip patrikler tarafından yönetilmekteydi. İslam orduları bölgeyi fethedince şehir Hz. Ömer tarafından dorudan El-Cezire'ye bağlanmıştır (Atalay, 1946). Yavuz Sultan Selim'in Safevi hükümdarı Şah İsmail ile 1514 yılında yaptığı Çaldıran Savaşı sonucunda, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki çevre illerle beraber Osmanlıya katılmış olup Osmanlı merkezi yönetimi tarafından yapılan düzenleme ile Diyarbakır'a bağlı bir kaza haline getirilmiştir (Çelik, 2019). 1526 yılına ait tapu tahrir kayıtlarına da bakıldığında Siirt'in Diyarbakır beylerbeyliğine ait bir kaza olduğu anlaşılmaktadır (Demir, 2016). 1567 tarihli tahrir kayıtlarında da Sancak olarak anılmaya devam etmiş, 1631-1653 yılları arasında da Van Eyaletine bağlı bir kaza olarak devam etmiştir (Demir, 2016). Ünlü seyyah Evliya Çelebi de 1655 tarihli gezi notlarında Siirt'i merkezden atama yapılan sancaklar arasında saymıştır (Yılmaz, 2019).

1821 yılına ait elde edilen veriler de Diyarbakır vilayetine bağlı Is'ird kazası olarak devam eden Sancak bu durumunu 19. Yüzyılın son çeyreğine kadar devam ettirmiştir (Zeydin & Yıldız, 2006).

Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra 1846'da yapılan idari düzenlemeye göre Siirt'e "kaza" statüsü verilerek kaymakamlık tarafından idare edilmeye başlanmıştır (Demir, 2016).

1852 yılında Kenan Paşa'nın Siirt'e atanmasıyla birlikte Kenan Paşa Siirt kazasının ilk kaymakamı olarak kayıtlara geçmiştir (Seçkin, 2006). Kaymakamlık statüsü de 1866 tarihli düzenleme neticesinde mutasarrıflık olarak değiştirilmiştir. Siirt'in ilk mutasarrıfı merkezden atanan Kamil Bey olmuştur (Altun, 2020). Daha sonra hicri 1298/ Miladi 1881'de Diyarbakır vilayetinden alınarak Bitlis vilayetine bağlanan bir liva haline getirilmiştir (Kucak, 2016). Siirt'in bağımsız sancak olması ise 26 Eylül 1920 tarihli oylama sonucunda kabul edilmiş olup 28 Şubat 1921 tarihli Ceride-i Resmiye (Resmi Gazete)'de "Siirt sancağının müstakilen idaresine dair kanun" başlığıyla tamamlanmıştır (Obuz, 2017b). Bu gelişim ve değişim süreci aslında devletin bozulan merkezi otoritesini tesis etmeye çalışmanın bir sonucu olduğu kanısı uyandırmaktadır.

Devletin idari anlamda zayıflamasından dolayı yaşanan değişimler Siirt livasında da kendini göstermeye başlamıştır. Her ne kadar bu dönemde payitaht olan İstanbul siyasette merkezi konumda olsa da oluşan ortam ve mevcut durumun neticesinde oluşturulan siyasal yapılanmalar Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar hissedilmeye başlanmıştır. İlerleyen süreçte devlet otoritesinin zayıflamaya başlamasıyla beraber devlet içinde, devletin bekâsına yönelik yerli ve yabancı bazı provokatif sorunlar baş göstermeye başlamıştır. Bu dönemde yaşanan problemlerin temeline bakıldığında temelde merkezi otorite boşluğundan kaynaklanan misyonerlik, eşkıyalık gibi faaliyetler yer almaktadır (Atalay, 1946).

Siirt, I. Dünya Savaşı'nda her ne kadar bir savaş alanına dönüşmese de bağlı bulunduğu Bitlis vilayetinin Ruslar tarafından işgal edilmesi Siirt'te de ciddi manada sıkıntılar yaşanmasına sebep olmuştur. İşgale uğrayan Bitlis'in yönetim kademesi ile devlet memurları dahi Siirt'e taşınarak devlet işleri Siirt sancağında görülmeye başlanmıştır (Obuz, 2017b).

Bu sıkıntılı süreç içerisinde Diyarbakır'da kolordu komutanı olarak görev yapan Mustafa Kemal'in 9 Nisan, 5 Mayıs ve 27 Kasım 1916 tarihlerinde Siirt'i 3 kez ziyaret etmesi oldukça önemlidir. Mustafa Kemal Paşa'nın Siirt'e yaptığı ziyaretler Siirt halkının ona sevgi hissetmesini ve güven duymasını sağlamış aynı zamanda da Siirt halkının Milli Mücadele Dönemi'nde Mustafa Kemal'in yanında yer almasına ve Milli Mücadele'ye destek vermesini sağlamıştır (Seçkin, 2006).

Memleketin durumunu görüşmek üzere Mustafa Kemal Paşa'nın Siirt'te yaptığı ziyaretler semeresini vermiş bunun göstergesi olarak da Siirt'ten bazı aşiret reisleri, ağalar ve kanaat önderleri toplanarak işgalci Ruslar, Ermeniler ve diğer itilaf kuvvetlerine karşı ülke savunmasında aktif olarak yer almışlardır. Örnek verecek olursak işgale karşı koyanlardan Kurtalan'daki Pencinar Aşireti Reisi Bişare Çeto'nun Ruslara karşı savaşırken şehit olmasıdır. Aynı bölgedeki Mâla Şeref Aşireti reisi, Mâla Aliye'den Yunus Ağa, Babosi Aşireti Reisi İsmail'e Davut, Şırnaklı Süleyman Ağa, Sıtka Aşireti Reisi Abdülmecid Ağa gibi isimler de bizzat cepheye yer alarak vatan müdafasına katılmışlardır. Siirt'in Dereyamaç köyünden olan Şerafettin de 2000 kişilik bir milis gücü ile cepheye katılmıştır (Obuz, 2017a; Yılmaz, 2019).

Yine Kurtalan civarındaki günümüz adıyla Kayabağlar (Zokayt) köyünden Şeyh Mahmut Sevgili de talebeleri ile beraber Hamidiye Alayları'nın yanında yer alarak Ermeni ve Rus birliklerine karşı savaşmıştır. Devam eden dönemde Rusya'da Bolşevik İhtilali'nin patlak vermesi neticesinde "Brest Litovsk" Antlaşmasını imzalayan Ruslar bölgeden ayrılmışlardır. Rus tehdidinden sonra İngilizler şehre

bir askeri birlik yollamışlarsa da İngiliz birliği şehirde tutunamayarak birkaç gün içerisinde şehri terk etmek zorunda kalmıştır (Kılıççıoğlu, 1992).

I. Dünya Savaşı bittikten ve Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra ise bölge için yeni bir süreç olan Milli Mücadele Dönemi başlayacaktır. İtilaf kuvvetlerinin Mondros Mütarekesinin 7. Maddesine dayanarak yurdun çeşitli bölgelerini işgal etmesi ile beraber bölgede yeni bir sıkıntı da başlamış oluyordu. Çünkü bölgede Milli Mücadeleye destek verenlerin tam tersine yönetim boşluğunu ihanet için fırsata çeviren oluşumlar da yer alıyordu. Milli mücadele ruhuna aykırı olarak hareket eden ve Dahiliye Nezareti'nin 19 Şubat 1919 tarihli ve 74 sayılı kararı gereğince kurulan Kürdistan Teali Cemiyeti'nin bir şubesi de 8 Mayıs 1919'da Siirt'te açılmıştı (Atalay, 1946). Bu şekilde oluşturulan zararlı faaliyetlere karşı Milli Mücadeleyi başlatan Mustafa Kemal'in direktifleri ile her vilayette Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri oluşturulmaya başlanmıştır (Atalay, 1946).

Yukarıda ifade ettiğimiz direniş cemiyetlerine bakıldığında ise işgal döneminde işgalci kuvvetleri önlemek için Milli Mücadeleyi destekleyen, organize eden milis güçler şeklinde ortaya çıkmışlardır. “*Redd-i İlhak ve Müdafaa-i Hukuk*” adı altında birçok bölgede birbirinden bağımsız bir şekilde oluşturulmuşlardır. Meydana getirilen Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Siirt şubesi de ivedi bir şekilde oluşturularak yönetim kadrosu da aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

“*Siirt eski müftüsü Halil Hulki (Aydın) Bey Başkanlığında Siirt'te Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu. Siirt'te kurulan cemiyetin kurucuları arasında, Ömer Atalay, Hamit Bay, Hamza Hilmi, Bekir Sıtkı ve Abdülkerim Bey yer aldılar* (Atalay, 1946; Demir, 2016).”

Bu yararlı cemiyetler Erzurum ve Sivas kongreleri sonucunda Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti olarak birleştirilmişlerdir (Güneş, 1997). Bu birliktelik neticesinde cemiyetin sevk ve idaresi için oluşturulan Heyet-i Temsiliye'nin başkanlığına da Mustafa Kemal Paşa seçilmiştir (Güneş, 1997).

Siirt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti oluşturulduktan sonra cemiyet, çalışmalarına hemen başlamıştır. İçerde Kürt Teali Derneği sorunuyla uğraşırken dışarıda ise işgallerin haksızlığını duyurmak için çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. Siirt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti her şeyden önce hem Mustafa Kemal'e hem de Kurtuluş Savaşı'na bağlı bir oluşum şeklinde faaliyetlerine başlamıştır.

Örneğin cemiyet adına Ömer Atalay, Şeyhülislam Dürrizade'nin milli mücadele aleyhine verdiği Halep'teki fetva'nın bağlayıcı olmadığını bildirip Ankara Müftüsü Rıfat Efendi (Börekçi)'nin Milli Mücadele lehine yayınlamış olduğu fetvayı desteklediğini açıklamıştır (Atalay, 1946; Demir, 2016; Obuz, 2017a).

Bölgedeki Kürt Teali Cemiyeti'nin kapatılmasında da yine Siirt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çalışmaları etkili olmuştur. Ayrıca cemiyet Milli Mücadele'ye destek olmak ve direniş bilincini kazandırmak için Siirt'te Hikmet Bey (Yavuz) önderliğinde çeşitli protesto mitingleri düzenlenmiş ve Temsil Heyeti'ne telgraflar çekerek milli mücadelede taraflarını belli etmişlerdir (Atalay, 1946; Obuz, 2017a).

Yine Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'da 23 Temmuz'da yapmayı planladığı 23 Temmuz -7 Ağustos 1919'da tarihli Erzurum Kongresi'ne de Siirt'i temsilen Müftü Naibi Hacı Hafız Mehmet Efendi, Hilmi Efendi (Çorapsız) ve Müderris Hacı Hafız Mehmet Cemil (Aydın) Efendi seçilip kongreye katılım sağlamışlardır.

Cemil (Aydın) Bey, toplantıya ancak 5 Ağustos'ta katılabiliştir. Cemil Bey kongrenin kapanışında da Kur'an-ı Kerim tilaveti okuduktan sonra Siirt'e geri dönmüştür (Obuz, 2017a).

Eruh'tan da cemiyet reisi ve Eruh müftüsü Muhiddin, Şırnak kazası Reisi izzet Süleyman, Şırnak Belediye Reisi Hakkı ve diğer eşraftan şahsiyetler Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne aşağıdaki telgrafi yollayarak Milli Mücadele'ye her türlü desteği vermeye hazır olduklarını belirterek meclise ve Milli Mücadele'ye bağlılıklarını bildirmişlerdir (Altun, 2020; Atalay, 1946; Obuz, 2017a).

Telgraf Çıkış yeri: Siirt

Numara: 978

Tarih: 16 Kasım 1919

“Hariciye Nezareti'ne,

Mütareke şartlarına ve uluslararası hukuka aykırı olarak Fransız Hükümeti tarafından işgal edilen Antep ve Maraş livalarında kanun, adalet ve medeniyetin asla kabul edip uygun görmediği bir şekilde kutsal varlıklarımıza tecavüzde bulunmaktadır. İslam dünyasının yüreğini parçalayacak derecede Müslüman kadınlara saldırdıkları, her Osmanlı ferдинin gönülden bağlı olduğu Osmanlı sancağını dinî ve resmî mekânlarımızdan açık açık indirmeye çalıştıkları haberi, hayatları boyunca görmedikleri acımasız zulümlerle çırpınan Müslümanların kalplerinde ayrı bir yara açmıştır. Medeniyet iddiasında olan Fransızların insanlık dünyası tarafından da nefretle karşılanan bu saldırısını tüm varlığımızla protesto ediyor, adaletin gereklerini yapmaya çağırıyoruz.”

Mustafa Kemal de milli mücadele bilinci kazandırmak ve işgalci devletlere karşı birlik ve beraberliği sağlamak adına bölgenin ileri gelen aşiret reisleri ve kanaat önderlerine 13 Ağustos 1919'da telgraf çekerek destek istemiştir (Altun, 2020).

Sakarya Meydan Muharebesi'nin başarıyla atlatılması nedeniyle Siirt müftüsü Ömer Niyas ve Siirt Belediye Reisi Hamit imzasıyla 16 Ağustos 1921'de Büyük Millet Meclisine tebrik telgrafı çekilmiştir. Telgrafta Ulu Camii önünde binlerce kişinin katılımıyla kutlama yapıldığı ifade edilmiştir (Atalay, 1946).

Vatan savunmasında böylesine olumlu gelişmeler yaşanırken olumsuz durumlarda yok değildi. 1920 yılının mayıs ayında Garzan çevresinde “Hıdranlı” aşireti reisi Hüseyin Paşa tarafından Kürt Teali Cemiyeti'ne ait olduğu sanılan bir beyanname dağıtılarak itilaf devletlerinin Paris Barış Konferansı kararlarına göre bölgede Kürdistan devleti kurulacağı ve bunun için hazır olunması gerektiğini içeren yazılar dağıtılmıştır. Bu isyan bildirisine Pencinar aşiretinden Cemil Çeto 300 adamıyla isyan başlatarak olumlu yanıt vermiştir. Halbuki bölümün başında da belirtildiği üzere abisi Beşar Çeto'nun Ruslara karşı savaşıırken şehit düştüğü belirtilmiştir (Obuz, 2017a).

Cemil Çeto, devleti bir süre uğraştırdıktan sonra 7 Haziran 1920'de 4 oğlu ile beraber teslim olmuştur (Olgun, 2017). Sonrasında ise 1926'da İstiklal Mahkemeleri'nce idama mahkûm edilip idam edilecektir (Obuz, 2017a).

Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin İstanbul Hükümeti tarafından kapatılmasının ardından Mustafa Kemal Paşa 19 Mart 1920'de bir bildiri yayımlayarak Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'ni yönetecek meclis oluşturulacağı belirtilmiştir. Ayrıca bu meclise yeni seçilen vekillerin yanı sıra Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nden mebus seçilenlerin de katılabilecekleri de ifade edilerek bütün mebusların katılımı amaçlanmıştır (Ateş, 1998).

Bu dönem Siirt'ten temsile giden vekiller Mustafa Sabri Bey (BAYSAN) ve Hacı Nuri Bey (BAYAM) Mustafa Kemal'in yanında bir tutum sergilemiş ve kurucu meclis çatısı altında birinci grupta yer almışlardır (Altun, 2020).

Süreç tamamlandıktan sonra Cumhuriyet'in ilk yıllarında yörenin demografik yapısı incelendiğinde 28 Ekim 1927 tarihli ilk nüfus sayımına göre Siirt nüfusunun 102.433 olduğu anlaşılmaktadır. 1935 sayımında 127.518 ve 1940 sayımlarında ise nüfusun 146.522'ye çıktığı görülmektedir (Aslan, 2017).

1.1. 1920-1946 Yılları Arasında Büyük Millet Meclisi'nde Siirt Mebusları

Mustafa Kemal, 19 Mart 1920 tarihli bildirisini ile kapatılan Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin yerine yeni bir meclis açılacağını belirtmesi üzerine Siirt'ten seçilen 5 milletvekilinin yanı sıra Son Osmanlı Mebusan Meclisi kontenjanından da 1 kişi olmak üzere toplam 6 vekil, temsil için Türkiye Büyük Millet Meclisine katılmıştır. Seçilen bu milletvekillerine ve oy dağılımlarına bakılacak olursa; 40 oyla seçilen Siverek eski kadısı Mustafa Sabri Efendi (Baysan), 27 oyla belediye meclis üyesi Hacı Nuri (Bayam), 28 oyla Bitlis eski özel idare müdürü Necmettin Bey (Bilgin), bölgenin ulemalarından ve kanaat önderlerinden olan Salih Bey (Atalay) 21 oy, bir dönem mahkeme başkâtipliği görevinde bulunmuş Kadri Bey (Oktay) de 32 oy alarak seçilmişlerdir. Bunların dışında Son Osmanlı Mebusan Meclisi üyeliğinden dolayı kontenjan alan Halil Hulki Bey (Aydın)'dır (Aslan, 2017).

Mustafa Kemal Paşa da kurucu meclisin uyumlu çalışmasını sağlamak için 10 Mayıs 1920'de mecliste Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk grubunu kurmuş ve başkanlığını da yapmıştı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında uyumlu çalışan birinci meclis zamanla uyumunu kaybetmeye başlamıştır.

Mustafa Kemal'in desteklediği grup birinci grup olarak adlandırılmış olup Siirt'in birinci meclisteki 6 mebusu da bu grupta yer alarak Mustafa Kemal'e bağlılıklarını bildirmişlerdir (Altun, 2020).

I. Dönem Siirt milletvekillerinin ortak hareketi ve çabası sonucu Siirt sancağı Bitlis'e bağlı bir sancakken bu 6 vekilin meclise sunmuş olduğu önerge Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiştir. Bunun sonucunda Siirt Sancağının da müstakilen idaresine dair kanun 28 Şubat 1920'de kabul edilerek Siirt Sancağı bağımsız bir sancak haline gelmiştir (Demir, 2016).

Aşağıdaki tabloda ilk 7 döneme ait milletvekilleri gösterilmiştir (Koçi, 2019).

Tablo Hata! Belgede belirtilen stilde metne rastlanmadı..1. 1920-1943 Yılları Arasında Siirt Milletvekilleri

DÖNEM	ADI-SOYADI	SEÇİLME TARİHİ
I. DÖNEM	Mustafa Sabri Efendi Hacı Nuri Bey (BAYAM) Necmettin Bey (BİLGİN) Salih Bey (ATALAY) Mehmet Kadri Bey (OKTAY) Halil Hulki Bey (AYDIN)	Son Osmanlı Mebusan Meclisi (1920-1923)
II. DÖNEM	Halil Hulki AYDIN Mahmut Bey SOYDAN	(1923-1927)
III. DÖNEM	Halil Hulki AYDIN Mahmut Bey SOYDAN	(1927-1931)
IV. DÖNEM	Halil Hulki AYDIN Mahmut Bey SOYDAN	(1931-1935)
V. DÖNEM	Halil Hulki AYDIN Şevki SÜSOY Mehmet Ali KURDOĞLU İsmail Müştak MAYAKON Naki BEKMEN	(1935-1939)
VI. DÖNEM	Mustafa Şevket DAĞ Saffet TUNCAY Behcet TÜRKAY Ali Rıza ESEN	(1939-1943)
VII. DÖNEM	Ethem İzzet BENİCE Mehmet Emin KILIÇÇIOĞLU Ali Rıza ESEN Lütfi YAVUZ Sabri ÇELİKTUĞ	(1943-1946)

Kaynak: TBMM arşivleri, internet kaynakları ile hâl tercümelerinden yararlanılarak oluşturulmuştur ("Mücadele Gazetesi", t.y.).

1920-1946 Yılları Arasında Siirt Mebuslarının Detaylı Profil Analizi

Tablo Hata! Belgede belirtilen stilde metne rastlanmadı..2. Seçilmiş Siirt Mebuslarının Analiz Tablosu

SEÇİLMİŞ SİİRT MEBUSLARININ ANALİZ TABLOSU							
SIRA	ADI- SOYADI	DOĞUM YERİ/TARİHİ	SEÇİLME DÖNEMİ	YAŞ	TAHSİLİ	YABANCI DİL	MESLEK
1	Mustafa Sabri Efendi	Denizli/Çal 1887	1920	33	Lisans/ Hukukçu	Arapça / Farsça/ İngilizce/	Kadı
2	Hacı Nuri BAYAM	Siirt/ 1869	1920	51	Ortaokul		Ticaret
3	Halil Hulki AYDIN	Siirt 1869	1920, 1923, 1927, 1931, 1935,	51	Fatih Yüksek Medresesi	Arapça / Fransızca/	Müftü
4	Mehmet Kadri OKTAY	Siirt/ 1888	1920	32	Ortaokul		Çiftçi
5	Salih ATALAY	Siirt/ 1873	1920	57	Medrese	Arapça / Farsça	Müderris
6	Necmettin BİLGİN	Siirt/ 1875	1920	35	Ortaokul		Kaymakam
7	Mahmut SOYDAN	Siirt/ 1883	1923, 1927, 1931,	40	Harp Okulu	Arapça/ Almanca/ Fransızca/	Asker
8	Osman Şevki SÜSOY	Tokat/ 1897	1935	37	Lise		Memur
9	Mehmet Ali KURDOĞLU	Taşköprü/1318 1902	1935	32	Harp Okulu	Arapça	Asker
10	İsmail Müştak MAYAKON	Siirt/1285 (1868/1869)	1935	64	Yüksek İhtisas	Arapça/ Fransızca	Gazeteci
11	Naki(Nakiddin) BEKMEN	Yanya/1307 1891	1935	44	Yüksek İhtisas	Almanca/ Fransızca/ Rumca	Eski Vekil/ Müsteşar
12	Mustafa Şevket DAĞ	İstanbul/1294 (1877/1878)	(1939-43)	45	Lisans		Ressam/ Öğretmen
13	Saffet TUNCA Y	Bergama/1300 (1882-1883)	(1939-43)	56	Lisans	Fransızca	Hukukçu
14	Behcet TÜRKAY	Ödemiş/1320 1903	(1939-43)	36	Yüksek İhtisas	Fransızca	Yargıç
15	Ali Şefik ÖZDEMİR	Kahire/1301 (1883-1884)	(1939-43)	45	Ankara Hukuk Lisans	Arapça/ İngilizce/ Fransızca	Müteahhit
16	Mehmet Emin KILIÇÇIOĞLU	Siirt/1329 (1911)	(1939-43)	28	Hususi		Gazeteci
17	Ali Rıza ESEN	İbradi/1298 1880	(1939-43)	59	Yüksek İhtisas		Memur/ Bürokrat

18	Ethem İzzet BENİCE	İstanbul/1319 1902	(1943-46)	44	Yüksek İhtisas	Fransızca	Yazar
19	Lütfi YAVUZ	İstanbul/1322 (1904/1905)	(1943-46)	41	Lise		Memur/ Belediye Başkanı/ Eski Trabzon Mebusu
20	Sabri ÇELİKTUĞ	Siirt/1317 (1899/1900)	(1943-46)	46	Lise		Müteahhit
21	Baki ERDEN	Siirt/1318 (1900/1901)	1946, 1950, 1954,	40	Doktora	Fransızca	Kimya Mühendisi

Kaynak: Devlet Arşivleri, TBMM arşivleri, mevcut tezler ile döneme ait belgelerden derlenmiştir (“Mücadele Gazetesi”).

1920-1946 yılları arasında Siirt ilinden milletvekilliği yapmış vekillerin analizi yapıldığında aşağıdaki verilere ulaşılmış olup aşağıda yüzdelerle ifade edilmiştir.

Tablo Hata! Belgede belirtilen stilde metne rastlanmadı..3. 1920-1946 Yılları Arasında Milletvekilliği Yapanların Analizi

1920-1946 Yılları Arasında Milletvekilliği Yapanların Analizi	
Siirt Nüfusuna kayıtlı milletvekillerinin oranı	% 47,6
En az lisans düzeyinde yükseköğrenim sahibi milletvekillerinin oranı	% 57,1
Yabancı dil bilen milletvekillerinin oranı	% 51,2
Birden fazla yabancı dil bilen milletvekillerinin oranı	% 33,3
Yabancı dil bilmeyenlerin milletvekillerinin oranı	% 42,8
Kamu görevlisi olan veya kamuda çalışmış milletvekillerinin oranı	% 66,6
Kamu görevlisi olmayan milletvekillerinin oranı	% 33,3
En fazla idadi (lise) seviyesinde tahsile sahip milletvekillerinin oranı	% 42,9
Birden fazla dönem milletvekilliği yapanların oranı	% 14,2
Seçilen milletvekillerinin ilk seçilmede yaş ortalaması	43,6

Tablolardaki vekiller listesi kısaca incelendiğinde dikkat çeken isimler yer almaktadır. En uzun süre mebusluk yapanın Halil Hulki Bey (Aydın) olduğu görülmektedir. Halil Hulki Bey, ayrıca Mustafa Kemal ile Latife Hanım’ın nikâhını kıyan kişi olarak da bilinmektedir (Akay, 2020). Bunun yanı sıra yine Mustafa Kemal’e yakınlığıyla bilinen Mahmut Bey (Soydan), aynı zamanda İş Bankası’nın kurucuları arasında yer almış dikkat çekici isimlerdendir. (Babaoğlu vd., 2020: 64). 1920-1946 yılları arasında milletvekilliği yapanların geneli kamu görevlisi olup yarısından fazlası lisans düzeyinde bir öğrenime sahiptir. Yine tabloya bakıldığında milletvekili seçilenlerin yarısından fazlasının Siirt doğumlu olmadığı anlaşılmakta olup yine yarısından fazlası da en az bir yabancı dil bilmektedir. Tabi burada Siirt yöresinde kullanılan Siirt Arapçası ile yine bu yörede konuşulan Kürtçe bu oranlamaya dâhil edilmemiştir. Önemli hususlardan bir tanesi de seçilmiş mebusların ilk seçilmedeki yaş ortalamasının 43,6 gibi bir rakamla günümüz rakamlarından daha düşük olmasıdır. Günümüzde seçilme yaşının 18 yaş olduğu göz önünde bulundurulduğunda 28 Mayıs 2023 milletvekili seçimlerinde seçilen vekillerin yaş ortalamasının 52,1 olması da oldukça dikkat çekicidir (www.setav.org). Hüsnü hal tercüme ve daha önce çalışılmış tezlerin yanı sıra meclis kayıtları da incelendiğinde Siirt yöresinden

seçilen mebusların genelini meclis çalışmalarında bazı komisyon görevleri ve soru önermeleri dışında memleket sorunlarının çözümü noktasında başarılı çalışmalar yapamadıkları gözlemlenmiştir. (Altun, 2020).

2. Tek Parti Döneminde Siirt Mebus Adayları ve Seçim Çalışmaları

2.1. 1940-1946 yılları arasında Siirt Mebus Aday Adayları

Bir bölgedeki demokratikleşmenin en önemli belirtisi özgür bir ortamda ve hukuka uygun yapılan seçimlerdir. Çünkü seçimler bir bölgedeki demokrasinin ve siyasetin yansımasıdır. Bir bölgede seçimler uygulanırken sadece seçim sonuçlarına odaklanmak bölgedeki demokratik ortamı analiz etmede çoğu zaman bizi yanıltabilir. Çünkü seçim sonuçları demokratik atmosferi açıklamada tek başına yeterli değildir. Demokrasinin en önemli paydaşı olan seçimlerin de farklı paydaşları vardır. Örneğin siyaseti ve siyasi atmosferi sadece seçilmişler üzerinden değerlendirmemek gerekir.

Seçilmiş adaylar kadar seçmenlerin analizi önemlidir. Hatta doğru bir analiz için aday adaylarının da çok iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Örneğin her seçim döneminde bir bölgede seçilecek vekillik için sayıları onlarca belki de yüzleri bulan aday adaylarını görmekteyiz. Her aday adayının ayrı bir dünyası, tahsili ve istatistiği olduğuna göre aday adaylarının bütüncül analizi o bölgedeki siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmişlik düzeyi ile siyasal ortamını ifade etmek için çok daha sağlıklı veriler sunmaktadır (Demir, 2015). Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin son döneminden tek partili siyasal sistemin inşasına uzanan süreci taşrada Siirt örneği üzerinde analiz ederken arşiv kayıtlarından çıkan aday adaylarına ait birinci elden çok zengin belgelere rastlanıldığı için bu belgelerin ve bölgeyle alakalı diğer literatür kaynaklarından derlenen bilgiler tarama, tasnif, tahlil, tenkit ve terkip yöntemleriyle derlenip toparlanmıştır. Farklı adaylara ait yaklaşık 300 adet arşiv vesikaları incelendiğinde çok renkli kişiliklere ve çok zengin bilgilere ulaşılmıştır. Bu arşiv vesikaları sayesinde bölgenin siyasi analizini yapma fırsatı elde edilmiş ve elde edilen veriler dönemlere ayrılarak hem sözel hem de sayısal bir veri halinde sunulmuştur.

Analizler sonucunda elde edilen bilgilere göre dikkat çekici bir husus da aday adaylarının 1940, 1943, 1944, 1946'nın Mart ve Haziran aylarında mebusluk için başvuru hal tercümelere vermiş olmalarıdır. Bu başvurular incelendiğinde 1940 ve 1944 aday adayları listelerinin vefat eden mebusların yerini doldurmaya yönelik yapılacak ara seçim için, 1943 ve 1946 listelerinin ise genel seçimlere yönelik olduğu anlaşılmıştır (*Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, t.y.). Örneğin Halil Hulki AYDIN'ın 1939'da vefatı üzerine boşalan mebusluk için 1940'ta mebusluk taleplerini verilmiş ve 17 Haziran 1940 tarihinde de Mustafa Şevket DAĞ mebus seçilmiştir (*BCA.490-1-0-0/319,1312-1, (7)*, t.y.). Yine Mustafa Şevket DAĞ'ın da vefatı üzerine 1944'te Emin KILIÇÇIOĞLU'nun da 339 oy alarak seçilmiş olmasından dolayı 1940 ve 1944 listelerinin ara seçim için olduğu anlaşılmıştır (*BCA.490-1-0-0/76,505-10, (1)*, t.y.). Çünkü 1943 genel seçimlerinin 28 Şubat 1943'te yapıldığı bilinmektedir. Yine eski vekil Naki BEKMEN, 1939'da vekilliği sona erdikten sonra 1941'de CHP'ye üyelik kaydı yapıp 11 Haziran 1946'da kendi el yazısı ve imzasıyla tekrar seçilmek için mebusluk aday adaylığı başvurusu yapmıştır. Başvurusu 22 Haziran 1946 tarihli arşiv kayıtlarındaki toplu listede de yerini almıştır (*BCA.490-1-0-0/319,1310-1*, t.y.). 1946 seçimlerinin de 21 Temmuz'da yapılmış olduğu bilindiğinden aday adaylarının genel seçimler için önceden başvuru yaptığı anlaşılmaktadır.

Tablo Hata! Belgede belirtilen stilde metne rastlanmadı..4. 1940 Yılı Siirt Mebus Aday Adayları Tablosu

1940 YILI SİİRT MEBUS ADAY ADAYLARI TABLOSU						
SIRA	ADI- SOYADI	DOĞUM YERİ/TARİHİ	YAŞ	TAHSİLİ	YABANCI DİL	MESLEK
1	Osman Nuri OZANALP	Trabzon/1294 (1877/1878)	62	Harp Okulu	Fransızca	Asker/ General

2	Şebap ÖZEL	Siirt/1393 (1876/1877)	63	Ortaokul	-	Ticaret
3	Muhittin ÇAĞIN	Diyarbakır/?		İstanbul Hukuk	-	Muallimlik/ Hukuk Müşavirliği/ Avukat
4	Hikmet YAVUZ	Siirt/1314 (1896/1897)	43	İdadi	-	Kaymakam
5	Cevat DURCEYLAN	Siirt/1320 (1902-1903)	37	İlahiyat ve Edebiyat / Siirt Medresesi İcazetli	Arapça/ Farsça	Müftü
6	Salih ATALAY	Siirt/1289 (1872/1873)	67	Fatih Yüksek İlmiye İhtisası	Arapça/ Farsça	Eski Vekil / Müftü
7	Yusuf Ziya ÖZBAKAN	Adana/ 1890?	60	Tıp/Operatör		Doktor
8	Naci SIRAL	İstanbul/1297 (1879/1880)	60			Vali Vekili/ Defterdar/ Kızılay Azalığı
9	Tahir TUNCAY	Siirt/1285 (1868/1869)	71		Arapça/ Farsça	Hâkimlik/ Müftülük/ Muallimlik
10	Cemalettin Yazgan ARIKAN	Siirt/1318 (1900/1901)	49	Ankara Meslek Mektebi Mustantik / Ankara Adliye Okulu		Veznedar/ Noter

2.2. 1943 Yılı Mebus Aday adayları Listesi

Tablo Hata! Belgede belirtilen stilde metne rastlanmadı..5. 1943 Yılı Siirt Mebus Aday Adayları Tablosu

1943 YILI SİİRT MEBUS ADAY ADAYLARI TABLOSU						
SIRA	ADI- SOYADI	DOĞUM TARİHİ	YAŞ	TAHSİLİ	YABANCI DİL	MESLEK
1	Cevat DURCEYLAN	Siirt/1320 (1902-1903)	40	İlahiyat ve Edebiyat / Siirt Medresesi İcazetli	Arapça/ Farsça	Müftü
2	Naci SIRAL	İstanbul/1297 (1879/1880)	63			Vali Vekili/ Defterdar/ Kızılay Azalığı
3	Hikmet TÜRKER	Siirt/1320 (1902/1903)	40	Lise Muadili/ İtalyan Ticaret ve Maliye Mektebi		Memur

4	Mehmet Emin ÖZBEK	Siirt/1314 (1896/1897)	46	İnşaat Müteahhidi		Müteahhit
5	Bilal EVİN	Siirt/1293 (1876/1877)	66	Hususi		Tüccar
6	Kâzım KAYIHAN	Gerebene (Manastır)/ 1301 (1883/1884)	59	Harp Okulu		Asker/ Binbaşı
7	Hikmet YAVUZ	Siirt/1314 (1896/1897)	46	İdadi	-	Kaymakam
8	Mehmet Fehmi FIRAT	Siirt/1298 (1880/1881)	62	İdadi Derecesinde Hususi		Maliyeci/ Defterdar
9	Lütfü KAYRA	Siirt/1312 (1894/1895)	48	İdadi		Memur
10	İsmail Hakkı ÖZCANLI	Siirt/1318 (1900/1901)	42	Siirt Muallim Mektebi		Okul Müdürü
11	Aziz AYTEKİN	Siirt/1305 (1877-1878)	68	Trabzon İdadisi	Farsça/ Arapça	Mektupçu/ Yazı İşleri Müdürü
12	Osman Şevki SÜSOY	Tokat/1314 (1896/1897)	46	Tokat İdadisinde Dahiliye Memuriyeti		Nüfus Müdürü

2.3. 1944 Mebus Aday Adayları Listesi

Tablo Hata! Belgede belirtilen stilde metne rastlanmadı..6. 1944 Yılı Siirt Mebus Aday Adayları Tablosu

1944 YILI SİİRT MEBUS ADAY ADAYLARI TABLOSU						
SIRA	ADI- SOYADI	DOĞUM TARİHİ	YAŞ	TAHSİLİ	YABANCI DİL	MESLEK
1	Hikmet YAVUZ	Siirt/1314 (1896/1897)	47		-	Kaymakam
2	İsmail Hakkı ÖZCANLI	Siirt/1318 (1900/1901)	43	Siirt Muallim Mektebi		Okul Müdürü
3	Cevat DURCEYLAN	Siirt/1320 (1902-1903)	40	İlahiyat ve Edebiyat / Siirt Medresesi İcazetli	Arapça/ Farsça	Müftü
4	Sami BOYAR	İstanbul/1296 (1878/1879)	65	Yüksek İhtisas	Fransızca	Ressam/ Mühendis/ Müze Müdürlüğü

5	Naci SİRAL	İstanbul/1297 (1879/1880)	64			Vali Vekili/ Defterdar/ Kızılay Azalığı
---	------------	------------------------------	----	--	--	---

2.4. 1946 Mebus Aday Adayları Birinci Liste 06/03/1946

Tablo Hata! Belgede belirtilen stilde metne rastlanmadı..7. 1946 Yılı Siirt Mebus Aday Adayları Tablosu “Birinci Liste”

1946 YILI SİİRT MEBUS ADAY ADAYLARI TABLOSU “BİRİNCİ LİSTE”						
SIRA	ADI- SOYADI	DOĞUM TARİHİ	YAŞ	TAHSİLİ	YABANCI DİL	MESLEK
1	İsmail Hakkı ÖZCANLI	Siirt/1318 (1900/1901)	45	Siirt Muallim Mektebi		Okul Müdürü
2	Mehmet Emin ÖZBEK	Siirt-Tillo/1314 (1896/1897)	49			Müteahhit
3	Tevfik BESİM			İstanbul Hukuk		Dahiliye Vekaleti Şube Müdürü/ Kaymakam Vali Vekili
4	Munip URAS	Siirt/1328 (1910-1911)	35	Hususi İdadi		Topkapı Sarayı Tamiratı ile /İnönü Stadyumu 3. Kısım müteahhidi
5	Ekrem ÖZKAN	Siirt/1316 (1898/1899)	47	Maliye Mektebi Âlisi		Sayıştay Denetçisi
6	Şükrü TARHAN	Siirt/1302 (1884/1885)	61	Rüştiye		Ticaret
7	Sadrettin ÖZKAN	Siirt/1334 (1915/1916)	30	Ankara Hukuk	Arapça	Yargıç
8	Mehmet Cemalettin Yazgan ARIKAN	Siirt/1318 (1900/1901)	45	Siirt İdadisi		Siirt Noteri Sarıyer Noteri
9	Aziz AYTEKİN	Siirt/1305 (1877-1878)	68	Trabzon İdadisi	Farsça/ Arapça	Mektupçu/ Yazı İşleri Müdürü
10	Lütfü KAYRA	Siirt/1312 (1894/1895)	51	Siirt İdadisi		Çiftçi/Memur
11	Şerafettin KESEN	Adana/1319 (1901/1902)	44	Tıp Operatörü		Baştabip
12	Sabri ÇELİKTUĞ	Siirt/1317 (1899/1900)	46	6 Sınıflık İdadi		Belediye Başkanı
13	Azmi SARAÇOĞLU	Siirt/1321 (1903/1904)	42	Harp Okulu		Memur/ Asker/ Yedek Subay Üsteğmen
14	Abdi ARSLAN	Siirt/1316 (1898/1899)	47	Siirt İdadisi		Esnaf/Manifaturacı

15	Memduh YAŞA	Siirt/1332 (1913/1914)	32	İktisat/ Doktora		Müfettiş/ Yazar
16	Tarık BİLGİN	Malatya/1329 (1911)	35			Dokumacı/ Fabrikatör
17	Necati AVCI					Eczacı/ Siirt gazetesi İmtiyaz Sahibi
18	Fuat FIRAT	Siirt/1330 (1911/1912)	34			Yozgat Sulh Yargıcı
19	Osman PEKUZ	İzmir/1298 (1880/1881)	65	Harp Okulu		Asker/ Emekli Tuğbay
20	Abdullah ÖNER	Siirt/1315 (1897/1898)	48	İstanbul İdadisi/ Yedek Subay Okulu		Memur/ Vekâleten Mektupçu ve Kaymakam
21	Bilal EVİN	Siirt/1293 (1876/1877)	69	Hususi		Tüccar

2.5. 1946 Mebus Aday Adayları İkinci Liste 22/06/1946

Tablo Hata! Belgede belirtilen stilde metne rastlanmadı..8. 1946 Yılı Siirt Mebus Aday Adayları Tablosu “İkinci Liste”

1946 YILI SİİRT MEBUS ADAY ADAYLARI TABLOSU “İKİNCİ LİSTE”						
SIRA	ADI- SOYADI	DOĞUM TARİHİ	YAŞ	TAHSİLİ	YABANCI DİL	MESLEK
1	Fevzi Rami AYDIN	İstanbul/1302 (1884/1885)	61	Harp Okulu		Emekli Tümgeneral
2	Sabri SEVERCAN	Siirt /1309 (1891/1892)	54			Müteahhit
3	Lütfü KAYRA	Siirt/1312 (1894/1895)	51	Siirt İdadisi		Çiftçi/Memur
4	Mehmet Emin ÖZBEK	Siirt-Tillo/1314 (1896/1897)	49			Müteahhit
5	Necati AVCI			Eczacılık Fakültesi		Eczacı/ Siirt gazetesi İmtiyaz Sahibi
6	Naki BEKMEN	Yanya (1891)	55	Yüksek Ziraat İhtisas		Ticaret
7	Tarık BİLGİN	Malatya/1329 (1911)	32			Dokumacı/ Fabrikatör
8	Cevat DURCEYLAN	Siirt/1320 (1902-1903)	43	İlahiyat ve Edebiyat / Siirt Medresesi İcazetli	Arapça/ Farsça	Müftü

9	Mehmet Fehmi FIRAT	Siirt/1299 (1881/1882)	64	İdadi		Maliyeci/ Defterdar
10	Salih AYDIN	Siirt/1305 (1887/1888)	58	Rüştiye		Meslekten Yetişme Avukat
11	Hikmet TÜRKER	Siirt/1320 (1902/1903)	43	Lise Muadili / İtalyan Ticaret ve Maliye Mektebi		Memur/ PTT Muamelat Başmuavini
12	İsmail Hakkı ÖZCANLI	Siirt/1318 (1900/1901)	45	Siirt Muallim Mektebi		Okul Müdürü
13	Ahmet Zeki SALIŞ	Diyarbakır/1328 (1910/1911)	35			Ankara'da Muhtar/ Matbaacı
14	Fethi ORAL	Siirt/1315 (1897/1898)	48	Harp Okulu		Sağlık nedeniyle emekli asker

2.6. 1940-1946 Yılları Arasında Siirt Mebus Aday Adaylarının Genel Tablosu

Tablo Hata! Belgede belirtilen stilde metne rastlanmadı..9. 1940-1946 Yılları Arasında Siirt Mebus Aday Adaylarının Genel Tablosu

MEBUS ADAYLARI ANALİZİ	1940	1943	1944	1946-1	1946-2	Genel
Mebusluk talebinde bulunan mebus adaylarının yaş ortalaması	56,8	52,2	51,8	47	44,8	50,5
Birden fazla başvuruda bulunan mebus adaylarının oranı	%40	%66,6	%80	%28,5	%50,7	%53
Siirt nüfusuna kayıtlı mebus adaylarının oranı	%70	%75	%60	%76,2	%64,3	%69,1
Kamu görevlisi olan mebus adaylarının oranı	%90	%83,3	%100	%57	%35,7	%73,2
Serbest meslek/ tüccar vs. mebus adaylarının oranı	%10	%6,7	-	%38	%50	%26,8
İdadi seviyesinin üstünde tahsili olan mebus adaylarının oranı	%60	%50	%40	%42,8	%42,8	%37,12
En fazla idadi seviyesinde tahsili olan mebus adaylarının oranı	%40	%50	%60	%57,2	%57,2	%52,9
Yabancı dil bildiğini belirten mebus adaylarının oranı	%40	%16,6	%40	%9,5	%7,14	%22,6
Asker kökenli mebus adaylarının oranları	%10	%8,3	-	%14,2	%14,2	%9,3
Hal tercümesi sunan mebus adaylarının sayısı	10	12	5	21	14	62

2.7. Tek Parti İktidarında Siirt'in Gündeme Gelen Sorunları ve Mebus Adaylarının Analizi

1940 ile 1946 yılları arasında Siirt'ten milletvekili olmak isteyen Mebus adaylarını incelediğimizde genel olarak yaş ortalamalarının 50'nin üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Burada dikkat çekici olan durum yaş ortalamasının sonraki dönemlerde sürekli bir düşüş içerisinde olmasıdır. Bu durum zaman geçtikçe kendinde milletvekilliği yeterliliği olduğuna inanan ve önceki kuşaklara göre daha genç bir kitlenin ortaya çıktığını göstermektedir. Ayrıca mebus aday adaylarının neredeyse dörtte üçü kamu görevlisi olup yine çoğunluğunun Siirt nüfusuna kayıtlı olduğu anlaşılmaktadır. Asker kökenli olan Mebus adaylarının oranı ise oldukça düşüktür. Bir başka dikkat çekici husus da aday adaylarının yarısından fazlasının en fazla idadi seviyesinde bir tahsile sahip olmasıdır. Bu durum halkın tahsil seviyesinin çok düşük olduğunu göstermektedir. Bundan dolayı bu dönemde insanlar aynı anda öğretmenlik, yargıçlık, vali vekilliği gibi çeşitli kamu görevlerinde görev alabilmektedir. Çünkü o dönemde okuryazarlık oranı da çok düşük olduğundan okuryazar olmak bile o dönemin şartlarında bir insan için çok önemli bir kazanımdır. Örneğin yapılan arşiv çalışmalarında medreseden tahsilli olup icazet almış olmasından dolayı yargıç olarak görev yapan adaylara dahi rastlanılmıştır. 1940 yılı Mebus adaylarından Tahir Tuncay (71), ilerlemiş yaşına rağmen mebusluk talebinde bulunmuştur. Hal tercümesine baktığımızda kariyerinde meslek olarak hâkimlik, müftülük, muallimlik gibi görevler yaptığı anlaşılmaktadır. Yine birinci grup milletvekillerinden Salih Atalay'ın da Fatih Yüksek İlimiye İhtisası icazetnamesine sahip olmasından dolayı vekilliği sona erdikten sonra müftülük görevini devam ettirdiği görülmektedir (BCA.490-1-0-0/319,1310-1, (16, 17), t.y.).

Öğrenim durumu düşük olan bir ilde de yabancı dil bilenlerin sayısının da az olduğu sonucuna varılmıştır. Hal tercümelerindeki beyanlara bakıldığında en fazla bilinen yabancı dilin Arapça ve Farsça olduğu anlaşılmaktadır. Dikkat çekici bir husus da adaylığı konusunda serbest meslek erbabının sürekli bir artış eğiliminde olmasıdır. Bu dönemde Siirt ilinin en büyük sorunları su, elektrik, altyapı, sağlık, ulaşım haberleşme ve eğitim gibi konulardır (Siirt gazetesi, 1939). Bu sorunları dillendirmek için Siirt halkı tarafından çok sayıda dilekçe ile başvuru yapıldığı anlaşılmaktadır.

Ulaşım konusundaki sıkıntılara bakıldığında yolların yetersiz oluşundan yakınılmaktadır. (Coşkun, 2021). Hatta trenin 14 Ağustos 1944'te Siirt'in Kurtalan ilçesine kadar gelmesi münasebetiyle memlekette büyük bir sevinç ve coşku yaşanmıştır (Siirt gazetesi, 1943a).

Bununla beraber o dönemde Siirt şehrinde Osmanlıdan kalma hükümet binasının güçlükle ayakta kaldığı, Siirt Memleket Hastanesi, cezaevi ve postane gibi kurumların ciddi konut sıkıntısı nedeniyle güçlükle bulunan kiralık binalarda hizmet verdiği de ifade edilmektedir (Obuz, 2017b; Siirt gazetesi, 1943b). Bu sorunların yanında eğitimle ilgili de çok ciddi sorunlar olduğundan bahsedilmekte ve Siirt ilinde okuryazarlık oranının çok düşük olduğu ve bir lisenin olmamasından yakınılmaktadır. Siirt'in ilk lisesi olan Siirt Lisesi daha sonra 1954 yılında faaliyete geçecektir (Obuz, 2017b). Mebus adayları da bu sorunları seçim propagandalarına dönüştürülerek hem yetkililerden yardım istenmiş hem de çözüm konusunda kendilerinde bir yeterlilik görmüşlerdir. Bu sorunlardan ise en fazla dillendirilene su sıkıntısıdır ve suya bağlı gelişen temizlik ve sağlık sorunlarıdır (Siirt gazetesi, 1946). İlginç olan bir durum da bu kadar ihmal edilmişliğin bu kadar geri kalmışlığın üzerine Mebus adaylarının yine de dönemin cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün şahsına methiyeler atfederek, onun için şiirler yazıp kendilerinin mebusluk için uygun görülmelelerini dilemeleridir. Örnek verecek olursak arşiv kayıtlarında müftü olarak görev yapan Cevat DURCEYLAN'ın İsmet İnönü'ye defalarca methiyeler içeren yazılar ve şiirleri kaleme almasıdır. Yine 1940 ve 1943 yıllarında Siirt'ten aday adayı olan Naci SİRAL'ın özellikle "*Milli Şefin Tarihi Bir Söylevi*" adlı şiirle İsmet İnönü'ye ithafen yaptığı methiyeler oldukça dikkat çekicidir. Yine Hikmet TÜRKER adlı mebus adayının hal tercümesinde çok ilginç tespitleri vardır (BCA.490-1-0-0/319,1311-1, (23), t.y.).

Mebus adayları tek tek incelendiğinde içlerinde çok mütevazı bir öğrenim durumu ve hayatı olanlar olmasına karşın o dönemin şartlarında göre çok iyi mevkide olanların da varlığı dikkat çekicidir. Jandarma Genel Komutanlığı'ndan emekli olduktan sonra aday adayı olan emekli General Osman Nuri OZANALP ve eski başbakanlardan Necmettin Erbakan'ın yeğeni olduğu iddia edilen Yusuf Ziya ÖZBAKAN adlı doktorun da Siirt'ten mebusluk için aday adayı olması da oldukça dikkat çeken isimlerdendir. Profillere baktığımızda general, kaymakam, belediye başkanı, yazı işleri müdürü, nüfus müdürü, defterdar, hakim, müftü, noter, eczacı, okul müdürü, müteahhit, fabrikatör, gazeteci-yazar gibi mesleklerin yanında esnaf, çiftçi, muhtar, tüccar, hatta savaş gazisinin olması da mebus adayları mozağının oldukça renkli olmasını sağlamıştır. Öyle ki Siirtli olmadıkları halde Siirt'ten mebus

adaylığına başvuranlar da oldukça dikkat çekicidir. Bunların adaylık için verdikleri hâl tercümelerine bakıldığında aday olmalarının altında yatan sebep geçmişteki kariyerlerine güvenmeleri ya da bir şekilde Siirt'te görev yapmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Hatta bunlar içerisinde aynı anda hem Siirt'ten hem de başka illerden aday adayları olanlarda mevcuttur. Örneğin Kastamonu'dan aday adayı olan Kasım KAYIHAN gibi isimler de mevcuttur (BCA.490-1-0-0/319,1312-1, (28), t.y.). Yine Tarık BİLGİN de Siirt ve Muş illerinden seçilme yeterliliği olduğunu belirtmektedir. Genellikle mebusluk talebinde bulunurken yaptıkları hizmetleri anlatmalarının yanı sıra referans olarak başkalarını göstermeleri de oldukça dikkat çekicidir (BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (32), t.y.). Örneğin Lütfü KAYRA adlı mebus adayı hâl tercümesinde kendisini tanıtırken Siirt eski valisi Sakıp BEYGO, Malatya valisi Fahri Bey, Tokat valisi İzzettin ÇAPAR gibi isimlerden kendisi hakkında referans alınabileceğini bildirmektedir (BCA.490-1-0-0/319,1311-1, (40, 42, 43), t.y.).

Referans konusunda iddialı olanlardan bir tanesi de Tillolu Mehmet Emin ÖZBEK'tir. Kendisi Ankara'da ikamet etmesine rağmen Siirt ile bağımlı koparmadığını bundan dolayı da Siirt'in bütün sorunlarına vakıf olduğunu belirtmiş olup Ankara'da yaptığı işlerden dolayı çeşitli kurum müdürlerinden ve il valilerinden kendisi hakkında referans alınabileceğini belirtmektedir (BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (3), t.y.). Yine dönemin mektupçusu günümüz yazı işleri müdürlüğü pozisyonunda görev yapan Aziz AYTEKİN de kendisi hakkında görev yaptığı valilerden referans alınmasını hatta kendisiyle ilgili olumlu yazıları da hüsnühal tercümesinde ekleterek mebusluk talebinde bulunmuştur. 1946 yılındaki başvurusunda an itibarıyla Aydın ilinin mektupçusu olarak görev yaptığını bildirmiş, aynı zamanda mevcut Siirt milletvekilleri Lütfü YAVUZ ve Emin KILIÇÇIOĞLU gibi isimlerin milletvekilliğini kendilerine değil de Aziz Aytekin'in şahsına layık gördüklerini bildirerek halkın itimadını ne derece kazandığını ifade etmeye çalışmıştır (BCA.490-1-0-0/319,1311-1, (40, 42, 43), t.y.). Aday adayları incelendiğinde Cevat DURCEYLAN, Naci SIRAL, Lütfü KAYRA ve İsmail Hakkı ÖZCANLI adlı mebus adaylarının üçten fazla başvuruları olduğu görülmektedir. Bu konuda rekor, dört başvuruyla Siirt Muallim Mektebi müdürü ve matematik öğretmeni İsmail Hakkı ÖZCANLI'ya aittir. Kendisi 1943,1944, 1946-1 ve 1946-2 dönemlerinde adaylık başvurusunda bulunmuştur (BCA.490-1-0-0/319,1312-1, (3), t.y.).

Yine dikkat çekici isimlerden biri de Hikmet YAVUZ'un yurdun çeşitli bölgelerinde kaymakamlık yapmış olması ve Orhangazi kaymakamı olarak görev yaparken mebusluk talebinde bulunmasıdır. Arşivdeki hal tercümelerine bakıldığında yaptığı hizmetleri anlatmakla beraber hâl tercümesinin eklerinde aldığı teşekkür belgeleri ile referanslarını belirtmiştir (BCA.490-1-0-0/319,1310-1, (30,31), t.y.). Mehmet Cemalettin Yazgan ARIKAN adlı mebus adayı da yedi buçuk yıllık askerlik hizmetinden sonra noterlik sınavını kazanıp Siirt noteri olduğunu, an itibarıyla de İstanbul Sarıyer Noteri olarak görev yaptığını, halkın teveccühünü kazandığını belirterek özellikle de Türk Hava Kurumu başkanlarının referanslarını da başvurusuna ekleyerek mebusluk talebinde bulunmuştur. (Siirt gazetesi, 1943c). Böylesine renkli bir mozaikten sanatçıların ve gazetecilerin de eksik olması düşünülemezdi (BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (16,17), t.y.). Örneğin Sami BOYAR adlı mebus adayı da asıl mesleğinin ressamlık ve mühendislik olduğunu ifade ederek başvuru tarihi itibarıyla Ayasofya Müzesi'nde müze müdürü olarak görev yapmakta olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında Fransa'da da eğitim aldığını ifade etmiştir (BCA.490-1-0-0/319,1312-1, (5), t.y.). Tahsil konusunda önemli bir isim de Tevfik BESİM'dir. Kendisi İstanbul Hukuk Fakültesi mezunu olduktan sonra İsviçre'nin Zürih Üniversitesi'nde siyaset bilgileri ve Bern Üniversitesinde de hukuk tahsili yaptığını ifade etmektedir (BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (4), t.y.). Münip URAS adlı mebus adayı da Siirt doğumlu olup Diyarbakır ve İstanbul'da müteahhitlik yaptığını ifade etmektedir. Hatta başvuru tarihi itibarıyla yapımı süren İstanbul İnönü Stadyumu'nun üçüncü kısım inşaatı ile Topkapı Sarayı'nın onarım işlerinin müteahhidi olduğunu da hâl tercümesinde ifade etmektedir (BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (5), t.y.). Ekrem ÖZKAN da Maliye Mektebi'nden mezun olup Sayıştay denetçisi olarak görev yapmakta olduğunu ifade ederek mebusluk talebinde bulunmuştur (BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (6), t.y.).

Daha önce de belirttiğimiz gibi Siirt doğumlu olmayıp Siirt mebusluğu için adaylığını bildirenlerden Şerafettin KESEN'de Siirt Memleket Hastanesi'nde 4 sene hizmet etmesinden ve bu süre zarfında Siirt halkından kazandığı teveccühler dolayısıyla mebusluk talebinde bulunmuştur (BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (22), t.y.). En dikkat çekici isimlerden bir tanesi de Siirt'in belediye başkanı iken hatta 2. defa seçilmiş bir belediye başkanırken mebusluk için istifa edip mebus adayı olan Sabri ÇELİKTUĞ'dur. 1946'da da Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne mebus olarak katılan mebuslardan biri de Sabri ÇELİKTUĞ olacaktır (BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (24), t.y.). Siirt'te aktif siyaset yapan

esnaflardan en önemlisi Abdi ARSLAN'dır. Kendisi hâl tercümesinde Cumhuriyet Caddesi'nde manifaturacılık yapmakta olduğunu belirtip CHP il idari kurulu üyeliği, kâtipliği, halkevleri sosyal yardım komiteleri gibi görevlerde aktif rol aldığı ifade edip orta derecede tahsil sahibi olduğunu da belirtip mebusluk talebinde bulunmuştur (BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (26,27), t.y.). 1935 yıllarında Tahsil konusunda önemli bir kariyeri olanlardan bir tanesi de Memduh YAŞA adlı mebus adaydır (Siirt gazetesi, 1941). Kendisinin 25 Mart 1946'da doktorasını tamamlamış olduğunu ve "vasıtalı vergilere dair araştırmalar" konulu tezinin basılmakta olduğunu ifade ile tahsiline istinaden mebusluk talebinde bulunmuştur (BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (28, 31, 35, 36), t.y.). 1911 Malatya doğumlu olup fabrikatör olduğunu ifade eden Tarık BİLGİN, daha önce bağımsız olarak mebus adayı olduğunu ifade etmiş, 1946 seçimlerinde ise CHP'den mebusluk talebinde bulunmuştur. Tarık BİLGİN ayrıca Siirt ve Muş illerinden seçilmeye yeterliliği olduğunu ifade ederek aynı anda iki ilden mebusluk başvurusunda bulunmuştur. Ayrıca eski Siirt Mebusu Necmettin BİLGİN'in yeğeni ve Malatya-Urfa tahrirat müdürü iken 1929'da vefat eden Tevfik BİLGİN'in de oğlu olduğunu ifade ederek mebusluk talebini bildirmiştir (BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (32), t.y.). Siirt eczacılarından Necati AVCI'nın arşiv kayıtlarında nüfus kütük bilgilerine ulaşamadığından doğum tarihi bulunamamıştır. Kendisi sunduğu hal tercümesinde Siirt'te on yıllık eczacı olduğunu ve partinin tüm değerlerine sarsılmaz bir değerle sarılacağını ifade ederek mebusluk talebinde bulunması da dikkat çekicidir (BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (33), t.y.). Dikkat çekici olan isimlerden bir tanesi de İzmir nüfusuna kayıtlı Osman Pekuz'dur. Hâl tercümesinde Balkan, Çanakkale ve Kurtuluş savaşlarına katılmış olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca milli mücadele yıllarında Maçka Silahhanesinde bulunan silahların milli mücadele grubuna sevki ve teslimini sağlamış olduğundan ve Siirt'te daha önce Alay komutanı olarak görev yaptığı dönemde Siirt halkevine 28 metre uzunluğunda ve 10 metre genişliğinde bir toplanma ve sinema salonu inşa ettirdiğinden bahsetmiştir. Albay rütbesinde iken Tugay komutanlığı yapmış olmasından dolayı tuğbay rütbesiyle emekli olduğunu da ifade edip mebusluk talebinde bulunmuştur (BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (37, 38, 39), t.y.). Kendisi hakkında mütevazı bilgiler veren Bilal EVİN de Siirt ilinde yaptığı hizmetleri 12 maddede toplayarak telgrafla iletmiş hal tercümesinde belirterek mebusluk başvurusunda bulunan aday adaylarından (BCA.490-1-0-0/319,1311-1, (27), t.y.).

Sonuç

İnsanlık, var olduğu günden itibaren sürekli bir değişim döngüsü içerisinde hareket ederek yenilenmekte ve değişmektedir. Dolayısıyla bir topluluk değişmeye karar vermişse önünde hiçbir engel duramaz. Çünkü bir alanda meydana gelen değişimler adeta domino taşı etkisiyle diğer alanları da tetiklemektedir. Bu çalışmada ülkede başlayan değişim rüzgârları Siirt yöresi özelinde indirgenerek ve değerlendirmelere tabi tutularak çıkarımlar elde edilmeye çalışılmıştır.

Elde edilen veriler derlenip toparlanarak değerlendirildiğinde Siirt'in ülkenin doğusunda köşeye atılmış ve âdeta kaderine terkedilmiş olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Siirt, birden çok sorunla baş etmeye çalışırken bir o kadar da sahipsiz kalmışlığın acısını yüreğinin en derininde hisseden, sesini duyuramaya çaba gösteren bir yerleşim yeri görüntüsü vermektedir. Bunların yanı sıra ciddi imkânsızlıklarla boğuşan devlet merkezinden de neredeyse hiç destek almadan kendi yağında kavrularak ayakta durmaya çalışan, merkezden ne verilirse sevinen, verilmediğinde ise üzölmeye bile hakkı olmayan yetim çocuk görüntüsüne sahip bir şehir profiline ulaşmıştır.

Bu çalışmadaki amaç kadim bir kültüre ve geçmişe sahip Siirt şehrinin Cumhuriyet'in kuruluşundan tek partili siyasal iktidar anlayışının oluşumuna ve meşruiyet zeminlerine uzanan süreçte Siirt yöresinde oluşan siyasal atmosferin Siirt yöresi üzerindeki etkileri derlenip toparlanarak belirlenmeye çalışılmıştır. Dönemin koşulları düşünüldüğünde Siirt yöresinin geçmişten devam eden sorunları mebus aday adaylarının sundukları hâl tercümelerinin yanı sıra yöreyle alakalı diğer çalışmaların da derlenip toparlanması neticesinde belirlenmiştir. İncelenen bu sorunlara çözüm vaatlerinde bulunan ve yeni yönetimde söz sahibi olmak isteyen Siirt mebus adaylarının sorunları ifade ediş şekli ve sorunlara karşı ortaya koydukları çözüm önerileri üzerinde durulmuş olup bir bakıma Siirt şehrinin sorunsalları noktasında siyasi, kültürel ve ekonomik analizler yapılmıştır.

Memleketin sorunlarına vurgu yapıp sorunları çözme noktasında kendinde güçlü bir özgüven barındıran aday adaylarının yanında namzetliği tamamen ikili ilişkilerle çözebileceğine inanan mebus adaylarına da rastlanılmıştır. Hatta üstü kapalı ifadelerle veya alenen mevcut mebusların yetersiz olduğunu, memlekete faydalarının olmadığını düşünenlere de rastlanılmış olunup Siirt insanının mebus adaylarını seçmeye kabul yeterlilikte olmadığını, cehaletin memlekette kol gezdiğini düşünen mebus

aday adaylarıyla da karşılaşmıştır. Bundan dolayı ulaşılan her bilginin önem arz ettiği, memleketin siyasal ve sosyal yapısı hakkında bilgi verdiğiinden arşiv vesikaları ciddi bir titizlikle incelenmiş ve böylece doğru analizler yapılmaya çalışılmıştır.

Bu analizler sonucunda da Siirt'in geçmişten günümüze yaşadığı değişimleri karşılaştırmalı olarak analiz edebilme ve yorumlama şansına sahip olunarak memleket hakkında derinlemesine fikir sahibi olunmuş ve bu değişimlerin gelecek nesillere aktarılması konusunda fırsat elde edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda çalışmamız elde edilen tüm yazılı, görsel ve diğer kaynaklarından istifade edilerek derlenmiştir. Bu şekilde elde edilen bulguların da gelecek kuşaklara objektif bir şekilde aktarılması hedeflenmiştir.

Kaynakça

- Akay, S. (2020). *Belgelerle siirt'in manevi dinamikleri, alimleri ve eserleri*. Siirt Birlik Matbaacılık.
- Altun, A. (2020). *1920-1950 Yılları arasında Siirt milletvekilleri ve faaliyetleri* (Tez No. 630385) [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Batman Üniversitesi.
- Aslan, B. (2017). *Tek parti döneminde Siirt (1923-1950)* (Tez No. 454851) [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Siirt Üniversitesi.
- Atalay, Ö. (1946). *Siirt tarihi*. C.H.P. Siirt Halkevi, Çeltüt Matbaası.
- Ateş, N. Y. (1998). *Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*. Der Yayınları.
- Babaoğlu, R. ve Olgun, S. (2020). *Siirt mebusu Mahmut Bey (Soydan)*. Doğu Kitabevi.
- BCA.490-1-0-0/76,505-10, (1) (76,505-10). (t.y.). 490-1-0-0.
- BCA.490-1-0-0/319,1310-1, (16, 17) (319,1310-1). (t.y.). 490-1-0-0.
- BCA.490-1-0-0/319,1310-1, (30,31) (319,1310-1). (t.y.). 490-1-0-0.
- BCA.490-1-0-0/319,1310-1 (319,1310-1). (t.y.). 490-1-0-0.
- BCA.490-1-0-0/319,1311-1, (23) (319,1311-1). (t.y.). 490-1-0-0.
- BCA.490-1-0-0/319,1311-1, (27) (319,1311-1). (t.y.). 490-1-0-0.
- BCA.490-1-0-0/319,1311-1, (40, 42, 43). (319,1311-1). (t.y.). 490-1-0-0.
- BCA.490-1-0-0/319,1312-1, (3) (319,1312-1). (t.y.). 490-1-0-0.
- BCA.490-1-0-0/319,1312-1, (5) (319,1312-1). (t.y.). 490-1-0-0.
- BCA.490-1-0-0/319,1312-1, (7) (319,1312-1). (t.y.). 490-1-0-0.
- BCA.490-1-0-0/319,1312-1, (28) (319,1312-1). (t.y.). 490-1-0-0.
- BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (3) (319,1313-1). (t.y.). 490-1-0-0.
- BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (4) (319,1313-1). (t.y.). 490-1-0-0.
- BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (5) (319,1313-1). (t.y.). 490-1-0-0.
- BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (6) (319,1313-1). (t.y.). 490-1-0-0.
- BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (16,17) (319,1313-1). (t.y.). 490-1-0-0.

- BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (22) (319,1313-1). (t.y.). 490-1-0-0.
- BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (24) (319,1313-1). (t.y.). 490-1-0-0.
- BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (26,27) (319,1313-1). (t.y.). 490-1-0-0.
- BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (28, 31, 35, 36) (319,1313-1). (t.y.). 490-1-0-0.
- BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (32) (319,1313-1). (t.y.). 490-1-0-0.
- BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (33) (319,1313-1). (t.y.). 490-1-0-0.
- BCA.490-1-0-0/319,1313-1, (37, 38, 39) (319,1313-1). (t.y.). 490-1-0-0.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA) (76,502-3). (t.y.). 30-10-0-0.
- Coşkun, Y. (2021). Ulusal basında Siirt ili: Cumhuriyet Gazetesi örneği (1930-1960). *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 52, 11-32.
- Çelik, A. (2019). *Tanzimattan Cumhuriyete Siirt* (1. baskı). Emin Ofset Matbaacılık.
- Davison, R. H. (2022). *Osmanlı İmparatorluğu'nda reform 1856-1876* (C. 1). Dergah Yayınları.
- Demir, Ş. (2015). Tek parti döneminde Siirt'te Cumhuriyet bayramı kutlamaları. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 38-48.
- Demir, Ş. (2016). *Cumhuriyet döneminde siirt*. Düzey Yayınevi.
- Demirel, A. (2010). *İlk meclis'in vekilleri: Millî mücadele döneminde seçimler* (1. baskı). İletişim.
- Güneş, İ. (1997). *Türk parlamento tarihi: Meşrutiyete geçiş süreci*. TBMM Basımevi Müdürlüğü.
- Kılıççioğlu, C. (1992). *Her yönüyle Siirt: Tarihçe, örf ve adetler, mahalli bayramlar, yemekler, atasözleri, familya lakapları*. C. Kılıççioğlu.
- Koçi, Ö. F. (2019). *Siirt vilayetinde sosyal, siyasal ve kültürel faaliyetler(1931-1956)* (Tez No. 567671) [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Bitlis Eren Üniversitesi.
- Kucak, Ö. (2016). Sicill-i ahvâl defterlerine göre Siirt doğumlu gayr-i müslim memurlar (1879-1909). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(47), 260-268.
- Mücadele Gazetesi. (t.y.). *Mücadele Gazetesi*. Geliş tarihi 13 Temmuz 2023, gönderen <https://www.mucadelegazetesi.com/Milletvekilleri.htm>
- Obuz, Ö. (2017a). Millî mücadeleye şark'tan bir destek: Siirt örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017(27), 264-276. <https://doi.org/10.5505/pausbed.2017.67689>
- Obuz, Ö. (2017b). *Siirt'in Cumhuriyet serüveni (1923-1950): Gelenek, modernite, kimlik*. Akıl Fikir Yayınları.
- Olgun, S. (2017a). Beşar ve cemil çeto kardeşlerin garzan bölgesindeki eşkıyalık faaliyetleri. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 16(31), 33-56.

Ortaylı, İ. (2013). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı* (36. baskı). Timaş Yayınları.

Seçkin, B. S. (2006). *Başlangıçtan günümüze, Siirt tarihi* (2. baskı). Siirtler Derneği.

Siirt gazetesi. (1939, Mart 4).

Siirt gazetesi. (1941, Temmuz 1).

Siirt gazetesi. (1943, Temmuz 3).

Siirt gazetesi. (1943, Ekim 16).

Siirt gazetesi. (1943, Aralık 23).

Siirt gazetesi. (1946, Kasım 30).

Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (Seta). (2023, 12 Aralık).

<https://www.setav.org/secimler-ardindan-yeni-meclis-toplumu-ne-kadar-yanisitiyor/>

Tektaş, N. (2004). *Osmanlı*. Çati.

Uyar, Hakkı. (2012). *Tek parti dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*. Boyut Yayıncılık.

Yılmaz, N. (2019). *Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinde Siirt Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Batman Üniversitesi.

Zeydin, M., & Yıldız, H. (2006, Eylül 19). *19. Yüzyıldan Günümüze Siirt İlinin İdari ve Demografik Yapısında Meydana Gelen Değişimler*. Uluslararası Siirt Sempozyumu, Siirt.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makale tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.

Çıkar Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Kurul İzni

Çalışmada etik kurul iznine gerek duyulmamıştır.

El-Aksa Tufanı Operasyonu ve Türkiye’de Kamuoyunun Filistin Algısı

Operation Al Aqsa Flood and Public Perception of Palestine in Türkiye

Hüseyin MUCUK	Hüseyin ÖZDEMİR	Mehmet Aziz ANIK
Milli Eğitim Bakanlığı, Konya, Türkiye	Milli Eğitim Bakanlığı, Konya, Türkiye	Milli Eğitim Bakanlığı, Konya, Türkiye
Ministry of Education, Konya, Türkiye	Ministry of Education, Konya, Türkiye	Ministry of Education, Konya, Türkiye
ORCID: 0009-0000-7532-2264	ORCID: 0009-0001-0280-6716	ORCID:0009-0000-7514-519X
Email: hsynmucuk@gmail.com	Email: mayzak007@gmail.com	Email:azizanik42@gmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Cite as/Atıf: Mucuk, H., Özdemir, H. ve Anik, M. A. (2023). El-Aksa Tufanı operasyonu ve Türkiye’de kamuoyunun Filistin algısı. *Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 101-118.

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 10.12.2023 **Kabul Tarihi / Accepted:** 27.12.2023

Yayın Tarihi / Published: 31.12.2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December 2023

Cilt/ Volume: 3 Sayı / Issue: 2

Sayfa / Pages: 101-118

İntihal / İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two reviewers and confirmed to be plagiarism-free.

Yayıncı / Published by: Siirt Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi / Siirt University Faculty of Arts and Sciences

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Hüseyin MUCUK, Hüseyin ÖZDEMİR ve Mehmet Aziz ANIK). It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

* Bu çalışma için Meram İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünden 28.12.2023 tarihinde onay alınmıştır. Evrak Tarih ve Sayısı: E-99829575-50.01.04.93142551

Öz

7 Ekim 2023 tarihinde Hamas’ın İsrail’e yönelik başlattığı saldırılar tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de şok etkisi yaratmış, sosyal medya ve ana akım iletişim kanallarında geniş ölçüde yer bulmuştur. İsrail-Filistin çatışmalarında daha önce örneğine rastlanmadık büyüklükte olan bu saldırılar neticesinde İsrail askeri güçlerinin Gazze’ye başlattığı hava saldırıları binlerce sivilin yaşamına mal olmuştur. Türkiye’nin Filistin toprakları ile tarihsel, kültürel ve dini bağları, adı geçen olayların kamuoyunun gündemini yoğun bir şekilde meşgul etmesinin arka planındaki en temel nedendir. Türkiye’de kamuoyunun Gazze’de yaşanan insani trajedi konusundaki genel eğilimini ölçmeyi amaçlayan bir anket çalışmasına dayanan bu makalede İsrail-Filistin meselesinin çeşitli boyutlarıyla Türkiye’de ne şekilde algılandığı ortaya çıkarılmak istenmiştir. Ampirik bir araştırma metodu olan anket yönteminin sağladığı ölçülebilir veriler, Filistin meselesinin Türkiye’de kamuoyu tarafından ne surette ele alındığını gerçeğe yakın bulgularla ortaya koymaktadır. Türkiye’nin bölgeye olan dini ve kültürel bağlarının meselelerin ele alınışına direkt bir etkide bulunduğu gerçeğini ortaya koyan bu çalışma, aynı zamanda siyasal karar alıcıların dış politika yapım sürecinde dikkate alacakları kamuoyunun genel kanaatlerini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İsrail, Filistin, El Aksa Tufanı, Hamas, Gazze.

Abstract

On October 7, 2023, the attacks launched by Hamas against Israel shocked Turkey as well as the rest of the world and were widely covered on social media and mainstream media channels. As a result of these attacks, which were unprecedented in the Israeli-Palestinian conflict, the airstrikes launched by the Israeli military forces on Gaza targeted the lives of thousands of civilians. Turkey's historical, cultural and religious ties with the Palestinian territories are the main reason behind the intense public interest in these events. This article, which is based on a survey study aiming to measure the general tendency of the Turkish public opinion on the humanitarian tragedy in Gaza, aims to reveal how the Israeli-Palestinian issue is perceived in Turkey in various dimensions. The measurable data provided by the survey method, which is an empirical research method, reveals how the Palestinian issue is handled by the public in Turkey with findings that are close to reality. This study, which reveals the fact that Turkey's religious and cultural ties to the region have a direct impact on the way the issue is handled, also shows the general opinions of the public opinion that political decision makers will take into account in the foreign policy making process.

Keywords: Israil, Palestine, Al-Aksa Flood, Hamas, Gaza

Giriş: Tarihsel Arka Plan

Yahudilerin tarihi oldukça eski dönemlere dayanmaktadır. Bu toplumun geçmişi incelendiğinde, Orta Doğu topluluklarıyla ciddi krizlerin yaşandığını ve Araplarla arasında büyük çekişmelerin yaşandığını görülmektedir. Büyük çatışmalar ve karışıklıklar, zamanla Yahudilerin farklı bölgelere göç etmelerine ve özellikle Avrupa’nın çeşitli bölgelerinde görece dağınık bir şekilde yaşamalarına neden olmuştur. Genellikle ticaretle uğraştıkları bilinen ve iktisadi kayıtlarda fazlasıyla göze çarpan bu topluluk Fransız Devrimi’nin ardından değişen koşullardan etkilenmişlerdir. Avrupa’da artan milliyetçi tutum, onları kimi zaman ırkçılık anlamında kötü etkilese de nihai olarak Yahudi milliyetçiliğini de körükleyen ve Yahudi devleti kurmaya varacak birleşmeye de sebep olmuştur. Yahudi farkındalığının ve hareketinin başlangıcı *Haskala* adı verilen “Yahudi Aydınlanması” olarak gösterilmektedir (Kurt, 2010: 36-38).

Avrupa’da bulunan Yahudilerin yaşadığı sorunlar özellikle 19 ve 20. yüzyıllarda belirli dönemlerde nüksetti. Özellikle Almanya’da yaşanan politik ve ideolojik baskılar göçleri zorunlu hale getirdi. Yaşanan şiddet ve çatışma durumu yalnız sistematik biçimde değil aynı zamanda Avrupa’daki karmaşadan dolayı da ortaya çıktı. Avrupa’da yaşanan siyasi krizler ve önemli olaylar göçü hızlandırdı. Bunun yanında Yahudilere karşı takınılan ayrımcı tavır ve antisemitizm Yahudilerin bir araya toplanmasına sebep oldu. Ayrımcılığa yönelik en dikkat çeken olaylardan biri Dreyfus olayı olmuştur. 1894’de Almanlara bilgi sızdırmakla suçlanan Alfred Dreyfus Fransızlar tarafından tutuklandı. Suçlamanın esas sebebi olarak Yahudi olması ve bu durumun onu olası suçlu haline getirmesi ayrımcılığın ne boyuta geldiğinin göstergesidir. Ancak af yoluyla serbest kalabilen Dreyfus, antisemitizm tartışmalarının önemli bir figürüne dönüştü ve yaşanan olay bu konudaki farkındalığı artırdı (Arendt, 1996: 167-169). Avrupa’daki bu kötü koşullar karşısında Siyonist hareket etrafında birleşen Yahudilerin zaman içerisinde milli şuur kazandıkları görülmektedir. Bu süreçte Yahudi karışıklığı da giderek artış gösterdi. II. Dünya Savaşı döneminde Nazi Almanya’sında yaşanan Holokost sonucunda kitlesel göçler yaşandı.

Bu göç hareketinin ve Siyonizm’in önemli isimlerinden biri Theodor Herzl’dir. Yahudi devleti kurma idealinin simge ismi haline gelen Herzl aslen gazetecidir. İlk Siyonist Kongrenin liderliğini üstlenen Herzl “Yahudi Devleti” adlı kitabı yazarak hareketin düşünsel zeminini hazırlamış ve Yahudi göçleriyle alakalı II. Abdülhamid’le birebir gerçekleştirdiği temaslarla politik anlamda da harekete öncülük etmiştir. II. Abdülhamid’le yapılan görüşmelerden olumlu yanıt alınamasa da Osmanlı hükümeti bu devirde yaşanan gizli göçlerin önüne geçememiştir (Polat, 2017: 11). Theodor Herzl’in Filistin kolonizasyonuna yönelik çalışmaları İsrail Devleti’nin kuruluş sürecinin başlangıcı olarak görülmektedir. İsrail’in kuruluşunda önemli kabul edilen çeşitli kırılma anları gösterilmektedir. Bunlardan biri Balfour Deklarasyonudur. Bu belge, İngiltere’nin Yahudi devletinin kurulması yönünde desteğini açıkladığı son derece kritik bir mektuptur. 2 Kasım 1917’de Artur Balfour tarafından yayınlanan resmi mektup Siyonizm lideri Rothschild’e yazılmıştı. Filistin üzerinde Yahudi devleti kurulması için önemli olaylardan birisidir (Köse, 2018: 737). Osmanlı Devleti’nin dağıtılması ve ardından devletleşme sürecine geçilmesini ileri süren mektup, Arap- Yahudi gerilimini artırdı. İngilizlerin Orta Doğu’yu yeniden şekillendirme hareketi olarak görülebilecek bu destek bölgedeki Arap nüfusunun da haklarının korunması şeklinde inceltirse de büyük tepkileri ve çatışmayı engelleyemedi. Yahudi göçmenlerle bölge halkının anlaşmazlıkları ayyuka çıkmış oldu.

İsrail devletinin kuruluşu süreci sistematik bir çerçevede yürütülmüş ve yapılması gerekenler zamanla tespit edilip yürürlüğe konmuştur. Bu amaçları zamanla güncellemek ve tartışmak için kongreler düzenlenmiştir. Literatürde Siyonist Kongreler olarak yer verilen kongreler Yahudi devletinin kuruluşunun planlandığı yerdir. Bu anlayış etrafında farklı Siyonist gruplar bir araya getirildi ve organize edildi. Filistin’e yerleşim süreci geliş güzel göçlerle değil, grupların iş birliğiyle mümkün oldu. Siyonist kongrelerde hareketin politikası ve planlaması belirlendi. Bu kongrelerden ilki 29 Ağustos- 31 Ağustos 1897 yılında Basel’de gerçekleştirildi. Theodor Herzl’ in liderliğinde gerçekleştirilen I. Siyonist Kongrede Yahudilerin Filistin’deki ana yurtlarına dönüşü ve ülke devlet kurması tartışıldı (Köse, 2018: 730).

Yahudi devleti kurma yönünde en büyük engellerden biri antisemitizmdi. Temelde Yahudi karışıklığı olarak nitelendirilen kavram farklı boyutlarıyla Yahudileri etkiledi. Bu karışıklık çoğu zaman dini, siyasi, ekonomik ya da kültürel alanlarda ortaya çıkmaktadır. Yahudilere has uygulamalar kimi

zaman ayrımcılığa neden olduğu gibi bu karşıtlık zamanla; şiddet, sürgün ve hatta Holokost’a dönüştü. Bu yüzden, Siyonist kongrelerin antisemitizmle mücadelesi ve uluslararası alanda Yahudilerin kabul görmesi için çaba gösterdiği görülmektedir (Halloum, 1989).

Bir diğer tartışma konusu Yahudi halkının ulusal kimliğinin inşasıydı. Siyonist hareket bu kimliğin oluşması adına tarihsel gerekçelere sıkı sıkıya tutundu. Filistin’deki toprakların Yahudilere ait olduğu düşüncesi ‘vadedilmiş topraklar’ olarak nitelendirildi. Eski Ahit’te bahsi geçen anlatılar Yahudi devleti kurma idealine kutsallık kazandırdı. Theodor Herzl’in 1896’ da yayınladığı “Yahudi Devleti” (Der Judenstaat) kitabı ulusal devlet fikrinin el kitabı haline geldi (Halloum, 1989: 18). Bu eser, milli devletin kurulması için bir yol haritası niteliğindedir. Antisemitizm, finansal zemin ve uluslararası kamuoyunca kabul edilme gibi başlıklara dikkat çeken kitap İsrail devletinin kuruluşu sürecinde önemli eserlerden biri olarak kabul edilir. Ulusal devlet fikrinin ifade edilmesi kitabı milli şuur kazandırma yolunda da müstesna bir yere koymaktadır.

I. Siyonist Kongre’de bütün bu tartışma konularını izlemek ve devlet kurma sürecini planlayabilmek adına somut adımlarda bulunuldu. Hareketin süreklilik kazanabilmesi adına örgütlemeye gidildi ve Dünya Siyonist Örgütü (World Zionist Organization) kuruldu. Örgüt Yahudilerin göçlerini, yerleşimlerini ve adaptasyonlarını kolaylaştıracak faaliyetlerde bulundu (Tokgöz, 2017, s.191). Toprak sahipliği desteklendi ve göçmenlerin eğitimleri örgütün ana maddelerinden biri oldu. Milli birliği oluşturmayı hedefleyen DSÖ, farklı bölgelerdeki Yahudi toplulukları arasında güçlü bir bağlantı oldu. Siyonist hareketinin devletleşme sürecindeki bir diğer adımı Yahudi Ulusal Fonu’nun (Jewish National Fund) kurulmasıdır. 1901 yılında kurulan fon, Yahudilerin Filistin’den toprak satın almasını hedefliyordu. Bu hedef doğrultusunda önemli miktarda toprak satın alımı gerçekleştirildi (Kramer, 2017: 133). Yerleşimciler için alınan bu toprakların gerekli çevresel koşulları oluşturuldu. Sulama, ormancılık ve parklandırma gibi faaliyetleri yürüten YUF, Yahudilerin Filistin’e yerleşimindeki çevresel planlamayı üstlendi. Yerleşimci politikanın sistemliliği için önem arz eden fon, kurulan İsrail Devleti’nin yapılanmasında da aktivitesini sürdürdü (Tansi, 2011).

I. Dünya Savaşının ardından Osmanlı Devleti’nin savaşı kaybetmesi ve devam eden süreçte yıkılışı Orta Doğu’daki dengelerin değişmesine neden oldu. 1920’de Ürdün, Irak, Suriye, Filistin gibi bölgeler İngiliz Mandasına girdi. 1917’de Balfour Deklarasyonu ile Yahudi devleti amacını ortaya koyan İngilizler, manda yönetimine geçer geçmez bu yöndeki çalışmalarına hız verdiler (Köse, 2018, s.737) 1920-1948 döneminde bölgeye göçler teşvik edildi. Yahudi soykırımıyla beraber Yahudi Devletinin kuruluşu ve Yahudilerin güvenli bölgeye taşınması öncelikli meseleye dönüştü. II. Dünya Savaşını izleyen süreçte, 1947’de Birleşmiş Milletler kararıyla Filistin’i Taksim Planı yürürlüğe girdi. Buna göre Filistin’in ikiye bölünerek Arap devleti ve Yahudi devleti olarak ayrılması planlanmaktaydı (Tansi, 2011: 44). Birleşmiş Milletler’in bu kararı elbette Araplar tarafından kabul görmedi. Bu plan bölgedeki belirsizliği arttırdı. Arap- Yahudi çatışmaları yeni bir boyut kazandı ve diğer Arap devletleri de Filistin’in yanında saf tuttu. Yine de yaşanan çatışmalar Yahudi devletinin kurulmasını engelleyemedi ve 1948’de resmen bir Yahudi devleti İsrail adıyla kurulmuş oldu.

1. İsrail Devleti’nin Kuruluşu ve Sonrası

İsrail’in kuruluşunda Filistin’in nispeten yalnız bırakıldığı ve imkânlarının kısıtlı olduğu görülmektedir. Uluslararası aktörlerin dâhil olduğu bu mühim konuda başta İngiltere ve Amerika olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerinin İsrail devletinin kurulması yönünde fikir sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Birleşmiş Milletler’in de Filistin’i Taksim kararını alması Filistin için durumu zorlaştırdı. Filistin’i Taksim Planı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda görüşüldü ve 29 Kasım 1947’ de karara bağlandı. Taksim Planı bölgeyi yeniden şekillendirmeyi ön gören sınırlar ve uygulamaları içeriyordu. 14 Mayıs 1948’de bölgedeki İngiliz Mandası dönemi bitti ve yine aynı gün İsrail devleti kuruldu (Kramer, 2017: 347). Filistinliler ise “Taksim Planı”nı ve kurulan yeni devleti kabul etmedi. Ulusların kendi kaderlerini tayin etme (self-determination) hakkını çiğneyen uygulamalara rağmen Filistin’in bölünmesi BM komitesince yürürlüğe sokulmuş oldu (Aras, 1997: 18).

İsrail’in kurulması ve gelişmesinde zengin Yahudi ailelerin büyük bir etkisi oldu. Hantke, Rothschild ve Weizmann aileleri bunların başında geldi. Siyonist hareketi maddi olarak destekleyen bu ailelerin Yahudi şuuruna da katkıda bulunduğu savunulabilir. Nitekim, dışarıdan gelen herhangi bir yardımın zengin Yahudilerce yapılanlar kadar anlamlı olmayacağı yorumu anlaşılabilir bir yaklaşım olacaktır. Bu ailelerin dünyaca tanınırlığı ve farklı coğrafyalardaki faaliyetleri İsrail devletinin kuruluşu

için gerekli desteğin ve belki de belli kesimlerce sempatisini kazandırmış olabilir. Ancak buna karşılık çeşitli kesimlerce de antisemitist yaklaşıma yeni bir boyut kazandırmış olabileceği de olayın bir diğer boyutudur. Öyle ki, zaten asırlardır muhtelif bölgelerde Yahudi tüccarların zenginliği -zaman zaman bu tüccarların hareketleri- çatışmalara sebep olmuşken yeni kurulan İsrail Devleti ve güçlü ekonomik aktörlerin Orta Doğu’dan dünyanın geri kalanına uzanan alanda siyasi faaliyetleri antisemitizmin kimi gruplarca İsrail karşıtlığına dönüşmesine yol açtığı ön görülebilir. Özellikle Orta Doğu’da kurulan İsrail Devleti Arap Dünyasında büyük bir huzursuzluğa yol açtı. Hatta bir adım daha ileri gidilerek İsrail’in kuruluşuna “Nakba” (kıyamet günü) denmiştir (Tansi, 2011: 67). Bahsedilen karşıtlık İsrail’in bölgede güçlenip önemli batılı devletlerce desteklenmesiyle, Arap dünyasının İsrail’e karşı örgütlenmesine neden oldu. Başta neredeyse bir proje gibi Yahudi devletinin kuruluşunu destekleyen İngiltere ve Soğuk Savaş döneminde İsrail’e önemli desteklerde bulunan Amerika’ya karşı tavır, olayları Yahudi-Arap çekişmesinden öte, adeta yeni bir doğu- batı mücadelesine dönüştürmüştür. Filistinlilerin bağımsız bir devlet kurma istekleri sonuçsuz kaldığı gibi İsrail’ in Filistinlilere karşı gösterdiği karşılık gerilimi savaş boyutuna taşıdı. 1948’de İsrail’in kuruluşunu tanımayan Mısır, Ürdün Irak, Lübnan ve Suriye askeri mücadele sürecini başlattılar. “Arap Kurtuluş Ordusu” olarak adlandırılan ve çoğunluğu Suriye, Lübnan ve Iraklı gönüllülerden oluşan bir ordu kuruldu. 26 Nisan’da Ürdün Parlamentosu’nun askeri müdahale kararı savaşın ateşleyicisi oldu ve 15 Mayıs 1948’de savaş başladı (Armaoğlu, 1989: 90-91).

Savaşa başlayınca kadar bir dizi büyük çatışma yaşansa da Nisan ayında ‘Deir Yasin Katliamı’ Arapların savaş kararı almasındaki asıl neden oldu. Terör faaliyetleri, şiddet ve sabotaj önüne geçilemez hale geldi. Ürdün’ün 75 bin olarak aktarılan “Arap Lejyonu”, Mısır, Suriye, Lübnan ve “Filistin Kurtuluş Ordusu” gibi farklı güçler İsrail’ e savaş açtı. Arap-Suriye Savaşı olarak bilinen bu savaş İsrail zaferiyle sonuçlandı. Mağlup devletler bu savaştan fazlaca etkilendi ve çeşitli iç karışıklıklarla ve muhalif hareketlerle karşı karşıya kaldılar. Bağımsızlığını bu zaferle perçinleyen İsrail güçleri ise hâkimiyet altına aldıkları toprakları genişletti (Armaoğlu, 1989: 91-100). İsrail işgalindeki topraklarda bulunan Filistinliler mülteci konumuna düştü ve çevre ülkelere göç etmek zorunda kaldılar. Zorunlu göç, bölgedeki demografik yapının değişimine yol açtı. Göç etmeyenler azınlık haline gelirken güvenlik bölgelerinde yaşamak zorunda bırakılmışlardır. Bu durum ciddi bir mülteci krizini beraberinde getirdi.

Neticesinde, bu savaş sorunları bitirmediği gibi düşmanlığı kökleştirdi. Geçen yıllar Filistin’de bulunan yeni nesil Filistinli Arapların mücadele adına radikalleşmesine neden oldu. İsrail tarafı ise büyük beklentilerine henüz ulaşamamış ve kendilerince güvenli duruma geçememişlerdi. Soğuk Savaşın sert bir biçimde hissedildiği 1960’lar yeni bir hazırlık dönemine dönüştü. Gerilim 1967’de yeniden bir savaşa dönüştü ve bu savaş öncekinden de kısa sürede İsrail zaferiyle sonuçlandı. Batı Şeria, Golan Tepeleri, Sina ve Doğu Kudüs’ü ele geçiren İsrail, 6 gün içinde Mısır, Suriye, Ürdün ve Irak ordusunu bertaraf etti. İsrail’in Mısır ve Suriye’ye saldırmasıyla başlayıp kısa sürede biten bu savaş uluslararası çevrelerin tepkisini topladı. 6 Gün Savaşları adıyla literatüre geçen bu savaş neticesinde İsrail’in çevre ülkelerde işgaller gerçekleştirmesi, Orta Doğu’nun dengeleri açısından kabul edilebilir değildi. BM bu hareketi işgal olarak tanımladı ancak İsrail, işgal topraklarından çekilme talebine karşı direndi. İsrail Hükümeti, Allon Planı’nın uygulanması ve işgallerin sürmesi gerektiği savunuldu. Anlaşma süreci nihayete erdirilemedikçe İsrail işgal topraklarında yerleşim politikası uygulayarak bölgelerdeki etkinliğini arttırdı (Balpınar, 2019: 93-115).

Tavizlerin ilki Mısır’a verildi. Vadedilmiş topraklara dâhil görülmeyen Sina gözden çıkarıldı. 17 Eylül 1978’de Mısır ile imzalanan Camp David Antlaşmasıyla Sina’daki işgal sona erdi (Aras, 1997: 33). Batı Şeria’daysa Ürdün’le iş birliğine gidildi. İsrail’in tutumunun temelinde Filistin devleti kurdurmamak olduğundan, üzerindeki baskıları hafifletecek bazı esnek kararlara gidilmiş oldu. Ürdün ve Mısır’a gösterilen tavizler Filistin’e gösterilmedi ve ulusal güvenliğe tehdit olarak algılandı. Belki de bu tutumun bir neticesi olarak 1987’de Filistinliler İntifada hareketine başladı ve İsraili güçlere karşı durmaya çalıştılar. Protesto ve çatışma biçiminde gerçekleşen bu hareket 1993’e kadar devam etti. İsrail, önceki olaylardaki uygulamalara paralel bir biçimde İntifadayı da aşırı güç kullanımıyla bastırmaya çalıştı. Büyük bir toplumsal olaya dönüşen olaylar için en iyi yolun şiddet kullanımı olmadığı kısa sürede anlaşıldı. İsrail yönetiminin kaygılarından biri, bu olaylarla İsrail imajının zedeleniyor olmasıydı. Uluslararası desteğin taraf değiştirmesi ihtimali yönetimin önemli bir çekincesiydi. Diğer bir sebep ise gücün bu olayları yatıştırılamayacağı, en nihayetinde işleri bu duruma sokan şeyin gene güç kullanımı olduğunun anlaşılmasıydı. Bütün bu kaygılar İsrail’in tutumunda yumuşamaya sebep oldu (Balpınar, 2019: 163-177). İntifada hareketleri Filistin Özerk Yönetimi’nin kurulmasıyla sonuçlandı (Feyzioğlu,

2011: 146). Oslo görüşmelerinde varılan karara göre Gazze Şeridi ve Batı Şeria’da Filistin Özerk Otoritesi kuruldu. Beklenenin aksine Oslo görüşmeleri de kalıcı bir barışla sonuçlanmadı. Filistin’in iç meseleleri, İsrail’in baskısı ve Kudüs’ün statüsü gibi başlıklar İkinci İntifada hareketlerinin zeminini oluşturuyordu. Ariel Şaron’un 28 Eylül 2000’de Kudüs’deki Tapınak Dağı’na ziyareti yeniden olayların çıkmasına neden oldu. Şaron’un bu hareketi provakatif bulundu ve protestolar başladı. Öfke, yıllarca sürecek yeni bir İntifadaya dönüştü (Gül&Yüksel, 2016: 347). Hareket ancak 2005’te İsrail’in Gazze Şeridinden çekilmesiyle son buldu.

Bütün bu karmaşanın ortasında İsrail devleti sınır güvenliğini sağlamak adına duvar inşa etmekten geri durmadı. Resmi adıyla Güvenlik Duvarı, yaygın bilinen ismiyleyse ayırmak veya ayırım gibi anlamlarına gelen Apartheid Duvarı olarak anılan bariyer 2002 yılında inşa edildi (Değirmenci, 2011: 207). Batı Şeria’yı da içine alan duvar Filistin topraklarının bir kısmını kapsayacak şekilde konumlandırıldı. Böylelikle duvar, sınır güvenliğini sağlamanın ötesinde Filistin topraklarını ve doğal olarak gündelik yaşamını etkileyen yapay bir unsur haline geldi. Filistin sınırlarına aleni biçimde kast eden bu yapı uluslararası alanda tartışma konusu oldu. Uluslararası tepkiler yalnızca sözlü olarak değil Uluslararası Adalet Divanı’nca da kınamayla da sonuçlandı. Buna karşın İsrail Devleti geri adım atmadı ve duvarın yıkılma kararına karşın yapı tamamlandı.

Tarihsel süreçte İsrail- Filistin meselesi pek çok çatışma ve savaşa sürse de bir türlü kalıcı barışa gidecek çözümler üretilmedi. Kutsal topraklar konusundaki hassasiyetler, diğer dini farklar, zaman içerisinde oluşan karşılıklı nefret ve insani açıdan yaşanan olumsuz gelişmeler sorunu uluslararası hale getirdi. BM, İsrail’in ısrarlı retlerine ve katı politikasına karşı kalıcı çözümler geliştiremedi. Bazı devletlerin dönem dönem çıkarları ekseninde İsrail’den yana tutum belirlemesi de barış görüşmelerini olumsuz etkiledi. Uzunca bir geçmişe sahip bu sorunun yansımaları günümüzde de açıkça görülmektedir.

2. 7 Ekim 2023: El-Aksa Tufanı Harekâtı

Hamas güçlerinin 7 Ekim’de İsrail’e karşı gerçekleştirdiği saldırıların büyüklüğü zaman içerisinde Hamas’ın güç kapasitesini göstermesinin yanında, İsrail Devleti’nin başta “demir kubbe” adıyla bilinen hava savunma sistemindeki yetersizliği ve İsrail güvenlik kapasitesinin zafiyetini de ortaya koymuştur. Resmi rakamlara göre en az 200 sivilin (Hamas - İsrail Savaşı: Nasıl başladı, ilk ayında neler yaşandı?, 2023) Hamas tarafından esir alındığı bu saldırılar sonucunda ölenlerin sayısı 900’ü aşmıştır (Aksa Tufanı’nda İsrail’de ölenlerin sayısının artması ne anlama geliyor?, 2023). Ortaya çıkan tabloda İsrail askeri güçlerinin yanında sivil kayıpların da olması dünya kamuoyunun ilk verdiği tepkilerde Hamas’a karşı bir tutum görülebilmektedir (Hamas attack: October 7, a day of hell on earth in Israel, 2023).

7 Ekim’de başlayan olayların Türkiye’de yarattığı ilk yankılar derin bir şok şeklinde olmuştur. 8 Ekim günü çıkan gazetelerde, “Ortadoğu Cehenneme Döndü Dünya Şokta”, “İsrail’e 5 Bin Roket”, “Öfke Patladı”, “Hamas İsrail’e Girdi ‘İsrail’in 11 Eylül’ü Şabat baskını” gibi manşetlerle olayları okuyucuya aktarmışlardır (Yeni Şafak, 08 Ekim 2023, Milliyet 08 Ekim 2023, Akşam, 08 Ekim 2023). Olayın ertesi günü seçilen 5 gazeteden 3 nün manşetten 2 sinin alt manşetten tamamının ilk sayfadan olayları aktarması kamuoyu için atfedilen önemi göstermektedir. İlgili haber içeriklerinden hükümetin itidal ve soğukkanlı davranılması telkinleri tarafsız kalma politikası gütmekte olduğunu göstermektedir. Yine haber içeriklerin de beklenmedik bir operasyon olan Aksa Tufanı şaşkınlığa ve İsrail de korkuya neden olduğu görülmektedir. El-Aksa Tufanı operasyonundan sonra İsrail askeri güçlerinin Gazze’de Hamas’a yönelik başlattıkları iddia edilen hava harekâtı ve akabindeki kara harekâtı sonucunda yaşanan sivil kayıplar dünya kamuoyunu infiale sürüklemiştir (Deaths in Gaza surpass 14,000, according to its authorities, 2023). Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Antonio Guterres’in Gazze’yi bir çocuk mezarlığına benzeterek İsrail Hükümeti’ne tepki göstermesi, olaylara yönelik küresel ölçekteki tepkiyi ortaya koymaktadır (Gaza death toll tops 10,000; UN calls it a children's graveyard, 2023).

İsrail güçlerinin Gazze’de günler süren ağır bombardımanı sonucunda yaşanan insani trajedi Türkiye’de yoğun protestolara sahne olmuştur. Başta İsrail menşeli ve küresel markaların boykot edilmesi ve İsrail mallarına ambargo uygulanması kampanyaları olmak üzere, sosyal medyadaki yoğun tepkiler, olayların ikinci ayına girilmesine rağmen bir sonuç vermemiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik

Konseyi’nin Gazze’de ateşkes ilan edilmesi teklifi ABD ve İngiltere’nin çekimser oyları ile rafa kaldırılmıştır. Oylamada ABD’nin BM’deki daimi temsilcisi Robert Wood, Güvenlik Konseyi’nin aldığı kararın aceleci, dengesiz ve gerçeklikten uzak olduğunu ileri sürmüştür (US blocks UN Security Council demand for humanitarian ceasefire in Gaza, 2023).

İsrail’in Gazze’ye başlattığı müdahalenin devam sürede sivil kayıpların artarak devam edeceği endişesi, Türkiye’nin gündeminde kamu vicdanını sarsmaya devam etmektedir. Türkiye’de kamuoyunun Filistin ve Kudüs’e karşı içselleştirdiği hassasiyetin bir yansıması olarak son gelişmeler gündemdeki yerini korumaktadır.

3. Araştırmanın Amacı

Osmanlı Devleti’nin bölgedeki varlığını sonlandıran I. Dünya Savaşı ve sonrasındaki gelişmeler, İsrail-Filistin topraklarında yansımaları günümüze kadar devam eden siyasi istikrarsızlıklar ve askeri çatışmalara yol açmıştır. 1948’de İsrail Devleti’nin kurulması, Batı ile olumlu ilişkiler kurma aşamasında olan Türkiye’de büyük tepkiler uyandırmadıysa da zaman içerisinde bölgedeki Yahudi yerleşimcilerin yarattığı sorunlar ve bölgedeki yerleşik Filistinlilerin uğradıkları haksızlıklar, Türkiye kamuoyunda dozu giderek artan bir rahatsızlığa yol açmıştır. 1987 yılında Gazze’de bir İsrail kamyonunun Filistinli işçileri taşıyan iki minibüse çarpması sonucunda dört kişinin ölmesi ile başlayan çatışmaların işgal altındaki diğer topraklara da yayılması “Birinci İntifada”yı başlatmıştır. 1993’e kadar devam eden ve Filistin İslami Direniş Hareketi (HAMAS) tarafından yürütülen intifada süreci, Yaser Arafat liderliğindeki Filistin Kurtuluş Örgütü’nün (FKÖ) İsrail ile anlaşmasıyla birlikte Filistin Ulusal Yönetimi kurulmuştur. Bu gelişme bölgede barış ve istikrar yönünde umut verici bir sayfayı açsa da zaman içerisinde iyimser değerlendirmeler yerini karamsarlığa bırakmıştır. Türkiye’nin bölge ile arasındaki tarihsel ve kültürel bağlarından kaynaklanan yakınlığı İsrail ile kurulan diplomatik ilişkilerde belirleyici olmuştur. Bu çalışma kapsamında da incelendiği üzere, Türkiye kamuoyunun İsrail-Filistin sorununa yaklaşımını ölçmek suretiyle siyasal elitlerin soruna yönelik atacakları adımlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Diğer yandan, iç siyasi gelişmelerde önemli ayrılıklar yaşayan toplumsal sınıfların Filistin meselesindeki ortak tutum ve algılarının Türkiye-İsrail ilişkilerinde tayin edici bir rol oynayacağı konusundaki değerlendirmelerle geleceğe dönük bir projeksiyon ortaya konulacaktır.

4. Yöntem ve Araştırmanın Modeli

TÜSİAR Araştırma ve Danışmanlık Ltd. adlı araştırma kuruluşu tarafından 15-18 Ekim 2023 tarihleri arasında yürütülmüş olan bir kamuoyu araştırmasının bulgularına dayanan bu çalışmada bilimsel anket yöntemi uygulanmıştır. Türkiye’de ikamet eden 18 yaş üstü vatandaşlarla survey monkey (Maisarah, Mohd Foozy, Rahmi, & Mustapha, 2018; Öztürk, 2019) sistemi (olasılık dışı örnekleme) ile yürütülen ankete 3254 kişinin verdiği cevaplar değerlendirmeye alınmış ve araştırmanın hata payı olarak da ± 3 olarak tayin edilmiştir (TÜSİAR, 2023). Güven aralığı olarak da (Cronbach’s Alpha) $0 \geq 0,95$ değeri belirlenmiştir. 15-18 Ekim 2023 tarihleri arasında yürütülen bu çalışmada örneklem olarak alınan şahıslar Türkiye’nin 34 farklı vilayeti ve yedi bölgesini temsil etmelerine dikkat edilmiştir.

Kitlesel kaynak bağlamında değerlendirilebilecek çeşitli uygulamalar bulunmaktadır. Bunlar arasında yer alan survey monkey modeli veri temizleme ve düzenleme işlemleri, anket formlarının ön testinin yapılması, belirli bir alan veya konu ile alakalı kamuoyu görüşlerinin tespit edilmesi ve eğilimlerin belirlenmesi gibi amaçlar için verim alınabilecek bir araştırma modelidir (Altunışık, 2017). Web tabanlı bir uygulama olan survey monkey modeli örneklem grubundan elde edilen verilerin sağlıklı bir şekilde toplanmasında faydalı olmuştur (Sharof, 2015). Sorulara doğru cevap vermenin yanı sıra, özellikle katılımcıların anketörler olmadan kendi kendilerine cevapladıkları anket sorularının güvenilirliği daha fazla olacaktır. Motivasyon eksikliğine yol açabilecek anketör yoluyla katılımcılara ulaşmak yerine web tabanlı bir uygulamanın avantajları kendini gösterecektir (İlhan & Deniz, 2021: 209).

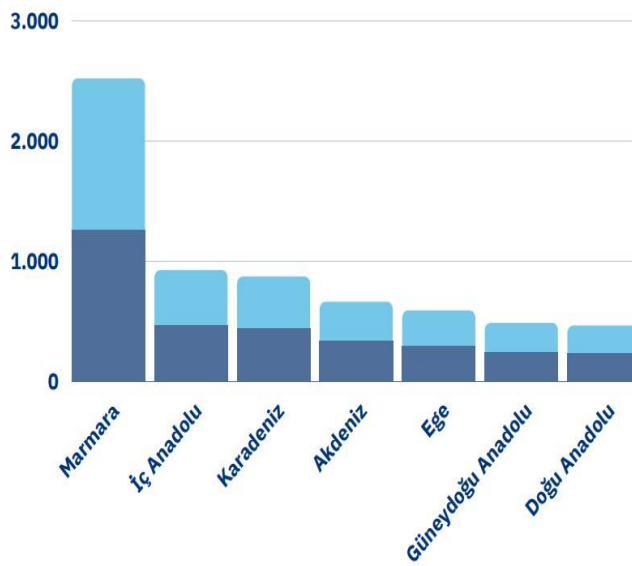
Bilgilerin sistematik ve bütünlüklü analizini kolaylaştıran bir yöntem olan survey monkey uygulaması güvenilir sonuçlar vermesinin yanında, bulguların analizinde de güvenilir sonuçlara ulaşılmasını kolaylaştırması bakımından da elverişli bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Ampirik çalışmaların somut sonuçlara ulaşmak bakımından elverişli yöntemlere tekabül ettiği konusunda genel bir kabul vardır (Robson, 1996; Thomas, 1998). Anket çalışmasına dayanan ve survey monkey

uygulamasını esas alan bu çalışmada da güvenilir bulgulara ulaşılmaya çalışılmıştır (Saraçoğlu, 2008). Bu tarz ampirik araştırmalarda, yapılacak gözlemleri standartlaştırmaya dönük anketler farklı amaçlarla kullanılabilir. Örnek vermek gerekirse, örneklem grubuna alınacak kişilerin nelerden hoşlandıkları, belirli olay ve olgular karşısındaki tutumları, nelere inandıkları ya da hangi kişisel özelliklere sahip oldukları ölçülebilir (Büyüköztürk, 2005: 134).

4.1. Örneklem Grubu

Araştırmaya konu dâhil edilen örneklem grubunun olabildiğince geniş bir coğrafyayı temsil etmeleri, daha sağlıklı sonuçlara ulaşılmalarını sağlayacağından, bu husus dikkate alınarak anket formlarının gönderimi sağlanmıştır. Bu çalışma kapsamında uygulanan anket çalışmasında yaş, cinsiyet ve coğrafi bölge olarak üç farklı değişken dikkate alınmıştır. Katılımcıların eğitim durumu, meslek ve ailevi bağlantıları ise dikkate alınmamıştır.

Şekil 1: Katılımcıların Bölgelere Göre Dağılımları

Tablo 1: Katılımcıların Bölgelere Göre Dağılımları

Bölge	İl	Denek	Yüzde
Marmara	İSTANBUL, KOCAELİ, BALIKESİR, BURSA, DÜZCE, ESKİŞEHİR, TEKİRDAĞ, YALOVA	1260	38,7
İç Anadolu	ANKARA, KONYA, KARAMAN, KAYSERİ, NEVŞEHİR, NIĞDE, SİVAS	462	14,2
Karadeniz	SAMSUN, AMASYA, ARTVİN, KARABÜK, KASTAMONU, TRABZON	435	13,4
Akdeniz	BURDUR, ANTALYA, ADANA, ISPARTA, OSMANİYE	330	10,1
Ege	AFYONKARAHISAR, İZMİR, MUĞLA, MANISA	294	9,0
Güneydoğu Anadolu	DİYARBAKIR, GAZİANTEP	242	7,4
Doğu Anadolu	ELAZIĞ, AĞRI	231	7,1
Total		3254	100,0

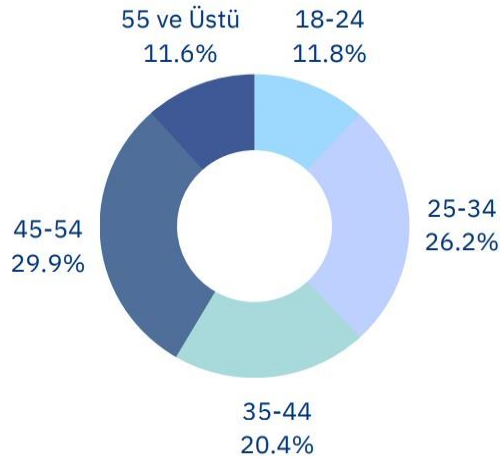

Yukarıda paylaşılan şekil 1 ve tablodan da anlaşılacağı üzere, heterojen bir örneklem grubu ile yürütülen çalışmadan daha verimli ve güvenilir sonuçların elde edilebilmesi için farklı kültürel kodlara sahip ve aynı şekilde farklı siyasal/ideolojik yönelimlere sahip şahısların ankete katılımları sağlanmıştır. Marmara bölgesine ait katılımcıların sayısındaki anlamlı üstünlük, bu bölgenin ülke demografisindeki ağırlığı ile birebir örtüşmektedir.

Tablo 2: Katılımcıların Cinsiyetlere Göre Dağılımları

Cinsiyet	Denek	Yüzde
Kadın	1511	46,4
Erkek	1743	53,6
Total	3254	100,0

Şekil 2: Katılımcıların Yaş Durumuna Göre Dağılımları.

3254 kişiden oluşan örneklem grubundaki katılımcıların cinsiyetlerine göre ortalama bir denge tutturulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın geçerliliğinin sağlanması adına cinsiyet ve yaş dağılımında eşitlik sağlanmaya çalışılmıştır. Şekil ve tabloda yer aldığı üzere, katılımcıların 1743’ü erkeklerden oluşurken, 1511’i de kadınlardan müteşekkildir (TÜSİAR, 2023). Bu da Erkek %53.6 ve Kadın %46.4 şeklinde oranlanmaktadır. Katılımcıların yaş durumuna bakıldığında da oransal bir dağılım olduğu görülebilecektir. Esasen, anket yönteminin bilimsel bazı zaafları arasında yer alan, soruların herkes tarafından aynı şekilde anlaşılabilirliği, açık uçlu görüşme yöntemine nazaran, sorulması unutulmuş herhangi bir hususun eksik kalacağı ve hedef kitleyi gerçekçi bir şekilde yansıtacak bir örneklem grubunun belirlenmesi gibi engellerin minimize edilmesi için farklı yaş ve cinsiyet gruplarına dâhil olan denekler seçilmiştir (Arıkan, 2018: 156).

4.2. Araştırmanın Bulguları

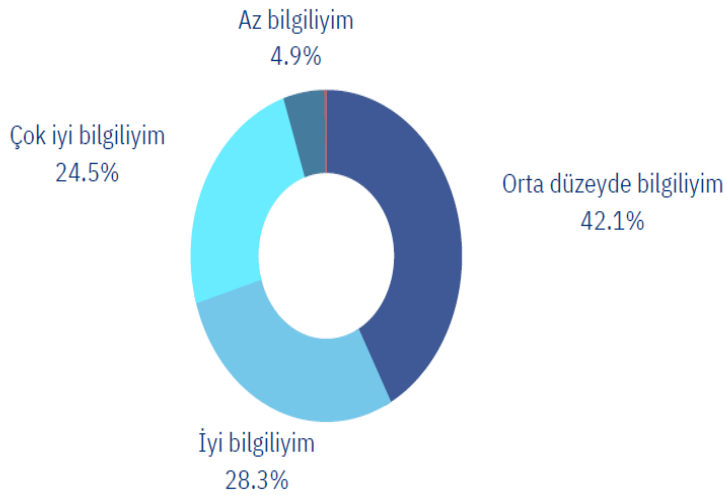
Bu çalışmanın kapsamında uygulanan anket çalışmasında katılımcılara 10 farklı soru sorulmuştur. Katılımcıların konu hakkındaki görüşlerinin sarıh bir şekilde belirlenebilmesi amacıyla birbirini tamamlayan sorular sorulmuş, ayrıca konu hakkındaki görüşlerinin bütüncül bir

değerlendirmeye tabi tutulabilmesi adına sorular arasındaki bağlam kurulmaya çalışılmıştır (TÜSİAR, 2023).

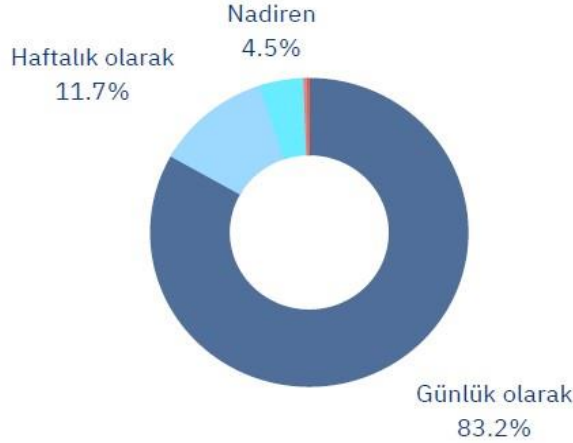
- 1- Filistin meselesi hakkında ne kadar bilgi sahibisiniz?
- 2- Filistin’deki son gelişmeler hakkında haber kaynaklarına ne sıklıkla başvurursunuz?
- 3-Filistin ile Türkiye arasındaki ilişki hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 4- Filistin’deki siyasi çözüm sürecine katkı sağlama konusunda Türkiye’nin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 5- Filistin’deki insan hakları ihlalleri hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 6- Filistin ile dayanışma amacıyla kişisel veya toplumsal düzeyde ne tür eylemlerde bulunuyorsunuz?
- 7- Filistin ile ilgili daha fazla bilgi edinmek ve bu konuda toplumsal farkındalığı artırmak için hangi kaynakları kullanıyorsunuz?
- 8- Filistin’deki durumun sizi kişisel olarak nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?
- 9- Filistin’e destek için Mavi Marmara gibi deniz, kara veya hava yolu ile yapılacak bir eylem olmalı mı, olursa katılır mısınız?
- 10- Filistin’deki sorunların çözümü için Türkiye’nin daha fazla ne yapması gerektiğini düşünüyorsunuz?

Filistin meselesi hakkında katılımcıların ne düzeyde bilgi sahibi oldukları ya da haber alma kaynaklarına ne düzeyde açık olduklarını ölçmeye dönük yöneltilen birinci soruya verilen yanıtlar aşağıdaki grafikte görülmektedir. Verilen yanıtlara bakıldığında, katılımcıların anlamlı ölçüde konu ile ilgili bilgi sahibi oldukları sonucu çıkarılabilir.

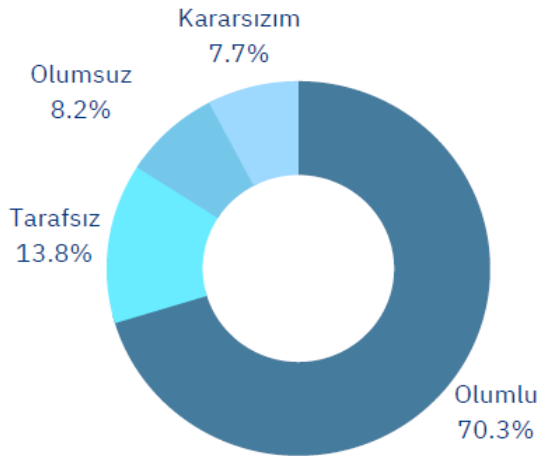
Şekil: 3- Filistin meselesi hakkında ne kadar bilgi sahibisiniz?

Anket kapsamında katılımcılara sorulan ikinci soru, kamuoyu ve kitle iletişim araçları arasındaki ilişkiyi sorgulamaya dönüktür. Filistin’deki son gelişmeler hakkında haber kaynaklarına ne sıklıkla başvurursunuz? Şeklindeki soruya verilen cevaplar ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Verilen cevaplardan da anlaşıldığı gibi, katılımcıların önemli bir kısmı (%83.2) gelişmeleri günlük olarak takip edebilmektedirler. Kitle iletişim imkânlarının ve teknolojilerinin hızlı bir surette gelişim göstermesi buna paralel olarak bilgiye erişme imkânlarını da arttırmıştır. Bu noktada denilebilir ki, İsrail-Filistin krizinin Türkiye’de kamuoyunu yoğun bir şekilde meşgul etmesinin bir yönü de kitle iletişim imkânlarının hızlı bir şekilde gelişim göstermesi ile bire bir ilintili bir durumdur. Ayrıca, gelişmeleri nadiren takip ettiğini ifade eden (%4.5) kesim ise genel toplam içinde oldukça düşük bir orana tekabül etmektedir. Filistin meselesine son derece duyarlı olan kamuoyunun bu duyarlılık ölçüsünde medya kanallarını düzenli bir şekilde takip etmesi bu anket kapsamında hazırlanan sorular arasında bariz bir kolerasyonun varlığını işaret etmektedir.

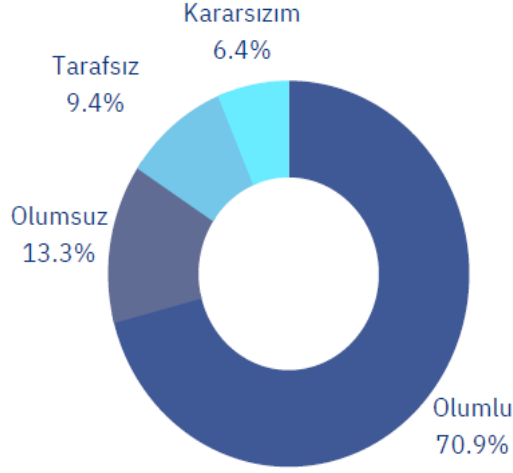
Şekil 4: Filistin’deki son gelişmeler hakkında haber kaynaklarına ne sıklıkla başvurursunuz?

Çalışma kapsamında katılımcılara sorulan dördüncü soru, Türkiye-Filistin ilişkilerinin Filistin sorunundan ne ölçüde etkilendiği konusundaki görüşleri tespit etmeye yöneliktir.

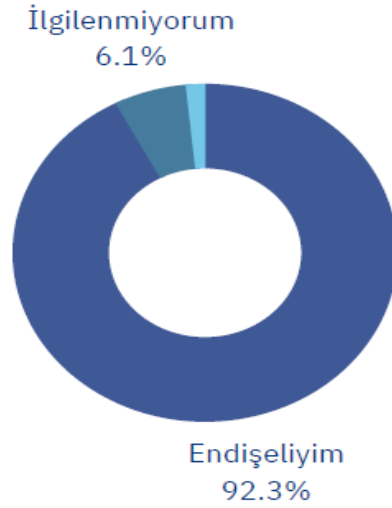
Şekil 5: Filistin ile Türkiye arasındaki ilişki hakkında ne düşünüyorsunuz?

Grafikten anlaşılacağı üzere, anket katılımcılarının önemli bir kısmı (%70.3) Türkiye-Filistin arasındaki ilişkilerin olumlu yönde seyrettiğini düşünmektedir. Ancak, kararsız ve tarafsız olan katılımcılara ek olarak konuyla ilgili olumsuz düşüncelerini beyan edenlerin oranı da (%29.7) dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu durum, kanaatimizce Filistin meselesinin daha ziyade insani boyutunun Türkiye’de kamuoyunu meşgul etmesinden ileri gelmektedir. Dış politikadaki siyasi ve diplomatik meselelerin insani konular kadar kamuoyunu meşgul etmemesi bu tablonun ortaya çıkmasına etki etmiştir. Buna mukabil, Filistin meselesinin giderek artan bir şiddet sarmalıyla dünya kamuoyunu infiale sürüklemesi, Türkiye’de de ciddi bir karşılık bularak, konuyla alakalı kitleleri harekete geçirmiştir. Türkiye’nin Filistin ile olumlu ilişkiler geliştirmesi ve Filistin devletinin kalkınmasında etkin bir rol oynaması gibi konularda kamuoyunun belirleyici bir etkiye sahip olacağı tahmin edilebilmektedir. 7 Ekim 2023 tarihinde Hamas tarafından gerçekleştirilen Aksa Tufanı saldırılarından sonra Filistin meselesinin yepyeni bir boyut olarak insani bir darama dönüşmesi dünya kamuoyunun meseleye bakışını farklılaştırmasına koşut bir şekilde, Türkiye’de de bu meselenin kitleler tarafından ele alınmasında geçmişe oranla bir farklılaşma ortaya çıkmıştır. Gazze halkının yüz yüze kaldığı şiddet eylemleri, bütün dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de konunun hassasiyetle ele alınmasını beraberinde getirmiştir.

Şekil 6: Filistin’deki siyasi çözüm sürecine katkı sağlama konusunda Türkiye’nin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?

Şekil 7: Filistin’deki insan hakları ihlalleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

Anket kapsamında katılımcılara sorulan 6. ve 7. Sorular aşağı yukarı benzer bir tavrı tespit etmeye dönüktür. Filistin meselesinin en can alıcı yönü olan şiddet sarmalının ve insan hakları ihlallerinin Türkiye’de kamuoyunu ne ölçüde etkilediği ile Türkiye’nin meseleye müdahil olma potansiyeli konusunda katılımcılar benzer oranlarda cevaplar vermişlerdir. Ancak, Filistin’deki insan hakları ihlallerine olan duyarlılık ezici bir oranda (%92.3) gözükmese de, Türkiye’nin soruna müdahil olması konusundaki soruya olumlu cevap verenlerin oranı ise (%70.9) civarındadır. Bu oran, her ne kadar kamuoyunun Filistin meselesine olan hassasiyeti ve gelişmelere olan ilgisi hakkında bir fikir verse de, aynı soruya cevap verenler arasında %30’a yakın kararsız olan ya da meseleye olumsuz yaklaşan bir kesimin var olması üzerinde düşünmek gerekmektedir. Türkiye’de kamuoyunun uluslararası meselelere genel yaklaşımından büyük izler taşıyan bu durum, geleneksel Türk dış politikasının uluslararası sorunlara direkt müdahil olmak konusundaki ihtiyatlı bir pozisyon belirlemesi ile alakalıdır. Tarihsel ve diplomatik gelenek ve teamüllerin Filistin meselesi örneğinde de öne çıkması Türk dış politikasının kamuoyunu yönlendirici bir etki yaptığını göstermektedir (Kavas, 2020; Çetinsaya, 2023).

Tablo 3: Filistin ile dayanışma amacıyla kişisel veya toplumsal düzeyde ne tür eylemlerde bulunuyorsunuz?

	Denek	Yüzde
Yardım kuruluşlarına bağış yapma	2378	73,1
Sosyal medyada farkındalık yaratma	2225	68,4
Protesto etme veya gösterilere katılma	1875	57,6
Filistin’de gönüllü çalışmalara katılma	323	9,9
Diğer	188	5,8
Hiçbir eylemde bulunmuyorum	187	5,7

Çoktan seçmeli soru olarak katılımcılara yöneltilmiştir.

Anketin daha önceki soruları tutum belirlemeye dönük sorular olmasına karşın bu tabloda gösterilen cevaplar kitlenin eyleme geçme potansiyelini ölçmüştür. Tabloda verilen cevaplara bakıldığında katılımcılardan 2378 kişi (%73.1) yardım kuruluşlarına bağış yapmak şeklinde bir eylem tercihinde bulunduğu görülmektedir. Sosyal medyada farkındalık yaratma 2225 kişi (%68.4), protesto etme veya gösterilere katılma 1825 (%57.6), Filistin’de gönüllü çalışmalara katılma 323 (%9.9), diğer 188 (%5.8) ve hiçbir eylemde bulunmuyorum 187 (%5.7) seçeneklerine onay veren katılımcıların önemli bir kısmının herhangi bir şekilde harekete geçerek hassasiyetlerini eyleme döktükleri görülmektedir.

Tablo 4: Filistin ile ilgili daha fazla bilgi edinmek ve bu konuda toplumsal farkındalığı arttırmak için hangi kaynakları kullanıyorsunuz?

	Denek	Yüzde
Sosyal medya platformları	2544	78,2
Haber siteleri	2337	71,8
Televizyon haberleri	2025	62,2
Sivil toplum kuruluşları ve demeklerin etkinlikleri	1399	43,0
Filistin ile ilgili kitaplar veya dokümanlar	1068	32,8
Filistinli veya Orta Doğu uzmanlarının konferansları ve seminerleri	1015	31,2
Filistinli aktivitelerin web siteleri veya blokları	972	29,9
Üniversite veya akademik kaynaklar	757	23,3
İnsan hakları örgütlerinin raporları	705	21,7
Gazete ve dergiler	642	19,7
Diğer (lütfen belirtin)	18	0,6
Total	13482	100,0

Çoktan seçmeli soru olarak katılımcılara yöneltilmiştir.

Filistin meselesinde kamuoyunun temel bilgilendirme aracı olarak kullandıkları kanalların başında sosyal medya platformları gelmektedir. Haber siteleri ve üçüncü sırada gelen televizyon programları da halkın temel bilgi alma kaynakları oldukları görülmektedir. Kamuoyunun doğru bilgi alma güdüsünün yanında gelişmelerin sansürsüz ve anlık bir şekilde iletildiği sosyal medya platformlarının taşıdıkları bilgi

kirliliği potansiyellerinin yanında, bilginin hızlı akışının sağlanması gibi işlevi bu noktada kamuoyunun tercihini bu yönde kullanmasına zemin teşkil etmiştir.

Tablo 5: Filistin’deki durumun sizi kişisel olarak nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?

	Denek	Yüzde
Filistin'deki durum beni derinden etkiliyor ve endişeli hissetmeme neden oluyor.	3006	92,4
Filistin'deki olaylar hakkında bilgi sahibi olmak benim için önemli, ama etkilendiğimi söyleyemem.	197	6,1
Filistin'deki durum hakkında hissettiğim bir duygu veya etki yok.	15	0,5
Filistin'deki durum beni ilgilendirmiyor.	6	0,2
Kararsızım.	30	0,9
Total	3254	100,0

Tablo 6: Filistin’e destek için Mavi Marmara gibi deniz, kara veya hava yolu ile yapılacak bir eylem olmalı mı olursa katılır mısınız?

	Denek	Yüzde
Evet olmalı	1464	68,2
Hayır olmamalı	598	18,4
Fikrim Yok	437	13,4
Total	3254	100,0

Tablo 5 ve 6’da katılımcılara yöneltilen sorular, Filistin meselesi konusundaki kişisel tercihlerini tespit etmeye dönük olmuştur. Katılımcıların %92.6’sı Filistin meselesinden dolayı endişeli olduğunu ifade ederek bunu derinden hissettiğini beyan etmiştir. Filistin meselesi beni ilgilendirmiyor diyenlerin oranı ise %0.6 ile altı katılımcıdan ibarettir. Anketin daha önceki soruları ile büyük oranda paralellik taşıyan bu cevaplar kamuoyunun Filistin meselesinde benimsediği tutum ile bire bir bağlantılıdır. Ancak Tablo 6’da görüldüğü şekliyle Filistin’e kara, deniz ya da havadan herhangi bir müdahale olmalı mı sorusuna katılımcıların ihtiyatlı cevaplar verdikleri anlaşılmaktadır. 31 Mayıs 2010 tarihinde gerçekleşen ve Mavi Marmara gemisi ile hafızalara kazınan olayda bilindiği gibi Türkiye vatandaşı 10 kişi İsrail güçleri tarafından öldürülmüşlerdir. İki ülke arasındaki ilişkileri onarılamaz düzeyde etkileyen bu olay, Türkiye’de kamuoyunun politik hafızasında yer etmiştir. Yakın tarihte gerçekleşen bu olay, Filistin meselesinde resmi ya da gayri resmi bir müdahalenin Türkiye’yi bölgesel bir savaşa çekebileceği endişesinin her zaman ihtimal dâhilinde olabileceği gerçeğini hatırlatmaktadır.

Tablo 7: Filistin’deki sorunların çözümü için Türkiye’nin daha fazla ne yapması gerektiğini düşünüyorsunuz?

Düşünceler	Yüzde
Hükümetin, güven ortamının oluşması ve ateşkesin sağlanması noktasında elinden gelenin daha fazlasını yapması gerektiğini düşünüyorum.	17,15
Askeri anlamda elimizde imkan ne varsa asker dahil destek sağlanmalı,Bölgeye İHA,SİHA,Uçak Savaş Gemisi göndermeliyiz	15,49
Türkiye'nin elinden geleni yaptığını düşünüyorum.	15,03
Malesef Türkiye'nin bu problemde yapabileceği pek bir şey yok.	9,99
Maddi yardım yapmamız gerekiyor	7,93
İslam Birliğinin oluşması için çaba harcamalıdır.	7,10
Toplumsal bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır çünkü olaylardan habersiz olan ya da normal gören bir çok insanımız var.	6,82
Diplomatik gücümüzü kullanarak ,iki devletli siyasi bir yapının BM nezdinde somutlaştırılmasına katkı sağlaya biliriz	6,79
Ülkemin bir şekilde savaşın içine çekilmesinden endişe duyuyorum.	5,75
Türkiye barış gücü olarak Filistin topraklarında bulunmak zorundadır	2,64
Büyük elçimizi geri çekmek	1,01
Tarafsız kalarak iki tarafada silah bırakma çağrısında bulunmalı	0,86
Arabuluculuk yapılmalıdır.	0,86
Batı devletlerini zor durumda bırakacak hamleler yapılmalı. Mültecilere Avrupa ın kapılarını açmalı	0,55
İsrail'e Ambargo Uygulanmalı	0,52
Her hangi bir şey yapmasına gerek yok	0,46
İslam ülkeleri ile Filistin Devletinin kurulması konusunda acilen bir konferans toplanmalıdır.	0,31
Gücümüz kadar tepki gösteriyoruz daha fazlası gerek	0,31
Bir NATO üyesi olan Amerika İsrail'in nasıl yardım ediyorsa biz de bir NATO ülkesi olarak Filistin'e aynı şekilde yardımda bulunmalıyız	0,22
Ülkemizde bulunan Adana incirlik,Malatya Kürecik gibi üslerin derhal kapatılması	0,09
Hükümetin Resmi açıklamalarda daha sert ve ciddi tepkiler göstermesi, İsraille ciddi baskı kurması, İSRAİL den kaçan sionistlerin Türkiyeye kabul edilmemesi	0,06
Özellikle yaşanan aleni saldırılardan sonra İsrail ile dostluğu kesmeli ve müttefik olarak tanıdığı Amerika'yı işlediği savaş suçları bahanesiyle fiili olarak kınamalıdır. Uluslararası siyaset düşmana yakın olmak için dost gibi görünmeyi gerektiriyorsa da, bunun hak-batıl mücadelesi olduğu ve Türkiye'nin siyasi ve askeri desteği olursa dengelerin bütünüyle değişeceği unutulmamalıdır.	0,03
Buna kesin çözüm olarak Filistin halkının Türkiye ye getirilmesi yeterli kadar geç kalındı	0,03

Anketin son sorusunda katılımcıların neler yapılması gerektiği konusundaki görüşleri değerlendirilmek istenmiştir. Katılımcıların tamamına yakını Türkiye’nin aktif rol üstlenerek çatışmalı durumun sonlandırılması gerektiği görüşünü ifade etmişlerdir. Uluslararası kuruluşlar nezdinde İsrail devletinin köşeye sıkıştırılarak Filistin konusunda geri adım atması için Türkiye siyasi karar alıcılarının sonuç almaya dönük hamleler ortaya koyması gerektiği fikri verilen cevaplara dağılan oylardan anlaşılmaktadır. Filistin halkının yaşanan gelişmelerden dolayı mülteci durumuna düşerek Türkiye’ye göç ettirilmesi gibi bir çözümün ise yeterince destek görmemesi söz konusu anket sorusunun son şikkını oluşturmaktadır. %0.03 oranında işaretlenen bu seçeneğin oldukça düşük bir puan alması dikkat çekmektedir.

Sonuç

Osmanlı egemenliği altındaki topraklarda bir Yahudi devleti kurulması fikri, özellikle imparatorluğun güç kaybetmeye başladığı 19. yüzyılda yüksek sesle dile getirilmeye başlamıştır. I. Dünya Savaşı ile Osmanlı Devleti’nin yıkılıp topraklarının manda idareleri şeklinde paylaşılması Filistin toprakları İngiltere’nin kontrolüne geçmiştir. 1917 yılında yayınlanan Balfour Doktrini ile bölgede bir İsrail Devleti kurulmasına İngiltere’nin destek vereceği açıklanmış oluyordu. O tarihten itibaren bölgeye yapılan Yahudi göçleri ile nüfus dengesi Filistinli Arapların aleyhine değişmeye başlamıştır. Bölgedeki diğer Arap devletlerinin İsrail Devleti’nin resmen kurulduğu 1948 yılında savaş ilan etmeleriyle başlayan savaşta İsrail’in Mısır ve Suriye ordusunu imha etmeleri ile sonuçlanmıştır. Ortadoğu’da uzun yıllar sürecek olan bir istikrarsızlık dönemini başlatan bu gelişmeler 1967 yılında

yeniden bir savaş ile sonuçlanmıştır. *Altı Gün Savaşı* olarak bilinen ve İsrail ordusunun galip gelmesiyle sonuçlanan bu savaştan sonra bölge ülkeleri ile İsrail arasında yıllara yayılan bölgesel bir rekabet ortamı oluşmuştur.

1948 yılında kurulan İsrail’i ilk tanıyan Müslüman devlet olan Türkiye’nin bu ülke ile olan ilişkileri olumlu seyretmiştir. Türkiye’nin Batı ittifakı ile yakın bir ilişki içinde olması ve laik yapısından kaynaklanan bu olumlu diyalog, bölgedeki Arap ülkelerinin şüpheli ve zaman zaman da düşmanca davranmalarına yol açmıştır. Türkiye’de siyasetin ordu ve diğer vesayet merkezlerinin denetiminde olduğu dönemlerde dış politika yapıcılarının kamuoyunun tercihlerini dikkate almamalarından kaynakladığı aşikâr olan bu durum, siyasetin kitleselleştiği dönemlerde yerini başka bir manzaraya bırakmıştır. Kamuoyunun siyasal karar alma süreçlerine etki etmeye başladığı 2000’li yıllarda Türkiye’nin Arap Ortadoğu’su ile ilişkileri bambaşka bir seyirde ilerlemiştir. Filistin meselesi başta olmak üzere, Arap coğrafyasındaki gelişmeler Türkiye gündeminde yer almaya başlamış, ayrıca bu dönemde Türkiye’nin Arap ülkeleriyle diplomatik temasları yoğunluk kazanmıştır. Bu siyasal, toplumsal koşullarda Filistin meselesinin de Türkiye kamuoyunda ciddi bir konu başlığı olmaya başladığı öne sürülebilir. 7 Ekim 2023 tarihinde Hamas’ın İsrail’e yönelik saldırılarıyla başlayan ve Gazze’de çoğunluğunu çocuk ve kadınların oluşturduğu sivil kayıplarına yol açan gelişmeler Türkiye’de kamuoyunu infiale sürüklemiştir. Bilimsel metotlarla yürütülen bir anket çalışmasına dayanan bu makalede elde edilen bulgular, Türkiye’de Filistin meselesinin insani boyutlarıyla beraber, stratejik ve güvenlik ekseninde de kamuoyunun ilgisini celp ettiğini göstermektedir.

Türkiye İsrail ilişkilerinin yakın gelecekteki seyrini doğrudan etkileyeceği aşikâr olan Filistin’deki sivil ölümleri, Türkiye’de yakın takip edilmekte ve İsrail’e yönelik boykot ve protestoların resmi kanallar tarafından desteklenmesi yönünde ciddi bir kamuoyu baskısı oluşturmaktadır. Demokratik siyasetin bir gereği olarak kamuoyu baskısı Siyasal karar alıcıların dış politika yapımını doğrudan etkilediğinden, yaşanan son gelişmelerin Türkiye’nin bölgeye yönelik dış siyasetinde köklü bir değişime gideceği tespiti yapılabilmektedir. Bölge ülkelerinin istikrar ve barış için bir araya gelerek ortak akılla hareket etmeleri ve sorumluluk almaları ülke kamuoylarının yaratacağı baskı ile mümkün olacaktır. Türkiye’de bu anlamda toplumsal planda gözle görülür bir hareketlenmenin sayısal olarak çıktıları siyaset mekanizmasını yönlendirici bir unsur olarak kabul edilebilir.

Kaynakça

- Aksa Tufanı'nda İsrail'de ölenlerin sayısının artması ne anlama geliyor? (2023, 12 09). *Şarkul Avsat*.
- Altunışık, R. (2017). Bir veri toplama platformu olarak crowdsourcing (cs): Mechanical turk örneği üzerinden bir literatür taraması ve değerlendirme. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICMEB17 Özel Sayısı*, 975-982.
- Akşam, 08.10.2023.
- Arendt, H. (1996). *Totalitarizmin kaynakları: 1 Antisemitizm*. (Şener, B. S. Şener, Çev.) İletişim Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1989). *Filistin meselesi ve Arap-İsrail savaşları 1948 – 1988*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Arıkan, R. (2018). Anket yöntemi üzerinde bir değerlendirme. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (1), 97-159.
- Aras, B. (1997). *Filistin-İsrail barış süreci ve Türkiye*. Bağlam Yayınları.
- Balpınar, Z. (2019). İsrail perspektifinden iki devletli çözüm. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). Anket geliştirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 133-151.
- Çetinsaya, G. (2023). Dış politikanın yüz yılı: süreklilik ve değişim., *Cumhuriyet: Asırlık Bir Muhasebe*. İletişim Yayınları.
- Deaths in Gaza surpass 14,000, according to its authorities. (2023, 11 23). *The Economist*.
- Değirmenci, G. (2011). Batı Şeria duvarı ve uluslararası hukuk. *Bilge Strateji*, 3(4), 203-223.
- Gaza death toll tops 10,000; UN calls it a children's graveyard. (2023, 11 08). *Reuters*.
- Hamas - İsrail Savaşı: Nasıl başladı, ilk ayında neler yaşandı? (2023, 12 09). *Euronews*.
- Hamas attack: October 7, a day of hell on earth in Israel. (2023, 11 16). *Le Monde*.
- İlhan, A. O. ve Deniz, E. (2021). Anket metodolojisinde dört ana hata türüne giriş. *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute*, 199-214.
- Kavas, S. (2020). *Türk dış politikasında süreklilik unsuru: İdeoloji, eylem ve güvenlik 1876-1960 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Yezii)*. Siirt Üniversitesi.
- Maisarah, A., Mohd F., Cik, Rahmi, I., ve Mustapha, A. (2018). A review of live survey application: surveymonkey. *International Journal on Informatics Visualization*, 2(4). 309-312.
- Milliyet, 08.10.2023.
- Öztürk, M. (2019). Surveymonkey. *Ölçme değerlendirmede Web 2.0*. (60-80) içinde. Pagem Akademi.
- Robson, C. (1996). *Real World Research*. Blackwell Publishers.
- Saraçoğlu, F. (2008). Yaş – cinsiyet – medeni durum ve eğitim durumunun vergiye karşı tutum üzerine etkilerinin anket sonuçları çerçevesinde değerlendirilmesi. *KMU İİBF Dergisi*. (15), 16-34.
- Sharof, L. (2015). Simulasyon: Brifing öncesi hazırlık, klinik yargı ve yansıma. İlişki Nedir? *Journal of Contemporary Medicine*, 5(2), 88-101.
- Thomas, R. M. (1998). *Conducting educational research: A comparative view*. West Port.
- TÜSİAR. (2023). *Filistin Aksa Tufanı araştırması*. TÜSİAR Araştırma Danışmanlık.
- US blocks UN Security Council demand for humanitarian ceasefire in Gaza. (2023, 12 08). *Reuters*.

- Feyzioğlu, T. (2011). *Denizler ve Filistin*. İstanbul.
- Gül, M. ve Yüksel B. (2016). İsrail’in dış politikasını anlamak: tevrat, “On Emir”, “vadedilmiş topraklar” ve üstünlük. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 335-352.
- Halloum, R. (1989). *Belgelerle Filistin*. İstanbul.
- Köse, İ. (2018). The Lloyd George government of the UK: Balfour declaration the promise for a national home to Jews. (1916-1920). *Belleten*, 82(294), 727-759.
- Kramer, G. (2017). *Filistin tarihi- Osmanlı fethinden İsrail devleti’nin kuruluşuna*. (S. N. Ağırnaslı Çev.) İstanbul.
- Kurt, A. O. (2010). Yahudi aydınlanma hareketi: Haskala. *Milel ve Nihal*. 7(1), 33-59.
- Polat, Z. (2017). Yahudilerin II. Abdülhamid döneminde filistin’e göç girişimleri ve Oliphant’ın Siyonist koloni talebi. *Journal of Islamic Jerusalem Studies*. 17(1), 1-20.
- Tansi, D. (2011). *Türkiye İsrail üçgeni (Amerika)*. Kanes Yayınları.
- Tokgöz, H. (2017). İsrail Devleti’nin kuruluşunda Theodor Herzl ve siyonizm. *Anasay* (1), 183-195.
- Yeni Şafak, 08.10.2023.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için Meram İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünden 28.12.2023 tarihinde onay alınmıştır. Evrak Tarih ve Sayısı: E-99829575-50.01.04.93142551

Soğuk Savaş Dönemi Türk Sergiciliği: Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Kenan Özbel Sergileri

Turkish Exhibitionism in the Cold War Period: Social and Cultural Aspects of Kenan Özbel Exhibitions

Tolgahan YALÇINKAYA

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, İzmir, Türkiye

İzmir Kâtip Çelebi University, Social Sciences Institute, Graduate Student, İzmir, Türkiye

ORCID: 0009-0003-7276-6523 | Email: tolga.khan@outlook.com

Makale Bilgisi / Article Information

Cite as/Atıf: Yalçinkaya, T. (2023). Soğuk Savaş dönemi Türk sergiciliği: sosyal ve kültürel yönleriyle Kenan Özbel sergileri. *Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 119-134.

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 08.11.2023 **Kabul Tarihi / Accepted:** 11.12.2023

Yayın Tarihi / Published: 31.12.2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December 2023

Cilt/ Volume: 3 Sayı/ Issue: 2

Sayfa / Pages: 119-134

İntihal / İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two reviewers and confirmed to be plagiarism-free.

Yayıncı / Published by: Siirt Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi / Siirt University Faculty of Arts and Sciences

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Tolgahan YALÇINKAYA). It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

* Bu çalışma, TÜBİTAK 2209-A kapsamında yürütülen 1919B012303007 numaralı projenin bulgularına dayanan araştırmanın bir ürünüdür.

Öz

Soğuk Savaş'ın etkilerini Türkiye'de ve dünyada yaşamın her alanında gözlemlemek mümkündür. Sürecin, sergicilik faaliyetlerini dahi derinden etkilediği anlaşılmaktadır. Bu çalışmada, başlarda resim sergilerinde yer alıp II. Dünya Savaşı'nın ardından ise etnografik eserlerden bir araya getirdiği koleksiyonunu Türkiye'ye ve dünyaya tanıtan Kenan Özbel' in sergilerine odaklanılmıştır. Özbel' in 1947-1989 yıllarında sanatseverlerle buluşan parçaları, Türkiye'de Vakko, özel galeriler, banka galerileri ve üniversite sergilerinde; Avrupa'da ise Paris, Roma, Strazburg gibi güzide sanat şehirlerinde sergilenmiştir. Demokrat Parti döneminde Amerikalılarla yakın ilişki içinde olan Kenan Özbel, çeşitli Amerikan derneklerinde de sergiler açmıştır. Dünyaca ünlü Steuben Cam Şirketinin 490 bin kişinin beğenisine sunulan "Asian Artists in Crystal" sergisine de eser katkısı yapan Özbel evrensel bir isim haline gelmiştir. Özbel'in bütün bu sergileri ve Soğuk Savaş kültürel politikasının sanatı nasıl kuşattığını gözler önüne seren Steuben Glass Sergisi'nin Türkiye'deki yansımaları bu araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Yurtiçi ve yurtdışı sergilerininin sanayi, ekonomi, diplomasi ve küçük el sanatlarıyla ilişkisi konu edilirken aynı zamanda Türkiye'deki sergicilik faaliyetlerinin tarihsel süreçlerle ne denli ilişkili biçimde yürüdüğü retrospektif bir bakış açısıyla ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sergi, el sanatları, folklor.

Abstract:

It is possible to observe the impacts of the Cold War in every aspect of life in Turkey and the world. It is believed that the process considerably affected even the exhibition activities. This study focuses on the exhibitions of Kenan Özbel, who initially took part in painting exhibitions and introduced his collection of ethnographic artefacts to Turkey and the world after World War II. Özbel's pieces, which met with art lovers between 1947-1989, were exhibited in Vakko, private galleries, bank galleries and university exhibitions in Turkey and in unique art cities such as Paris, Rome and Strasbourg in the Europe. Kenan Özbel, who was in close contact with the Americans during the Democratic Party period, also held exhibitions in various American associations. Özbel, who also contributed works to the "Asian Artists in Crystal" exhibition of the world-famous Steuben Glass Company, which was presented to 490 thousand people, has become a universal name. All these exhibitions of Özbel and the reflections of the Steuben Glass Exhibition in Turkey, revealing how the Cold War cultural policy surrounded art, constitute the basis of this research. The relationship of domestic and international exhibitions with industry, economy, diplomacy and small handicrafts is the subject of the study, as well as the extent to which the exhibition activities in Turkey are related to historical processes is revealed from a retrospective perspective.

Keywords: Exhibition, hand crafts, folklore

Giriş

Aslen resim öğretmeni olan Özbel' in etnografik eserlere duyduğu ilgi gençlik yıllarına dayanmaktadır. İlk görev yeri olan Mersin'de çalışmalarına başlamış ve ölene dek bu alanda sayısız işe imza atmıştır. Çalışmalarıyla adeta Cumhuriyetin öncü isimlerinden biri haline gelmiştir. Kendisiyle ilgili basında pek çok haber bulunmakla beraber, hayatından detaylıca bahsettiği röportajlara da bu makalede sıkça yer verilecektir. Günümüzde eserleri yedi farklı müzede yer alan Kenan Özbel, koleksiyon toplama sürecinin başlangıcını Kabacalı'ya şu sözlerle aktarmıştır; "1927'de Sanayi-i Nefise Mektebi'ni bitirince, resim öğretmeni olarak Mersin'e atandım. İstanbul'dan vapura bindim, gidiyorum. Vapur Rodos'a uğradı. Orada birkaç saat kalacak. İndim, geziyorum. Vapurda tanıştığım bir Türk, müzeye dönüştürülmüş bir kışlayı gösterdi. Burada, İtalyanların Antalya'yı işgali sırasında derlenmiş el sanatları örnekleri yer alıyordu. Kumaşlar, örgüler, dokumalar, toprak işleri... Müze, bilimsel bir anlayışla düzenlenmişti. O güne kadar görmediğim türden bu eşya, beni adeta büyüledi. Mersin'e gidince ilk işim, bu tür eşyayı toplamaya başlamak oldu." Özbel' in bir müze gezisi sonrası başlayan bu ilgisi zamanla uzmanlığa dönüşmüştür. Mersin'de halk bilimi çalışmaları yapan Ali Rıza Yalgın'la tanışması onun için bir dönüm noktası olur. Adana'ya tayin olana kadar Yalgınla beraber Toroslarda inceleme yapma fırsatı bulur. (Kabacalı, 2007, s. 32-33)

1936 yılında kendi isteği doğrultusunda Bursa Çelebi Ortaokulu'nda görevlendirilir ve aynı zamanda Bursa Halkevi'nde de çalışmalar yürütür. (Kabacalı, 2007, s. 33) Dokumacılığın ve ipek kumaş üretiminin önemli merkezlerinden biri olan Bursa, kayda değer bir ürün çeşitliliğine sahiptir. Eski örneklerin yanı sıra, Anadolu'da modern tarzda üretimin ana noktası da Bursa'dır. Seher Boykoy' un araştırmasında yer verdiği detaylar, şehrin önemini açıklamaktadır. "*Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından 1913-1915 yıllarında yapılan sayımlarda, ülke genelinde buhar gücüyle ipek dokumacılığı yapan 6 fabrika tespit edilmiştir ki; bu fabrikalardan beşinin, Meşrutiyet Döneminde Bursa'da açıldığı görülmektedir.*" (Boykoy, 2013, s. 28) Hoca, burada görev aldığı süre boyunca Bursa dokumacılığını araştırmış ve önemli gördüğü örnekleri bir araya getirmiştir.

Bir müze gezisinden aldığı ilhamla sayısız çalışmaya öncülük eden Özbel, sergiciliğin önemini yakından bilen biri olarak yaşamı boyunca farklı türden sergileri teşvik etmiştir. 28 Mart 1940'da 313 eserle gerçekleştirilen "Halkevleri 8. Yılı Amatör Resim Sergisi" yöneten Özbel, dikkatleri üzerine çeker. (Son Posta, 1940, s. 8) Sanayi Bakanlığınca, öğretmenlikten istifa edip bakanlık adına çalışması istenir. Buna ek olarak iki kıdem terfi teklif edilen Özbel, teklifi reddedip "Millî Eğitim Bakanlığından izin alırsanız, Bakanlığınız adına Anadolu'da incelemeler yapabilirim" karşı teklifinde bulunur ve istek yetkililer tarafından uygun görülerek bakanlık adına çalışmalara başlar. Bu doğrultudaki ilk rotası Malatya ve Gaziantep olur. Burada üç ay boyunca incelemeler yapar.

Resim öğretmenliği süresince Mersin, Adana, Bursa ve Ankara gibi farklı bölgelerde araştırma yapma fırsatı bulmuştur. 1941'de Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü'ne atanan Özbel'in, çalışmaları ivme kazanır. Ankara'ya gider gitmez çevre illerde incelemelere başlar. Kız Teknik Okullarının sanat denetmenliğini üstlenen Kenan Özbel, bu göreviyle farklı bölgelere rahatlıkla gidebilmiştir. Yayımlanmamış kitabından ve sergi parçalarından anlaşıldığı üzere bu yıllarda özellikle Sivas işlemlerine odaklandığı anlaşılmaktadır. (Varlık, 2007, s. 108-109)

Kenan Özbel' in koleksiyonunu sergilediği bilinen en eski sergi "El Sanatları Sergisi'dir". Kendisiyle gerçekleştirilen röportajda bahsedilen bu sergiye yönelik bir kayıt ya da çalışmaya ulaşılacakla beraber Hasan Ali Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı yaptığı dönemde açıldığı aktarılmıştır. Kayıtlarda karşılaşılan ilk sergiyse Ankara Halkevinde, 17 Kasım – 17 Aralık 1947 tarihlerinde gerçekleştirilen "Örgü İşleri Sergisi'dir." Serginin büyük bir ilgi gördüğü aktarılmaktadır. Bu sergide farklı yörelerden toplanan parçalar sergilenmiştir. (Ulus, 1947, s. 8)

Geniş bir koleksiyonu bir araya getirmeyi başaran Özbel, açtığı sergilerle Türkiye'de ve dünyada büyük bir ilgi görmüştür. Nadide parçalardan oluşan koleksiyon Türkiye'nin birkaç farklı müzesine dağılmış durumdadır. Alpay Kabacalı bu eserleri; "Azık torbaları, bohçalar, barutluklar, başörtüleri, bilezikler, boyun takıları, boncuk keseler, cicimler, çarıklar, çocuk salıncağı, çoraplar,

Çanakkale seramikleri, çocuk başlıkları, duvar nazarlıkları, erkek baş terlikleri, eski Türk kumaşları, eski Türk işlemleri, hamaylılar, keseler, Kuran kılıfları, kadın tepelikleri, kahve dibeği, kahve kutuları, nazar için fevkler, oyalar, pazubentler, sürmedanlıklar, sumak heybe, tesbihlik, tütün keseleri, yazma yorganlar, yazma yemeniler... Ve daha nice eşya...” (Kabacalı, 2007, s. 32) şeklinde sıralamıştır. Topladığı koleksiyonun parçalarını tümüyle tespit etmek mümkün değildir. Parçalardan bazıları zamanla tahrip olmuştur.

Bütün bu giriş mahiyetindeki veriler göstermektedir ki, Kenan Özbel’ in hem araştırmaları hem de sergileri devlet tarafından teşvik edilmiştir. Bu çalışmada, açılan sergilerin sosyal ve kültürel etkileri ele alınmaktadır. İşlevsel olarak birbirinden ayrılan yurtiçi ve yurtdışı sergileri ayrı ayrı incelenmektedir. Yurtiçi sergilerinin incelenmesinde ekseriyetle Türkiye’deki sanayileşme, sanat altyapısı ve milli kültür konuları üzerinde durulmaktadır. Yurtdışı sergilerinin analizinde Türk-Avrupa ilişkileri ve Soğuk Savaş yıllarındaki gelişmelere odaklanılmaktadır. Literatürde, Özbel’ le ilgili pek az çalışma bulunmakta ve bunlar, hocanın hayatıyla ilgili bazı bilgileri tekrar etmenin ötesine geçmemektedir. Bu makalede Kenan Özbel’ in sergicilik faaliyetleri, Türkiye’de ve dünyadaki gelişmeler ekseninde tarihsel boyutlarıyla değerlendirilecektir. Bunun yanı sıra Türkiye’de sanatın; toplumsal fayda, ekonomi, kültürel politika ve turizm gibi amaçlarla kullanımı Özbel sergileri üzerinden yorumlanacaktır.

1. Yurtiçi Sergileri

Türkiye’de 1930’lu yıllarda başlayan sanayi hamlesi ile devlet ekonomik krizin etkilerini gidermeyi ve yerli yatırımı desteklemeyi amaçlamıştır. Devletçilik ilkesiyle hareket edilen bu süreçte küçük sanayi, o günlerde tarım ülkesi olan Türkiye’nin büyük sanayi oluşturma hedefindeki temel dayanaklarından biri olacağı düşünülmektedir. Buna karşın o günün koşullarında küçük sanatların kaybolmaya yüz tuttuğu ve yeniden canlandırılması gerektiği düşünülmektedir. 1931’de üçüncü CHP Kurultayında bu mesele iktisadi açıdan ele alınmış ve küçük esnaf ve zanaatkarın desteklenmesi gündeme gelmiştir. Küçük sanatlara yönelik dönemin en önemli faaliyet ise şüphesiz ki 28 Teşrinievvel 1936’da İsmet İnönü ve Celal Bayar’ın katılımıyla açılan Birinci El İşleri Sergisi’dir. Sergiye Atatürk’te katılım göstermiştir. Bu sergiyle koordineli bir şekilde gerçekleştirilen Küçük Sanatlar Kongresi’ de 25 Birinci teşrin 1936’ da toplanmıştır. Bu organizasyonlar el işleri ve küçük el sanatlarını yaşatmaya yönelik dönemin güçlü atılımlarıdır. (Tuna, 2004, s. 177–210)

Bu yıllarda artan farkındalık gelecek yıllardaki çalışmalara da öncülük etmiştir. Halkevleri çeşitli sergilerle bu faaliyetleri desteklemiş ve kılavuz kitaplarla halk bilgilendirmeye çalışılmıştır. Bu kılavuz kitapların önemli bir kısmı Kenan Özbel’ e ait olmasının yanı sıra, hoca, yaşamı boyunca birçok yurtiçi sergiye de iştirak etmiştir. Görüşleri CHP’li vekillere paralellik göstermekte ve milli sanayinin yolunun küçük el sanatlarını yaşatmaktan geçtiğini düşünmektedir. Verilere bakıldığında (Sayfa 6, Tablo 1.) sergilerin önemli bir bölümünün yaşamının son 30 yılında açıldığı anlaşılmaktadır. Yıllar boyu Anadolu’yu dolaşan ve sayısız etnografik parçayı bir araya getiren Özbel, bunları sergilemek için yeterince alanı ve imkânı büyük oranda İstanbul’da elde etmiştir. 1951 senesinde İstanbul Üsküdar Mithat Paşa Kız Enstitüsü’ne Resim Öğretmeni olarak katılmasının ardından İstanbul’a yerleşen Özbel, çalışmalarını geniş kesimlere tanıtmaya fırsatı bulmuştur.

Şüphesiz, bir mega şehir olan İstanbul’ un sahip olduğu imkanlar ve Türkiye’de sergiciliğin gelişimi gibi faktörler Özbel için bir avantaj olmuştur. Bunun yanı sıra, İstanbul Üsküdar Mithat Paşa Kız Enstitüsü resim öğretmenliği görevi de kısa sürmüş ve aynı yıl İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi’nde Türk Sanat Tarihi Enstitüsünde öğretim üyesi olarak çalışmaya başlamıştır. (Özgümüş, 1995, s. 20; Devlet Güzel Sanatlar Akademisi 90. Yıl, 1973, s. 42) Akademik bir görevde yer alması, ulusal ve uluslararası alanda tanınırlığını arttırmıştır. Anadolu’da kaldığı süreyi araştırmayla geçirmiş İstanbul’a gelince de peşi sıra sergi açmıştır. Banka sergileri, özel sergiler ve devlet kurumlarınca açılan sergiler olmak üzere bütün alanlarda tespit edilen kırktan fazla sergisi bulunmaktadır. Bunların arasında Halkevi Sergisi, Vakko, İş Bankası, Yapı Kredi Sergisi ve Devlet Güzel Sanatlar Sergisi gibi tanınan organizasyonlar yer almaktadır. Açtığı ya da katıldığı pek çok sergi, topladığı etnografik eserlerden oluşmakla birlikte resim sergileri de bulunmaktadır. Ayrıca, Yapı Kredi Bankasının açtığı ve

Türkiye'nin ilk banka sanat galerisi olan "Galatasaray Sanat Galerisi" 16 Ekim 1964 tarihinde Kenan Özbel' in "Köylü Çorapları" sergisi ile hizmete açılmıştır. (<https://www.yapikredi.com.tr>)

Özbel' in bu sergileri pek çok amaca hizmet etmektedir. Bunlar ekonomik, sosyal ve kültürel etkiye yönelik beklentilerdir. Türkiye'de yaşanan değişimler sergiciliğe olan ihtiyacı da arttırmıştır. Özellikle Demokrat Parti döneminde gerçekleşen atılımlar, demografik yapının zamanla değişmesine ve tarım odaklı yapının dönüşümüne yol açmıştır. Bu dönüşüm hem şehirleşmenin hızla yükselmesinin ardından ciddi bir nüfus artışını getirmiş hem de yeni ihtiyaçları ortaya çıkarmıştır. Bu gibi gelişmeler beraberinde yenilikleri de getirmiş ve Demokrat Parti döneminde kentte sanat galerileri açılmıştır. (Atmaca, 2021, s. 137) Ancak bu büyük dönüşüm özellikle 60'lı yıllarda hissedilmeye başlanmış ve sanat ekosistemine olumlu katkıları olmuştur. Erken Cumhuriyet döneminde resim öğretmenliği yapan Kenan Hoca, inkişaf eden yeni koşullarda sanat iklimine katkı sağlayacak önemli sergilerde yer almıştır. İbrahim Çallı ve Hikmet Onat'ın öğrencisi olan ve Sanayi Nefise' de iyi bir sanat eğitimi alan Özbel (Özgümüş, 1995, s. 20), verilen her fırsatta tecrübesi ve çalışmalarıyla topluma olumlu katkılar sağlamıştır.

Kenan Özbel küçük el sanatlarını boş zamanları geçirme faaliyeti ve ev ekonomisine faydalı ek bir gelir olarak görmektedir. Bu sayede kadınların ekonomiye dahil olabileceklerini ifade etmektedir. Geçirilen boş zamanın ekonomi için zararlı olduğunu dile getiren Özbel kadınların da iktisadi yaşamdan uzak olmasını bir kayıp olarak nitelendirmektedir. (Özbel, 1976, s. 3) Ancak gerek sergilerle gerek açtığı kurslarla bu alanda ilgi oluşturmaya çalışmıştır. Yapı Kredi Bankası'yla iş birliği yürüten Kenan Özbel köylerde dokuma kursları açarak dokumacılığa olan katılımı arttırmaya çalışmışlardır. (<https://www.yapikredi.com.tr>)

Bu sergilerin ekonomiye bir diğer faydası ise yerli endüstriye Türk kültürünün ve desenlerinin tanıtılmasıdır. (Kemal, 1975, s. 7) Kenan Özbel' in milli kültürün öğelerini ortaya çıkartıp korumaya yönelik çabalarında yabancı uzmanların araştırmalarının etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Cumhuriyet Dönemi çalışmalarına bakıldığında, özellikle Macarların Türk dokumacılığına büyük bir ilgisi olduğu görülmektedir. (Gervers, 1982, s. 33-34) Bu ilginin başlıca sebebi köken araştırmalarıdır. Transilvanya ağırlıklı olarak yapılan bu araştırmaların bir ayağı da Anadolu'dur. Gertrude Palotay başta olmak üzere birçok araştırmacının Anadolu'ya gelişi Maarif Nezareti'nin ve Kenan Özbel' in dikkatini çekmiştir. (Tebliğler Dergisi, 1946, s. 471-472) Yabancı araştırmacılarla etkileşim içinde olan Özbel, Anadolu'daki etnografik eserler üzerine araştırmalar yapmıştır. Türk dokumacılığının yabancı endüstrilerinden ilham almasını doğru bulmayan Özbel, yerli desenlerin Türk halkının ihtiyaç ve isteklerine daha çok hitap ettiğini aktarmaktadır. (Özbel, 1947, s. 5) Özbel' in sergileri vasıtasıyla Türk kültüründe yok olmaya yüz tutan desen ve işlemler yeniden halkın ilgisine sunulmuştur. Özbel' in etnografya çalışmaları yetiştirdiği pek çok öğrenciye örnek olmuş ve alana ilgi duyan uzmanların yetişmesine vesile olmuştur.

Kenan Özbel' in sergilerinin yer aldığı kaynaklar; davetiyeler, gazete haberleri, Türk Köylü Çorabı kitabı ve arşiv belgeleridir. Bu kaynaklarca tespit edilen yerli sergilerin tam listesi aşağıdaki gibidir.

Yıl	İsim	Yer
1940, 28 Mart	"Halkevleri 8. Yılı Amatör Resim Sergisi"	Bursa Halkevi
1942	"Peyzajlar Sergisi"	Ankara
1942, 25 Temmuz	"Ankara Profesyonel Ressamlar Grubu Birinci Resim Sergisi"	Ankara Sergievi
1942, 31 Ekim- 30 Kasım	"4.Devlet Resim ve Heykel Sergisi"	Ankara Sergievi

1947, 17 Kasım-17 Aralık	“Örgü İşleri Sergisi”	Ankara Halkevi
1948, 7 Kasım	“Desen Sergisi”	Ankara
1951, Kasım	“Anadolu Kıyafetleri ve El Sanatları Sergisi”	İstanbul
1951,15-22 Eylül	"22. Uluslararası Müşterikler Kongresinde Sergi"	İstanbul
1952, 4 Haziran	“Eskiz, Kıyafet, Kilim Örnekleri Sergisi”	
1957	“Halı-Kilim ve Kaşık Sergisi”	İstanbul Şehir Galerisi
1964, 16 Ekim	“Köylü Çorapları Sergisi”	Galatasaray Sanat Galerisi
1964	“Üç Köyden İşlemeler Sergisi”	Yapı Kredi Bankası Galerisi
1965	“Eski Türk Kumaşlarından Örnekler”	Yapı Kredi Bankası Galerisi
1967, 18 Nisan	“Türk Köylü Çorapları Basma ve Yazmalar Sergisi”	-
1967	“Fotoğraflarla Anadolu Türk Halıları”	Robert Koleji Salonu
1967	“Anadolu Çorapları Sergisi”	Ankara Güzel Sanatlar Galerisi
1968	“Anadolu El Sanatları Seksiyonu”	İstanbul Resim ve Heykel Müzesi
1968, 23 Ekim-16 Kasım	“İstanbul Yazmaları Sergisi”	Yapı Kredi Yayınlar Sergisi
1968, 7-31 Ağustos	“Eski motifler yeni kilimler sergisi”	-
1973	“İstanbul Yazmaları Sergisi”	Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu
1973, 10 Nisan- 31 Mart	“Cumhuriyetimizin 50. yılını kutlama gösterileri Çanakkale Seramikleri Sergisi”	Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu
1976	“Türk Yazma Sanatı Örnekleri”	Vakko Ankara Sanat Galerisi
1979 Mayıs	"DGSA Mezunlar Derneği 1. Karma Sergisi"	İş Bankası Sanat Galerisi- Ankara
1980	“Anadolu Köylüsü El Sanatlarından Örnekler”	Topkapı Sarayı Müzesi
1981	“Türk Çorapları”	İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Galerisi
1982	“Desen Sergisi”	Parmakkapı İş Sanat Galerisi

1983	“Türk Halk Kıyafetleri Sergisi”	İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Galerisi
1983	“Anadolu Medeniyetleri Sergisinde”	İstanbul
1983, 24 Haziran – 11 Temmuz	“Türk Halk Kıyafetlerinden Örnekler Sergisi”	Beyoğlu Devlet Güzel Sanatlar Galerisi
1985, 10-30 Nisan	“Desen Sergisi”	İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Galerisi
1986, 12 Şubat	“Çanakkale Seramikleri Sergisi”	İstanbul
1986, 26 Temmuz	“Vakko Beyoğlu Sergisi”	Vakko Beyoğlu
1989, 10 Nisan-18 Mayıs	“Köylü Koleksiyonundan Çoraplar”	Galeri Kare

Tablo 1.1: Kenan Özbel’ in Türkiye’de açtığı Sergiler

Kenan Özbel’ in yurtiçi sergileri, yurtdışı sergilerine nazaran çeşitlilik içeren ve farklı türden eserlerle açılan sergiler olduğu görülmektedir. Bu ayrımındaki temel itki, hitap edilen kesimin değişmiş olmasıdır. Bu sebeple sergilerin amacı da değişmiş ve doğal olarak seçilen parçalar da buna göre şekillenmiştir. Bu yurtiçi sergilerinin genel amaçları; toplumun küçük el sanatlarına ilgisini çekmek, sanata olan merakı arttırmak, milli kültürün tanıtılması ve dolaylı ya da doğrudan ulusal ekonomik çıktılarının elde edileceği el sanatları-sanayi iş birliğini sağlamaktır. Yurtdışı sergilerinin ise bu amaçlardan çoğunu barındırmadığı ve kendine özgü biçimde kurgulandığı görülmektedir.

2. Yurtdışı Sergileri

“Bu günkü moda çorapların yapıcıları, Türk köylülerinin motiflerini bir keşfedebilselerdi!...”
Luis DOUGET (Özbel, 1976, s. 122)

Kenan Özbel’ in 1965-1985 yıllarında toplamda 9 adet yurtdışı sergisi açtığı tespit edilmiştir. Bu sergiler İtalya, Finlandiya, Fransa ve İsviçre’nin kentlerinde açılmıştır. Ekseriyetle Türk çorapları ve İstanbul yazmaları etrafında şekillendiği anlaşılmakla beraber çeşitli başka parçalara da yer verildiği görülmüştür. Tabloda sıralandığı üzere sergi isimlerinin bazıları da bu parçalar doğrultusunda verilmiştir.

Yıl	İsim	Yer
1965, 6 Aralık’a kadar	“İstanbul Yazmaları ve Türk Çorapları Sergisi”	Piazza Esedra- Roma
1966	"Şark Milletleri Kültür ve Sanat Festivalinde tebliğ sergi"	Finlandiya
1967	“Karma Sergi”	Strazburg
1967, 6 Nisan	“Türk Yazmaları ve Köy Çorapları Sergisi”	Hotel de Sens- Paris
1967, Temmuz	"Türk Etnografya Sergisi"	Zürih
1971, 10-15 Eylül	“Türk Etnografik Eserleri Sergisi”	Aix-en Provence
1972	"Doğu-Batı Sanatı ve İslam Sanatı Sergisi"	Strazburg
1982	“Türk Halk Kıyafetleri ve El Sanatları Sergisi”	Helsinki, Turku ve Dulu

1985	“Türk El Sanatlarından Örnekler Sergisi”	Finlandiya
------	--	------------

Tablo 2.1: Dünyada açılan Kenan Özbel Sergileri.

Açılan sergiler Türk Kültürünün Avrupa’ya tanıtımına katkı sağlamıştır. Sergiler ilgiyle karşılanmış ve Avrupa medyasında da yer bulmuştur. Parçalarının desenleri hakkında fevkalade bilgiye sahip olduğu bilinen Özbel’ in anlattıkları yabancı uzmanların ilgisini çektiği anlaşılmaktadır. Özellikle desen isimleri ve hikayelerine yer veren köşe yazıları göze çarpmaktadır. Bu sergilerle, Türk sanatına ve Türk Köylü yaşamına olan ilgiyi arttırmayı amaçlamıştır. (Özbel, 1976, s. 117-127)

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının odaklandığı noktalardan biri turizmdir. Türkiye’nin propagandasının iyi yapılması ve turist çekmenin öneminden bahsedilip büyümeyle paralel bir ivme yakalanması gerektiği vurgulanmıştır. Turizm geliri, önemli bir gelir kaynağı olarak nitelendirilmektedir. Birinci 5 yıllık planda serginin bilgilendirme ve haberleşme kaynağı olarak görülmesine karşın (Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963) bu bakış açısı 1968 planında değişime uğramıştır. İkinci kalkınma planında sergiler tam anlamıyla kültürel bir fonksiyonla ele alınmış ve kültür eserlerinin sayı ve niteliğini arttırmaya yönelik bir teşvik olarak görülmüştür. Aynı zamanda, Türk kültürünün uluslararası alanda tanıtılması için temaların gerekliliği ele alınmıştır. Uluslararası şenlikler için destek sağlanacağı da beyan edilmiştir. (İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968) İki kalkınma planı arasında gelişen bu bakış açısını yukarıdaki tabloda da (tablo 1.1) görmek mümkündür.

Sergilerin turizm sektörünü canlandırma araçlarından biri olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı önderliğinde açılan bu sergilerin zamanlaması dikkate değerdir. GSMH ve Dolar cinsinden Turizm gelirleri incelendiğinde, gelirlerin düşüş yıllarıyla sergilerin sıklığı örtüşmektedir. Sergiler 1965 sonu -67 yıllarında sıklık göstermektedir. 1966 yılı turizm verilerine bakıldığında önceki yıla göre Dolar cinsinde gelir kaybı görülmektedir. 1970 yılındaysa bu sefer GSMH değerinde ciddi bir düşüş kaydedilmiş ve ardından Özbel yine sergilerine başlamıştır. GSMH’nin düştüğü bir diğer yıl olan 1981’in ardından bu sefer Finlandiya turuna çıkıldığı görülmektedir.

Sergilerin zamanlaması tarihsel açıdan ele alındığında çok daha anlaşılır bir tabloyla karşılaşılmaktadır. 27 Mayıs Darbesi (1960), 12 Mart Muhtırası (1971) ve 12 Eylül Darbesi (1980) olaylarının etkileri her alanda gözlenmektedir. Burada da doğrudan ya da dolaylı olarak sergi zamanlarının etkilendiği anlaşılmaktadır. 1957’ den Ekim 1964’e kadar yurtiçi sergilerinde de yer almayan Özbel, bu tarihten itibaren yurtiçi ve yurtdışı sergilerine ağırlık vermiştir. Özellikle, 27 Mayıs Darbesinin ardından açılan uluslararası sergiler vasıtasıyla düzelmeye yönelik politik mesaj vermek istenmiş olabileceği düşünülebilir. Bilindiği üzere, turistik atraksiyonun oluşması için güven önemli bir parametredir. Buna karşın; dışarıdan anlaşılabilir her türlü kaotik durum, bu akışın önünde önemli bir engeldir. (Agarwal, Page, & Mawby, 2021, s. 2) Bunlar göz önüne alındığında, tanıtım fonksiyonundan ziyade, “normalleşme” hareketi olarak da değerlendirilebilir.

Sergilerin kesintilerini Türkiye ve Avrupa’daki gelişmeler ışığında ele almak mümkündür. 1968’da geniş çaplı olayların merkezi olan Avrupa (Öztürk, 2018, s. 373), seyahat açısından güvenilirliğini yitirmişti. Değerli eserleri beraberinde götüren Kenan Özbel’ in, Avrupa’da günlük yaşam normale dönene kadar sergi açması mümkün gözükmemektedir. Ayrıca, 1968 olaylarının Türkiye’deki görünümü de pek olumlu seyretmemekteydi. Böylesi ortamlarda öncelikler değişmektedir. Özbel’ in Türkiye’deki sergilerinin de bu tarihlerde kesintiye uğradığı ve 1973’e kadar ara verdiği görülmektedir.

1970’li yıllar Dünya’da önemli ekonomik sorunların olduğu bir dönemdir. Özellikle petrol sorunları bir hayli önemli bir yer tutmaktaydı. Bu koşullardan Türkiye’de olumsuz etkilenmişti. 1957 kıtlığından başlayıp dalgalanan ekonomik durumun artık tüm dünyada hissedilir bir hal aldığı 70’ler pek çok alanda durağanlığı getirmişti. Özbel’ in sergilerine bakıldığında da benzer bir tablo görülmektedir. 1970’ler de yurtiçi ve yurtdışı sergilerinde düşüş görülmektedir. 1969’da emekliye ayrılan Özbel’ in bu dönemde daha da aktif olması beklenirken, tam tersi bir grafik ortaya çıkmıştır. 1972’den 1982’ye kadar yurtdışında sergi açmamıştır. Bu durum 1980’lerde yeniden olumlu bir seyre bürünmüştür. 1980’ler

Kenan Özbel' in yeniden aktif olduğu, yurtiçi ve yurtdışı sergilerinin ağırlık kazandığı bir dönemdir. Bu dönemde 10 yerli sergide yer almıştır. Yurtdışında da 1982'de Helsinki, Turku, Dulu kentlerinde sergi açmasının yanı sıra, 1985'de yine Finlandiya sergisi açmıştır. (Özbel, 1974, s. 12) 19 Ekim 1989'da vefat eden Özbel, ömrünün sonuna dek sergilere katılmıştır.

Özbel' in yurtdışı sergilerine ek olarak Steuben Glass Şirketi'nin "Asian Artists in Crystal" sergisine de desen katkısı yaptığı bilinmektedir. Amerika güdümlü bu sergi Soğuk Savaş sırasında birçok ülkede sergilenmiş ve Amerika'nın Asya ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirmesi amacıyla açılmıştır. Demokrat Parti döneminde Türk-Amerikan ilişkilerin gelişmesi ve yine aynı süreçte Sovyet baskısının Türkiye'de hissedilmesi gibi sebepler Türkiye'yi serginin adeta doğal bir davetlisi haline getirdi. Bu sergi, sanatsal kaygıların ötesinde politik sebeplere ve kültürel diplomasi arayışına dayanmaktadır. Özbel' in yalnızca desen katkısı yapması ve çeşitli özellikleriyle diğer yurtdışı sergilerinden ayrılması serginin Özbel' in de ötesinde, detaylıca incelemesini gerektirmektedir.

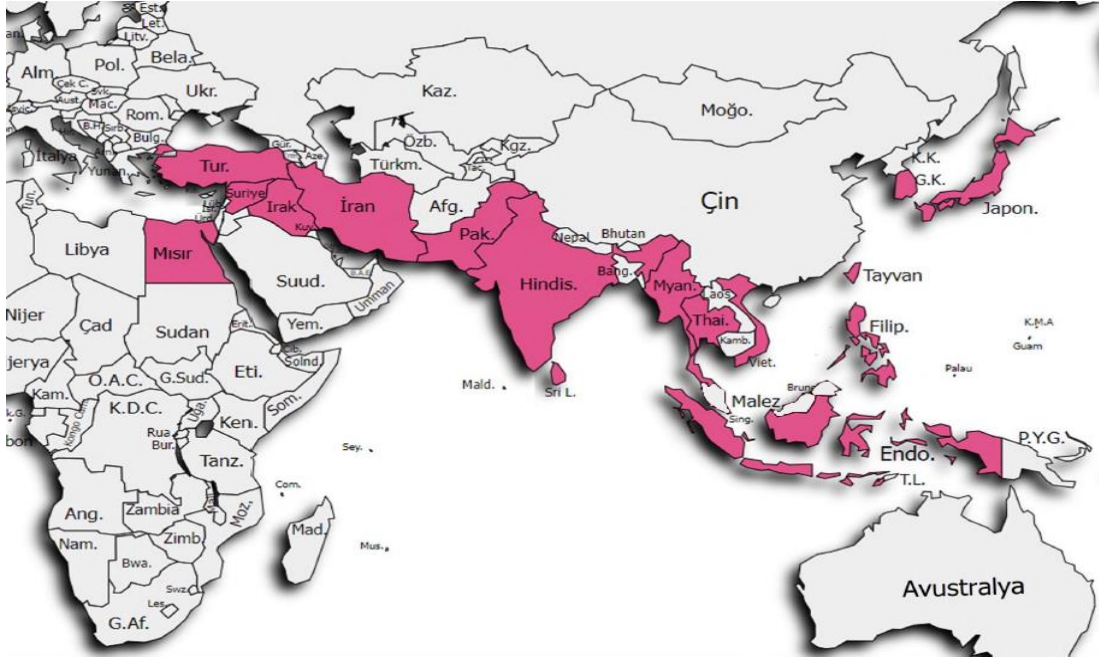
2.1. Steuben Glass "Asian Artists in Crystal" Sergisi

1950'lerin ortasında Amerika'nın Asya'daki varlığı Sovyet propagandalarıyla sorgulanmaktaydı. II. Dünya Savaşının ardından geniş bir alana etki eden Sovyetler, değişen dengeleri lehine çevirmeye çalışıyordu. Avrupa Devletleri iki dünya savaşından büyük zarar görmüştü. Geniş bir sahada denge bozuldu. Yeni dünya, iki yeni süper gücün mücadele sahasına dönüşmüştü. Ruslar, en büyük rakipleri ABD'nin aleyhine kampanyalar yürüterek Asya'daki algıyı ele geçirmek istiyordu. Bu yolda her türlü aracı devreye soktular. ABD ise gelişmeleri analiz ederek buna karşı konum aldı. Steuben Glass Şirketi'nin "Asian Artists in Crystal" sergisi Amerika'nın Güney Asya halklarıyla kültürel bir bağ kurmak istediğinin apaçık bir göstergesiydi. (<https://www.youtube.com/watch?v=dnmkRbBVQW8>)

Amerika Birleşik Devletleri'nin savaş sonrası Asya'daki ilk önceliği Japonya'nın güvenliğiydi. Güney Asya ise, Amerika'nın zayıf ilişkilerinin olduğu ve hakkında yeterince bilgi sahibi olmadığı bir bölgeydi. Ancak 1947'de CIA' in yaptığı değerlendirme Güney Asya'nın da Rus tehdidinde olduğunu gösterdi. Bölgedeki istikrarsızlık, ekonomik alt yapının zayıflığı ve askeri gücün yetersizliği komünizmin bu sahaya genişleme riskini doğurdu. Bunların yanı sıra, yapılan araştırma Güney Asya'nın güçlü ekonomik potansiyelini gözler önüne serdi. Yine de bölgedeki Amerikan politikalarında 1950'ye kadar önemli bir değişim yaşanmadı. Güney Asya ülkeleri, Sovyetlerin etkisinde olmayan ülkeler olarak değerlendirilip buna göre hareket edildi. Asıl çarpıcı değişimse Kore Savaşı'nın başlamasıyla gerçekleşti. Bölgedeki Sovyet ve Çin tehdidi gün yüzüne çıktı. Amerika komünizme karşı bir politika izleyerek Sovyet etkisini bölgeden uzak tutmaya yöneldi. (McMahon, 2006, s. 132-135)

Bu iki kutuplu mücadele her alanda gözlemlenebilir boyuttaydı. Elbette sanatın da bu politik savaşta önemli bir yeri vardı. Sovyet Sosyalist Realizmi, Rus siyaseti doğrultusunda sanatı domine etmeye çalışıyordu. Buna karşın, Amerikan Ekspresyonizmi de bireyselliği ve özgürlüğü dikte ediyordu. Bu yolla iki tarafta ideolojisini aktarmaya ve taraftar toplamaya çalıştı. Özellikle görsel sanatlar, algı oluşturmak için etkili bir yöntem olarak görülmüştü. Her türlü propaganda, sürecin önemli bir aracı oldu. (Kalfa, 2016, s. 26)

Harita 1.1: “Asian Artists in Crystal” sergisi için desen alınan ülkeler (pembe ile boyalı)

Böylesi bir dönemde, dünyaca ünlü Steuben Cam Şirketi sanatın devasa potansiyelini kullanmak adına harekete geçti. Amerika kaynaklı şirket, Sovyet Rusya'nın iddialarını çürütmek adına kapsamlı bir hazırlık içerisindeydi. Şirket, Amerikan hükümetinin talebini kabul ederek Asya ülkelerinden desen toplamaya başladı. Batılı sanatçıların ürettiği cam işlerini doğu desenleriyle buluşturacak bir tür sentez oluşturmayı uygun gördüler. Bu iş birliği, geniş bir saha için kurgulandı. Türkiye, Mısır, Suriye, Irak, İran, Pakistan, Hindistan, Myanmar, Sri Lanka, Tayland, Vietnam, Çin, Endonezya, Filipinler, Güney Kore ve Japonya “Asian Artists in Crystal” adlı çalışmaya dahil edilmiştir. (Kup, 1956, s. 178)

Ortaya çıkan harita politik kararların güdümünde şekillenmiş gözükmetedir. Bu düşüncüyü destekleyen birkaç sebep bulunmaktadır. Bunlardan ilki esasen Asya ülkesi olmayan Mısır'ın organizasyona dahil edilmiş olmasıdır. ABD-Sovyet çekişmesinin yaşandığı yerlerden biri olan Mısır bu organizasyona dahil edilmiştir. Süveyş Kanalı'nın batılı devletlerin petrol ticareti için hayati öneme sahip olması Mısır'ı önemli kılmaktadır. 1950'lerde Sovyetlere yakınlık gösterdiği bilinen Mısır'ın dahil edilmesi, sanatsal kaygıdan çok politik bir hesap olarak yorumlanmalıdır.

Bir diğer sıra dışı durum ise listede yer alan Çin tanımıdır. Bu adla yer alan ülke esasen Formosa Adasından ibarettir. Günümüzde Tayvan olarak bilinen bu ada soğuk savaş döneminin önemli bölgelerinden biri olmuştur. Mao Zedong liderliğinde isyan çıkaran komünist partinin 1949'da başarıya ulaşması üzerine Çan Kay Şek Tayvan'a çekilmek zorunda kalmıştır. Bu tarihten itibaren Çin'in yönetiminin kendilerinde olduğunu iddia eden Çan Kay Şek, Amerika'yla ilişkilerini iyi tutmaya çalışmıştır. (Özmen, 2022, s. 1308) Bölgede artan Çin tehdidini politikayla yönetmeye önem veren Amerikan Hükümeti özellikle Eisenhower döneminde sert hamleler yapmaktan kaçınmıştır. Komünizm karşıtı politika izleyen Eisenhower, buna rağmen Çin Halk Cumhuriyeti ile ekonomik ilişkiler geliştirmeye yönelmiştir. Aynı dönemde Çin Halk Cumhuriyeti'yle çatışma halindeki Çan Kay Şek' in de resmi bir muhatap olarak tanındığı görülmektedir. Bu perspektiften bakıldığında başkanın olayları iki taraf için de ılımlı bir seyirde sürdürmeye gayret ettiği anlaşılmaktadır. (Hunter, 2019, s. 32) Steuben Glass'ın bu dönemde Formosa'dan desen alıp kataloğunda Çin olarak isimlendirmesi de Amerikan politikasının bir sonucu olarak görülmelidir. Formosa'dan Cho Chung-yung, Ma Shou-Hua ve Ran In-ting' in eserleri cama işlenerek koleksiyona eklenmiştir. (Kup, 1956, s. 178) Ayrıca katalogta yer verilen bilgilerde bu üç sanatçı için Formosa vurgusunun yapılması dikkat çekmektedir.

Özellikle 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve Kore Savaşı ABD'nin Güney Asya'da etkin olması gerektiğinin ciddi sinyalleriydi. Hindistan'ın hem Pakistan hem de Çin'le yaşadığı sınır

problemleri, Tibet krizi, Çin- Tayvan çekişmesi ve bütün bu istikrarsız ortamın Sovyet tehdidinde ilerlemesi elbette Amerika'nın bu bölgede önemli adımlar atmasını gerekli kıldı.

Harita dikkatle incelendiğinde, Sovyetlerle, Hint Okyanusu ve Körfez Ülkeleri arasında büyük bir set oluşturulmuştur. ABD'nin Sovyetlere uyguladığı çevreleme politikasının (containment policy) (Özcan, 2019, s. 1) net bir görüntüsüdür. Bu ülkelerin en önemli özelliği Sovyet baskısı altında olmalarıdır. Benzer baskının Türkiye'de de cereyan etmesi üzerine Amerika'nın Türkiye'ye de ilgi gösterdiği görülmektedir. 12 Mart 1947 tarihli Truman Doktriniyle Türkiye'nin bölgedeki Sovyet baskısından korunması hedeflenmiştir. Türkiye, aynı zamanda Orta Doğu'nun kontrolü (Coşkun, 2017, s. 20) ve petrol gibi enerji kaynaklarına erişmek adına jeopolitik bir öneme sahiptir. Türkiye ve İran'ın Sovyet etkisine girmesi tüm Orta Doğu'nun kaybı olarak neticelenebilirdi. (Arı, 1996, s. 64) Türk-Amerikan ilişkileri bu ve diğer pek çok sebeple büyük bir gelişim gösterdi ve 1952 yılında Türkiye'nin Nato'ya katılmasıyla Amerika'nın etkinlik alanı giderek Asya'ya uzanmaya başladı.

Türkiye açısından yapılacak bir değerlendirmede öncelikli olarak II. Dünya Savaşı sonrasında zirveye çıkan Sovyet baskısı göze çarpmaktadır. 1950' de hükümete gelen Demokrat Parti, Amerika'yla ilişkilerini olabildiğince derinleştirmiştir. Bu ilişki çoğunlukla, Marshall ve Truman yardımları, Kore Savaşı'na askeri destek ve Nato üyeliği gibi başlıklarla nitelendirilse de Türkiye'deki Amerikan etkisi bunun çok daha ötesindeydi. Bu etki kültürel sahaya da taşınarak Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu alanlarda kendisini gösterdi.

Bu alanlardan kütüphanecilik bunların belirgin olanlarından biridir. Thomson Raporu (1952), Ford Vakfının destekleri, Emily Dean'in faaliyetleri gibi Türk-Amerikan ilişkisini gösteren izler bulunmaktadır. Kütüphaneciliğin bu denli önemli görülmesinin sebebi eğitimle sıkı bağlantısıdır. Bir diğer sebep ise hiç kuşkusuz kültürel bellek oluşturma fikridir. Kültürel bellek oluşturma fikri bu alanla kısıtlı kalmaz. Bakıldığında paralellik gösteren müze ve sergicilik çalışmaları da aynı kütüphane gibi kültürel bellek oluşturma alanıdır. 19. Yüzyılda Amerika'da yaşanan atılımlar müzeciliği başka bir boyuta taşımış ve hem nicel hem de nitel anlamda önemli bir artış gözlemlenmektedir. II. Dünya Savaşı'nın ardından süper güç haline gelen Amerika bu alanda da dünyayı domine etmiştir. (Gökçe, 2014, s. 218) Avrupa başta olmak üzere dünyada bu iki sektörü etkileyen Amerika, aynı zamanda farklı ülkelerden koleksiyonlar toplayarak müzelerini daha da zenginleştirmiştir. Bunların faydaları çeşitli başlıklarla değerlendirilebilir. Kültürel hegemonya kurma girişimi (Kasiyarno, 2014, s. 20-21), kültürel diplomasi arayışı (Cowan, Lopez & Warmus, 2017, s. 6-8) oluşturma hareketleri gibi farklı açılardan değerlendirilebilir. Nihai olarak Amerika'nın Türkiye üzerindeki etkisi bu alanda da hissedilmiştir.

Steuben Glass'ın sergisi de bu açılardan değerlendirildiğinde çok daha anlaşılır hale gelmektedir. En temelde, az bilinen ve siyasi olarak erişilmeye çalışılan bölgeler hakkında bilgi toplayıp koleksiyon oluşturma gayesi olarak nitelendirilebilir. Geçmişte Avrupa'lı devletlerin öncülüğünü yürüttüğü gibi kültürel diplomasi kanalıyla bu ülkelerle iyi ilişkiler kurulup (Babaoğlu, 2019, s. 262) toplanan materyalin bu ülkelerde dolaştırılması bir bakıma Amerika'yı ilginin merkezine koymaktadır. 1956-1958 yıllarında Asya ülkelerinde sergilenen bu parçaların 490.000 kişiye ulaştığı aktarılmaktadır. (Cowan, Lopez & Warmus, 2017, s. 6) Doğu-Batı sentezi konsepti sanatsal bir iş birliğinin çok ötesindedir. Kurulacak yeni siyasal birlikteliğin zeminini oluşturmaktadır. Aynı zamanda Sovyetlere ve destekçilerine de açık bir şekilde Amerikan politikaları hissettirilmektedir.

Toplamda 15 ülkenin katılımı ve 36 parçadan oluşan bu sergi için Türkiye'den iki desen alınmıştır. Bunlar Kenan Özbel'in "Haşhaş Çiçeği" ve Bedri Rahmi Eyüpoğlu'nun "Türk Tepsisi" desenleridir. Bu iki ressamın çizimleri açılan yarışma sonucu ödül kazanmıştır. Desenler Lloyd Atkins tarafından tasarlanan cam vazolara işlenmiştir. (The Annenberg Foundation Trust at Sunnylands, 2017, s. 55) Büyük ilgiye maruz kalan sergi, Metropolitan Müzesinde de bir süre sanatseverlerle buluşmuştur. Sergiyi gezenler arasında dönemin Amerikan Başkanı Eisenhower da bulunmaktadır. Eisenhower'ın eserleri incelemesi de bu organizasyonun ne denli önemsendiğinin güçlü bir göstergesidir. (The Annenberg Foundation Trust at Sunnylands, 2017, s. 6)

Bu sergi sayesinde Türk kültüründen parçaları farklı ülkelere tanıtma fırsatı elde edilmiştir. The Unesco Courier dergisindeki (1956, s. 4) sergi incelemesinde sergilenen Türk desenlerinin batılı örneklere benzerliğine dikkat çekmiştir. Anadolu sanatına ve desenlerine son derece hâkim bir isim olan Kenan Özbel' in haşhaş motifi ekonomik bir seçim olarak yorumlanabilir. Bu yorumun en önemli sebeplerinden biri şüphesiz Özbel' in sanatta toplumsal faydayı ve fonksiyonelliği her fırsatta savunmasıdır. Çeşitli röportajlarından ve kaleme aldığı eserlerinden anlaşıldığı üzere sanat onun için nihai olarak bir fayda sağlamalıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Türkiye'nin haşhaş ve haşhaş tohumundan elde edilen afyon ticaretinde dünyanın önemli ülkelerinden biri olması kayda değer bir etkidir. Diğer husus ise bu ticaretin karlılık oranının yüksek olmasıdır. Ayrıca, haşhaş ekiminin anavatanı Anadolu ve Akdeniz'dir. (Ceylan, 2022, s. 143-162) Sunnylands kataloğunda da (2017) desen Türk tekstilinin en eski motiflerinden biri olarak tanıtılmıştır. Hal böyleyken, o yıllarda tarım ülkesi olan Türkiye'nin uluslararası bir sergide haşhaş deseniyle temsil edilmesi oldukça işlevsel bir karardır.

Kenan Özbel yurtdışı bağlantıları oldukça güçlü bir isimdir. 1951 baharında Türk-Amerikan Kadınları Kültür Derneği'nin kuruluşunda sergi açan Özbel (Akis, 1951, s. 24), 4 Haziran 1952 tarihinde Türk Amerikan derneğinde gerçekleştirilen Turistik sergide de "Eskiz, Kıyafet, Kilim Örnekleri" ile yer almıştır. (Ek 1) Bu bakımdan düşünülecek olursa Özbel' in Steuben Sergisinden önce de Amerikalılar tarafından tanınan bir figür olduğu anlaşılmaktadır. Türk-Amerikan ilişkilerindeki gelişmeler, bir süre daha, Özbel' le kurulan ilişkinin devamlılığını sağlamıştır.

Savaş sonrası kurulmakta olan yeni düzende Türkiye'nin kendine yer bulması gerekiyordu. Türkiye her ne kadar 1923'de kurulmuş olsa da esasen Erken Cumhuriyet Dönemi olumlu bir süreç olmamıştır. Lozan sürecinde İngiltere'nin yoğun baskısı görülmektedir. Dünya savaşının mağlubu kurtuluş savaşının galibi Türkiye'nin bağımsızlığı tanınsa da büyük oranda dünya ekonomik sisteminin dışında kalmıştır. Dünyada çok geçmeden II. Dünya Savaşının hazırlık sürecine girilmiş ve ardından yeni bir savaş patlak vermiştir. Bu periyotta da tarafsızlığını koruyan Türkiye savaşın neticelenmesinin ardından Sovyet baskısıyla karşı karşıya kalmıştır.

1950'lerde Amerika'yla kurulan güçlü ilişkiler Türkiye'nin uluslararası alanda tanınırlığını artırma fırsatı doğurmuştur. Turizm açısından etkin bir role sahip sergilerin, pazarlama ve tanıtım rolü yüksektir. Özellikle Bedri Rahmi Eyüpoğlu'nun "Türk Tepsisi" adlı eserinin katılımcıların ve eleştirmenlerin büyük ilgisiyle karşılaştığı aktarılmaktadır. Dönemin koşulları baz alındığında böylesi büyük bir organizasyonda temsil edilmenin kültürel tanıtım ve turizm anlamında olumlu etkileri bulunmaktadır. (<https://www.youtube.com/watch?v=dnmkRbBVQW8>)

Bütün bu etkiye, kapsama ve gelişmelere rağmen, Türk basınının sergiye karşı ilgisi fazlasıyla düşük kalmıştır. Bu konu basında çok az konu edildiği gibi günümüzde akademik anlamda da gözden kaçmış görülmektedir. Oysa konu hem Türk-Amerikan ilişkileri açısından hem de turistik bir faaliyet olarak derinlikli bir içeriğe sahiptir.

Sonuç

Döneminin önemli sanat tarihi araştırmacılarından biri olan Kenan Özbel' in, Türkiye'de sergiciliğin gelişimine çeşitli faydaları olmuştur. Sergilere resimleriyle ve etnografik eserleriyle katkı veren Özbel tanınmış yurtiçi ve yurtdışı sergilerinde yer almıştır. Bir araya getirdiği koleksiyonu sayesinde pek çok desen ve işleme koruma altına alınmıştır. Özbel, yalnızca maddi bir koruma sağlamamış aynı zamanda bu ürünlerin isimlerini ve hikayelerini kitaplar haline getirerek, Türk kültürünün aktarılmasına vesile olmuştur. Zengin bir koleksiyona sahip olan Kenan Özbel, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde var olan parçaları ulusal sergilerle buluşturmuştur.

Toplumsal faydayı merkeze alan Özbel' in sergileri Türk tekstiline ve Türk desenlerine ilgiyi arttırmış ve giderek güçlenen sanayi- küçük el sanatları iş birliğine büyük katkı sağlamıştır. O günlerde, henüz kurulmakta olan Türk dokuma sanayisindeki Avrupa tesirinin zararlarına şiddetle vurgu yapan Özbel, yerli kültür öğelerini sanayiye tanıtmıştır. Sanayiye bir diğer katkısı da açtığı dokuma

kurslarıyla bu alandaki istihdama yaptığı olumlu katkıdır. Anadolu'nun köylerinde açılan kurslar, halkın ilgisini bu alana çekmeyi başarmıştır.

Banka sergilerinin, önemli galeri açılışlarının ve yabancı dernek faaliyetlerinin Özbel ile gerçekleştirilmesi de kendisinin ne denli bütünleştirici bir figür haline geldiğinin göstergesidir. Sergilerin varlığı, Türkiye'de farklı çevrelerin ilgisini sanata çekmiştir. Geliştirilen iş birlikleri Türkiye'de sanat ikliminin canlanmasına ve sanatın çeşitli amaçlarla kullanılabilir hale getirilmesine sebep olmaktadır. Tasarım, reklamcılık, kültürel diplomasi, propaganda ve benzeri sayısız amaca hizmet eden sanat, farklı paydaşları bir araya getirdiği gibi, varlığıyla insan yaşamını güzelleştirmekte, monotonluğun ve kabalığın önüne geçmektedir. Bütün bunlar olurken milli kültürün diri tutulmasının, ulusun ortak şura kavuşması üzerinde göz ardı edilemez bir etkisi bulunmaktadır. Bu noktada, sanatın kurumların ve kişilerin etkileşimini güçlendiren yönü de sergiler sayesinde ortaya çıkmaktadır.

Bunların yanı sıra, bu eserlerin her biri Türk kültürünü ve Türk tarihini temsil etmektedir. Bu öğelerin yaşatılması ve araştırılması Türk tarihine ışık tutmaktadır. Bazılarının benzerlerine başka kültürlerde de karşılaşılan bu işlemler Türk tarihini anlamak ve hangi diğer kültürlerle etkileşime girdiğini açıklamak için güçlü veriler oluşturur. Bunlar aynı zamanda sözlü edebiyat ürünleri olarak da görülmelidirler. İsimleri ve hikayeleriyle her biri derin manalar içeren bu desenler, toplumsal yaşantı hakkında arşiv belgelerinin sağlayamayacağı kadar teferruat içerir. Anlatılar belki de yüzyıllarca dilden dile dolaşmış ve Anadolu coğrafyasında varlığını muhafaza etmiştir. Sosyal yaşantı içinde önemsenen, toplumun belleğinde yer edinen şeyler, sanatın malzemesini oluşturmaktadır. Bunlar üzerine araştırma yapılabilmesi, güncel hayata çeşitli şekillerde yeniden dahil edilmesi ve gelecek nesillere aktarılması için koleksiyonculuk ve sergicilik çalışmaları oldukça kıymetlidir.

Öyle görülmektedir ki, Kenan Özbel' in ülkenin sınırlarını aşan sergicilik çalışmaları, Türk kültürünün Avrupa'da ve dünyada tanınmasına da olanak sağlamıştır. Türk yazmalarının Paris, Roma, Zürih gibi önemli sanat şehirlerinde sergilenmesi, Türk kültürünün tanıtılması için önemli etkilere sahiptir. Bu sergiler, yabancı araştırmacıların beğenisini kazanmış ve Türkiye'ye olan merakı arttırmıştır. Bu tarz tanıtımlar uzun vadede Türkiye'yi turistlerin uğrak mekânı haline getirmiş ve uluslararası alanda tanınırlığını arttırmıştır. Türk kültürünü oluşturan yerli motifler, yabancı turistlerin ilgisini çeken zenginliktedir. Özbel' in sergileri hakkında yazılan yabancı makalelerde de sıkça söz edildiği üzere Türk dokuma sanatı ilgi çekici bir derinliğe ve içeriğe sahiptir. Kenan Özbel bunların ortaya çıkartılması ve uluslararası platformlarda sergilenmesi için büyük çaba göstermiştir. Uluslararası sergiler turistik tanının ötesinde kültürel diplomasi fonksiyonuyla da büyük devletlerin tercihi olmuştur. 'Haşhaş çiçeği' ve 'Türk tepsisi' resimleriyle Amerikan sergisine desen katkısı veren Özbel ve Eyüpoğlu, Türk-Amerikan kültürel diplomasisinin katkıda bulunmuşlardır. Aynı zamanda Özbel' in Türkiye'deki Amerikan dernekleriyle ilişkileri bu iki ülkenin bağlarının güçlenmesi için etkili bir birlikteliktir.

Neticelendirecek olursak, Özbel sergileri farklı paydaşları bir araya getirmiştir. Oluşan bu iş birliği ortamında; kültürel, turistik, diplomatik, sosyal ve ekonomik çıktılar elde edilmiştir. Özbel, milli kültür özelinde bir farkındalık oluşturmakla kalmayıp aynı zamanda bu kültürel motifleri Türkiye'ye ve dünyaya tanıtmıştır. Açılan sergiler, önemli kurumların desteğini kazanmış ve sanat ikliminin zenginleşmesi için gereken imkanların oluşmasına vesile olmuştur. Nihai olarak, bu araştırmada Kenan Özbel' in Soğuk Savaş dönemi sergicilik faaliyetleri tarihsel bir bakış açısıyla ele alınmış ve çeşitli alanlardaki yaygın etkileri açıklanmıştır.

Kaynakça

- Agarwal, S., Page, S. J., & Mawby, R. (2021). Tourist security, terrorism risk management and tourist safety. *Annals of Tourism Research*, 89. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2021.103207>
- Akis. (1954, 3 Temmuz). Türk – Amerikan Kadınları Kültür Derneği.
- Arı, T. (1996). *Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengesi*. Alfa Basım, İstanbul
- Asian Artists in Crystal: Designs by contemporary Asian artists engraved on Steuben Crystal (1956). *The Spiral Press*, New York
- Atmaca, A. (2021). *Ankara Sanat Galerileri'nden Bir Seçki (1970-1990)* [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]
- Babaoğlu, R. (2021). Linguistic Imperialism or Cultural Diplomacy: British Council and The People's Houses in Early Republican Turkey. *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 96. 255-282.
- Boyko, S. (2013). 1908-1923 Sürecinde Bursa'da Koza Üreticiliği ve İpekli Dokumacılık Sektörü, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(24), 19-44.
- Ceylan, O. (2022). The Opium History of Eastern Thrace (1927-1933): *Internal and External Dynamics*. *Belgi Dergisi*, 23(23), 141–167. <https://doi.org/10.33431/belgi.1029606>
- Cezar, M. (1973). *Devlet Güzel Sanatlar Akademisi 90. Yıl*, Renkler Matbaacılık, İstanbul.
- Coşkun, Y. (2017). Amerikan Belgelerine Göre Eisenhower Döneminin İlk Yıllarında ABD' nin Türkiye Politikası (1953-1955). *History Studies*. 9(4). 19-32.
- Cowan, G., Lopez, F.& Warmus, W. (2017). Asian Artists in Crystal: Steuben Glass at Sunnylands, *The Annenberg Foundation Trust at Sunnylands*
- Gervers, V. (1982). *The influence of Ottoman Turkish Textiles and costume in Eastern Europe with particular reference to Hungary*. *publications in history, Technology, and Art*
- Gökçe, B. (2014). Müzelerin yönetim anlayışında meydana gelen değişimler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 18(1). 105-120.
- <https://openaccess.hacettepe.edu.tr/xmlui/handle/11655/23690> adresinden alınmıştır.
- Hunter, P. (2019). The United States' shifting relationship with Taiwan due to Cold War influences. *Senior Honors Projects, 2010-current*. 708.
- Kalfa, Z. (2016). 20. Yüzyıl Resim Sanatı ve New York. *Sanat & Tasarım Dergisi*, 6(Haziran), 16 - 33.
- Kasiyarno, K. (2014). The 'American' hegemonic culture: Its roots, features and implications to World Culture. *Rubikon: Journal of Transnational American Studies*, 1(1), 19-30. <https://doi.org/10.22146/rubikon.v1i1.34157>
- Kemal, Y. (1951, 14 Ekim). Anadolu Kadın Kıyafetleri ve Elişleri Sergisi. *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Kup, K. (1956). Asian Artists in Crystal. *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, 14(7), 174–180.
- McMahon, R. J. (2006). U.S. Policy toward South Asia and Tibet during the Early Cold War. *Journal of Cold War Studies*, 8(3), 131–144. <https://www.jstor.org/stable/26925944>
- Özbel, K. (1947). *Cicim ve Sili*. Cumhuriyet Halkevleri Bürosu, Ankara
- Özbel, K. (1976). *Türk Köylü Çorapları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Özcan, G. (2019). *Çevreleme Politikası*. Güvenlik Yazıları, 41, 1–7. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.28146.66247>

Özgümüş, Ü. (1995, Mayıs 13). Kenan Özbel' in ardından. *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, s. 20.

Özmen, S. (2022). Çin Halk Cumhuriyeti'nin Tayvan politikası ve bu politikanın dünya siyasetinde önemi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(3), 1306-1319.

Öztürk, E. (2018). Türkiye ve Fransa'da 1968: Fransa'daki Mayıs Ayaklanmasını başlatan öğrenci hareketinden farklı yönleriyle Türkiye'de Sosyalist öğrenci hareketi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (34), 371-415. DOI: 10.21550/sosbilder.337844

Palotay, G. (1946). Kalotaszeg Nakışları Üzerindeki Türk Tesiri. *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*. 8(379). 471-472.

Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuydta/issue/951/10722>

Son Posta. (1940, 28 Mart). Bursa'da Bir Resim Sergisi Açıldı.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967). Ankara: T.C. Başbakanlığı.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972). Ankara: T.C. Başbakanlığı.

The Unesco Courier. (1956). *Asian Artists in Crystal*. The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. 10(0). 4-13,

Tuna, S. (2004). Birinci El İşleri Sergisi ve Küçük Sanatlar Kongresi. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*. 0(5), 177–227.

Ulus Gazetesi. (1947, 21 Aralık). Halkevinde: Örgü İşleri Sergisinde.

Varlık, M. B. (2007). Sivas Çorapları Üzerine Bir Kaynak Gün Yüzüne Çıkmayı Bekliyor. *Hayat Ağacı Dergisi*. s.7, 108-109.

Warmus. W. (2016). Asian Artists in Crystal. [Video]. Exhibition Opening.

<https://www.youtube.com/watch?v=dnmkRbBVQW8>

Yapı Kredi Bankası. (2023). Yapı Kredi: Türkiye'nin İlk Banka Sanat Galerisi. <https://www.yapikredi.com.tr/yapi-kredi-hakkinda/kurumsal-sosyal-sorumluluk/kurumsal-sosyal-sorumluluk-projeleri/zaman-tuneli/> adresinden alındı (son erişim, 10.47, 03.11.2023)

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makale tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.

Çıkar Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Kurul İzni

Çalışmada etik kurul iznine gerek duyulmamıştır.

Ekler

Ek 1. Türk Amerikan Derneği Sergi Davetiyesi

TÜRK AMERİKAN DERNEĞİ
S.A.D.İ.Ş. & M.İ.İ.D.A.
(Resmî RAM LULUER (Soyutçular) Serisi)

TURISTİK SERGİ

Resimci ARIF KAPTAN - Seramikçi
Resimci KEMAN ÖZBEL - Grafik-Kıymetel-Kiymet
Resimci RAM LULUER - Türklerin Resimleri

— EL İŞİ GİZEKLERİ —

AGÜS - ÇARŞAMA 4 HAZİRAN 1992 Saat 16.00
The American
Museum of Art

TRAVELER No 106

TURKISH AMERICAN ASSOCIATION PRESENTS
AN EXHIBIT OF TURKISH PAINTINGS, CERAMICS
AND RUG PATTERNS

Curator by ARIF KAPTAN
Graphic Material by KEMAN ÖZBEL
Ceramics and Rug Patterns by RAM LULUER

Opening — Handshaking Pattern —
at 6 PM
Turkish American Association
33 Main Post Office Phone : 25499

Sıra No	Serinin Adı	Resimci	Sıra No	Serinin Adı	Resimci
1	Arif Kaptan	Arif Kaptan	16	Arif Kaptan	Arif Kaptan
2	Arif Kaptan	Arif Kaptan	17	Arif Kaptan	Arif Kaptan
3	Arif Kaptan	Arif Kaptan	18	Arif Kaptan	Arif Kaptan
4	Arif Kaptan	Arif Kaptan	19	Arif Kaptan	Arif Kaptan
5	Arif Kaptan	Arif Kaptan	20	Arif Kaptan	Arif Kaptan
6	Arif Kaptan	Arif Kaptan	21	Arif Kaptan	Arif Kaptan
7	Arif Kaptan	Arif Kaptan	22	Arif Kaptan	Arif Kaptan
8	Arif Kaptan	Arif Kaptan	23	Arif Kaptan	Arif Kaptan
9	Arif Kaptan	Arif Kaptan	24	Arif Kaptan	Arif Kaptan
10	Arif Kaptan	Arif Kaptan	25	Arif Kaptan	Arif Kaptan
11	Arif Kaptan	Arif Kaptan	26	Arif Kaptan	Arif Kaptan
12	Arif Kaptan	Arif Kaptan	27	Arif Kaptan	Arif Kaptan
13	Arif Kaptan	Arif Kaptan	28	Arif Kaptan	Arif Kaptan
14	Arif Kaptan	Arif Kaptan	29	Arif Kaptan	Arif Kaptan
15	Arif Kaptan	Arif Kaptan	30	Arif Kaptan	Arif Kaptan
31	Arif Kaptan	Arif Kaptan	46	Arif Kaptan	Arif Kaptan
32	Arif Kaptan	Arif Kaptan	47	Arif Kaptan	Arif Kaptan
33	Arif Kaptan	Arif Kaptan	48	Arif Kaptan	Arif Kaptan
34	Arif Kaptan	Arif Kaptan	49	Arif Kaptan	Arif Kaptan
35	Arif Kaptan	Arif Kaptan	50	Arif Kaptan	Arif Kaptan
36	Arif Kaptan	Arif Kaptan	51	Arif Kaptan	Arif Kaptan
37	Arif Kaptan	Arif Kaptan	52	Arif Kaptan	Arif Kaptan
38	Arif Kaptan	Arif Kaptan	53	Arif Kaptan	Arif Kaptan
39	Arif Kaptan	Arif Kaptan	54	Arif Kaptan	Arif Kaptan
40	Arif Kaptan	Arif Kaptan	55	Arif Kaptan	Arif Kaptan
41	Arif Kaptan	Arif Kaptan	56	Arif Kaptan	Arif Kaptan
42	Arif Kaptan	Arif Kaptan	57	Arif Kaptan	Arif Kaptan
43	Arif Kaptan	Arif Kaptan	58	Arif Kaptan	Arif Kaptan
44	Arif Kaptan	Arif Kaptan	59	Arif Kaptan	Arif Kaptan
45	Arif Kaptan	Arif Kaptan	60	Arif Kaptan	Arif Kaptan
61	Arif Kaptan	Arif Kaptan	76	Arif Kaptan	Arif Kaptan
62	Arif Kaptan	Arif Kaptan	77	Arif Kaptan	Arif Kaptan
63	Arif Kaptan	Arif Kaptan	78	Arif Kaptan	Arif Kaptan
64	Arif Kaptan	Arif Kaptan	79	Arif Kaptan	Arif Kaptan
65	Arif Kaptan	Arif Kaptan	80	Arif Kaptan	Arif Kaptan
66	Arif Kaptan	Arif Kaptan	81	Arif Kaptan	Arif Kaptan
67	Arif Kaptan	Arif Kaptan	82	Arif Kaptan	Arif Kaptan
68	Arif Kaptan	Arif Kaptan	83	Arif Kaptan	Arif Kaptan
69	Arif Kaptan	Arif Kaptan	84	Arif Kaptan	Arif Kaptan
70	Arif Kaptan	Arif Kaptan	85	Arif Kaptan	Arif Kaptan
71	Arif Kaptan	Arif Kaptan	86	Arif Kaptan	Arif Kaptan
72	Arif Kaptan	Arif Kaptan	87	Arif Kaptan	Arif Kaptan
73	Arif Kaptan	Arif Kaptan	88	Arif Kaptan	Arif Kaptan
74	Arif Kaptan	Arif Kaptan	89	Arif Kaptan	Arif Kaptan
75	Arif Kaptan	Arif Kaptan	90	Arif Kaptan	Arif Kaptan
91	Arif Kaptan	Arif Kaptan	91	Arif Kaptan	Arif Kaptan
92	Arif Kaptan	Arif Kaptan	92	Arif Kaptan	Arif Kaptan
93	Arif Kaptan	Arif Kaptan	93	Arif Kaptan	Arif Kaptan
94	Arif Kaptan	Arif Kaptan	94	Arif Kaptan	Arif Kaptan
95	Arif Kaptan	Arif Kaptan	95	Arif Kaptan	Arif Kaptan
96	Arif Kaptan	Arif Kaptan	96	Arif Kaptan	Arif Kaptan
97	Arif Kaptan	Arif Kaptan	97	Arif Kaptan	Arif Kaptan
98	Arif Kaptan	Arif Kaptan	98	Arif Kaptan	Arif Kaptan
99	Arif Kaptan	Arif Kaptan	99	Arif Kaptan	Arif Kaptan
100	Arif Kaptan	Arif Kaptan	100	Arif Kaptan	Arif Kaptan

Türk Amerikan Derneği 70. Yılımı Kutluyor

Bir Balo Masalı'ndan Fazlası-Anti Masallar Serisi -I

More Than a Ball Fairy Tale - Anti Fairy Tales Series -I

Mehmet KILIÇ

Milli Eğitim Bakanlığı, Ardahan, Türkiye

Ministry of Education, Ardahan, Türkiye

ORCID: 0000-0001-6306-2215 | Email: kilicmehmet.9246@gmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Cite as/Atıf: Kılıç, M. (2023). Bir balo masalı'ndan fazlası-Anti Masallar Serisi-I. *Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 135-138.

Makale Türü / Article Types: Kitap Tanıtımı / Book Launches

Geliş Tarihi / Received: 11.07.2023 **Kabul Tarihi / Accepted:** 18.10.2023

Yayın Tarihi / Published: 31.12.2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December 2023

Cilt/ Volume: 3 Sayı/ Issue: 2

Sayfa / Pages: 135-138

İntihal / İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two reviewers and confirmed to be plagiarism-free.

Yayıncı / Published by: Siirt Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi / Siirt University Faculty of Arts and Sciences.

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Mehmet KILIÇ). It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

* Bu çalışma yazarın "Türkçe Eğitimi İçin Yeni Bir Masal Türü: Anti Masallar ve Anlatıların Anti Masal Bağlamında Yeniden Üretimi" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

21.12.2022 tarihinde Prof. Dr. Rezan Karakaş danışmanlığında T.C. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Türkçe Eğitimi Bilim Dalında sunulan “*Türkçe Eğitimi İçin Yeni Bir Masal Türü: Anti Masallar ve Anlatıların Anti Masal Bağlamında Yeniden Üretimi*” başlıklı yüksek lisans tezinin bir bölümünü oluşturan ve Mehmet Miçoğulları tarafından kaleme alınan “*Bir Balo Masalı'ndan Fazlası-Anti Masallar Serisi-I*” adlı eser, bir giriş ve altı adet anti masal örneğinden oluşmaktadır.

Elli sayfa ve 13x19,5 cm boyutunda olan eser Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık (KDY) tarafınca 11.04.2023 tarihinde yayımlanmıştır. Eser “*Anti Masal Örnekleri*” başlıklı bilgilendirici bir girişin yanı sıra altı adet anti masaldan oluşmaktadır. Yapıtın içerisinde yer alan anti masallar “*Bir Masalın Ardına Saklanmayan Prenses Lara*”, “*Bir Başka Ördek Masalı*”, “*Kahraman Olmak İstemeyen Kahraman*”, “*Bilim İnsanı Uyanık Güzel*”, “*Bir Balo Masalı*”, “*Berke'den Küçük Feminist Ebba'ya Mektuplar*” başlıklarını taşımaktadır.

Yazar “*Anti Masal Örnekleri*” (ss. 5-6) başlıklı girişte anti masal kavramını tanıtmış ve türün sınırlarını çizmiştir. Yazar anti masalı; geleneksel masalarda yer alan toplumsal cinsiyet rolleri ile anlatılarda gizlenmiş ileti, anlam ve sembolleri ifşa eden ve bu tür unsurlara karşı çıkan; masalları bu anlamda değiştiren, geliştiren ve(ya) geleneksel anlatılara orijinal bir bakış açısı getiren bir tür, olarak tanımlamıştır. Kalıplaşmış rol, ileti ve örüntüleri sorgularken ‘öteki’yi ön plana çıkaran/‘öteki’ye söz hakkı tanıyan bir masal türü olan anti masallar, bu anlamda ideolojiye dayalı tüm söylemleri irdele(tir). Anti masallar; geleneksele ait olan unsurları cinsiyet, toplumsal rol, ideolojik söylem, ileti ve semboller ışığında yeni söylemler ve farklı bakış açıları geliştirerek dile getirir.

Eserde yer alan altı anti masaldan ilki olan “*Bir Masalın Ardına Saklanmayan Prenses Lara*” (ss. 7-13) başlıklı anlatı Kurbağa Prens masalının temelinde kurgulanan bir anti masal örneğidir. Anlatıda geleneksel masal birçok açıdan eleştirilmiştir. Olay örgüsünün tek taraflı ele alınışına, söz hakkının ‘öteki’ye verilmeyişine, erkekegemen söylemin baskınlığına, masal bünyesinde isimlendirilmelerin eksikliğine anti masalda aleni bir şekilde değinilmiştir. Metin, Prenses Lara’nın geleneksel masalı okumuş kitleye yaptığı bir açıklama/demeç şeklinde kurgulanmıştır. Anti masalda eleştirilen ilk unsur geleneksel masaldaki isimlendirmelerin eksikliğidir. Metinde tüm kahramanlar -kurgusal- isimleri ile anılmaktadır. Olay örgüsünde Prenses Lara, kurbağa ile tanışma sürecinde kullandığı kırıcı ve ayrıştırıcı ifadelerle değinir ve kendisini dinleyen kitleye gerçekleri aktarır. Geleneksel anlatıyı ters yüz eden ifadelerle anti masalda özgür irade, arkadaşlık, ortak karar, özel kişisel alan gibi temler üzerinde durulmuştur.

“*Bir Başka Ördek Masalı*” (ss. 14-19) başlıklı anti masal ‘Çirkin Ördek Yavrusu’ geleneksel masalı zemininde kurgulanmıştır. Bir çiftlikte geçen anlatıda en yaşlı hayvan olan bilge kedi ile çiftliğin en genç hayvanı olan at arasındaki diyaloglara yer verilmiştir. At, çiftlikte birtakım etkinliklerin düzenlenmesi için bilge kedi ile görüşür ve düşüncelerini dile getirir. Kişisel özelliklere (boy yarışması, güzellik yarışması) dayalı yarışmaların yapılabileceğini söyleyen ata, bilge kedi söz konusu geleneksel masalı anlatır. Kalıplaşmış güzellik anlayışı, kusursuzluk, zorbalık gibi kavramları temel alan anti masalda yarışma atın, bilge kediden duyduğu ‘Çirkin Ördek Yavrusu’ masalının sonunda bir şenliğe evrilir ve her hayvan sahip olduğu özelliklerle şenliğe katılır.

“*Kahraman Olmak İstemeyen Kahraman*” (ss. 20-23) adlı anti masalda Kahraman adındaki erkek çocuğun Pamuk Prenses ile Yedi Cüceler adlı masal kitabını okuması ile aklına takılan soruları annesine yöneltmesi ile başlar. Anlatıda Kahraman, annesine -temelinde- cinsiyet rollerine dayalı birtakım sorular yönlendirir. Pamuk Prenses’in yaşantısı -üvey annesinin gazabına uğraması, avcı tarafından canının bağışlanması, yedi cücelerinin evine sığınması, orada kalabilmek için evi temizlemesi, yemekler yapması, sofralar kurması- ile Prens’in kurtarıcı niteliklere -şans eseri yoldan geçerken Prenses’i öperek hayata döndürmesi- sahip özellikleri anne-çocuk bağlamında tartışmaya açılır. Anlatı sadece oyun oynamak isteyen Kahraman’ın kahraman ya da prens olmak istememesini dile getirmesi ile sona erer.

Uyuyan Güzel masalının zemininde kaleme alınan *Bilim İnsanı Uyanık Güzel*” (ss. 24-27) başlıklı metinde yazar geleneksel anlatının aksine ‘uyku’ motifini dış etmenlere değil de kahramanın uykuseverliğine bağlamaktadır. Ayrıca kahraman sadece prenses olmak yerine ileride bir bilim insanı olmak istediğini de babası Kral ve annesi Kraliçe’ye rahatlıkla söyler. Çünkü bir birey olan kahraman, hayatını şekillendirme ve yönetme sürecinde tek karar mercisinin kendisi olduğunu bilmekte ve bu şekilde hayatına devam etmektedir. Her ne kadar uykuyu sevse de ‘Uyuyan Güzel’ adıyla anılmak da

kahramanı rahatsız etmektedir. Kendini gerçekleştirme yolunda nasıl bir hayat tarzını benimsediğini hür isteği ve iradesiyle açıklasa da kahraman bu bağlamda geleneksel adı ile anılmak yerine 'Uyanık Güzel' olarak anılmayı da ister. Evlilikle sonuçlanan geleneksel masalın aksine anlatıda Kral, her gencin hür iradesini ve isteğini tanımakta ve kızını da aldığı kararlar açısından desteklemektedir.

Geleneksel anlatılara tamamen karşı çıkan ve anlatıların sonunu tersine çeviren "*Bir Balo Masalı*" (ss. 28-31) başlığını taşıyan anti masalda başkahraman bir prensesdir. Sanat ile uğraşmayı tercih eden Kral, ülke yönetimini eşine devreder. Prenses küçük ülkesinde özgür bir biçimde yaşayan tüm kız ve erkekler için sarayda bir balo düzenlemek ister, süreç boyunca anne ve babasından gerekli desteği alır. Balo günü Prenses, konuklarının yanına katılmak için merdivenin başına gelir. Balo salonunda Rapunzel'i, Kırmızı Başlıklı Kız'ı, Pamuk Prenses'i, Gretel'i, Uyuyan Güzel'i ve Sindirella'yı görür. Rapunzel geleneksel anlatının aksine küt saçlı bir ses sanatçısıdır. Kırmızı Başlıklı Kız adını Gökkuşuğu Kız olarak değiştirmiş ve hayvan barınakları için hazırladığı projeleri ile tanınmaktadır. Pamuk Prenses bir bilim insanı olarak başarılı çalışmalar yapmaya devam etmektedir. Gretel dünyaca ünlü bir üniversitede moda tasarımı eğitimi almaktadır. Uyuyan Güzel adını 'Artık Uyanık Güzel' olarak değiştirmiş ve uyku bilimi üzerine araştırmalar yapan bir araştırmacı olmuştur. Sindirella ise her kadının ayağına rahatlıkla oturan ayakkabı üreten bir şirket kurmuştur. Geleneksel masallarda yer alan sonlar, anti masal örneğinde tamamen değişmiştir.

"*Berke'den Küçük Feminist Ebba'ya Mektuplar*" (ss. 32-47), İsveçli yazar Sassa Buregren'in "Küçük Feministin Kitabı" adlı esere cevap niteliğinde kurgulanmıştır. Anti masal türünde olsa da olay örüntüsü yazar tarafından mektuplar dizisi şeklinde ele alınmıştır. Ütopya ülkesinden Berke'nin Ebba'ya yazdığı mektuplar, Berke'nin söz konusu ana eseri okuması ile başlar. "*Mektup 1: Tanışmak İstiyorum*" (ss. 33) başlıklı alt bölümde ana eserde dile getirilen olaylar hakkında konuşmak isteyen Berke'nin Ebba'yı Ütopya'ya davet etmesi ile başlar. "*Mektup 2: Dünyayı Yönetenler mi Var?*" (ss. 34) başlıklı alt bölümde Berke, Ebba'nın zamanında devlet yöneticilerinin sadece erkeklerden oluştuğunu öğrenir, Ütopya'daki kadın-erkek eşitliği üzerinde durur. "*Mektup 3: Kim Bu Karar Vericiler?*" (ss. 35-36) bölümünde ise cinsiyete dayalı nitelik farklılıklarına, fırsat eşitsizliğine ve bakış açılarına atıf yapılmıştır. Ütopya'daki 'insan' ve 'birey' kavramlarından hareketle herkesin eşit birer yurttaş olması gerektiği üzerinde durulmuştur. "*Mektup 4: Eğitim Farkı mı?*" (ss. 37) başlıklı alt bölümde ise cinsiyete dayalı gelenekselleşmiş yargılar eleştirilmektedir. Bu bağlamda özgürlük, eşitlik, kardeşlik ve eğitim hakkı kavramları dile getirilmiştir. "*Mektup 5: Ne Diyeceğimi Bilemiyorum!*" (ss. 38-39) başlıklı alt bölümde erkek-kadın eşit(siz)liği üzerinden kadınların görevleri tartışılmaktadır. Ebba'nın yaşadığı ülkenin düzeni ile Ütopya karşılaştırılmıştır. "*Mektup 6: Oy Hakkı: Seçme ve Seçilme Üzerine*" (ss. 40-41) adlı bölümde 'oy hakkı' ile 'eşitlik' kavramları cinsiyet rollerine göre her iki ülke açısından değerlendirilmiştir. "*Mektup 7: Büyükannemden Duymuştum: Var Olmak*" (ss. 42-43) bölümünde ise 'var olmak', 'doğmak' ve 'yaşamak' gibi kavramlar cinsiyet farklılıkları açısından merkeze oturtulmuştur. "*Mektup 8: Renk Meselesi*" (ss. 44-45) başlıklı alt bölümde kız ve erkek çocuklarına biçilmiş renkler tartışılmaktadır. Anlatıda renk sevgisi tıpkı mesleklere benzetilmiştir. Anti masalın son alt bölümü "*Mektup 9: Çocuklar da Dilediklerini Söylemeli*" (ss. 46-47) başlığını taşımaktadır ve burada Kırmızı Başlıklı Kız, Rapunzel ve Pamuk Prenses geleneksel anlatılarına atıf yapılmıştır. Bu bölümde söz konusu masallarda yer alan kahramanların istedikleri hayat ile yaşadıklarının hayatın farklılıkları üzerinde durulmuş ve Ebba, Ütopya'ya dilediği hayatı yaşayabilmesi için yeniden davet edilmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Türkçe öğretim programında masal türü her sınıf kademesinde kullanılması tavsiye edilen bir edebî türdür. Bu açıdan bakıldığında anti masallar da her sınıf kademesinde kullanılabilir niteliktedir. Geleneksel masallarda yer alan ayrıştırmacı dil, şiddet, baskı, gizil dil, ileti ve semboller gibi unsurlar anti masal türüyle yok edilebilir. Dolayısıyla her yaş kademesinde farklı bakış açıları geliştirebilecek bir tür olarak değerlendirilebilir. Söz konusu eser, bu bağlamda çeşitli sınıf kademelerinde okunabilecek, farklı metin türü okumalarına imkân sağlayabilecek; değerler üzerine yapılabilecek çalışmalarda, disiplinlerarası etkinliklerde kullanılabilir bir eser olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla anti masal türünü çocuk edebiyatı kapsamında çeşitli anlatılarla somutlaştıran yapıtın alana katkılar sunacağı, alışlagelmişin dışında kurgusu ile yalnızca çocuklara değil yetişkinlere de hitap edeceği de düşünülmektedir.

Ekler:

Ek 1. Bir Balo Masalı'ndan Fazlası-Anti Masallar Serisi -I

Kaynakça

Miçooğulları, M. (2023). *'Bir balo masalı'ndan fazlası-anti masallar serisi-I*. İstanbul: Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makale tek yazarlı olarak kaleme alınmıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Kurul İzni

Etik kurul iznine gerek yoktur.